

Π Α Ν Δ Ω Ρ Α .

1 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1872.

ΤΟΜΟΣ ΚΒ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 525

Ο ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ GRIMM.

(Συνίχεια. Ἰδε. φυλλάδ. 522.)

δ) Περὶ ζῳων, φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν.

Ἡ διαφορὰ, ἣτις ὑπάρχει εἰς τὴν Ἑλλ. μεταξὺ τοῦ ζῳου καὶ θηρίου, ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἰνδογερμανικὰς γλώσσας.

Ἡ λέξις ζῳον περιλαμβάνει ὅπως τὸ λατ. animal πάντα τὰ τοῦ ζῆν μετέχοντα ὄντα (Πλάτων), ἡ δὲ θῆρ, αἰολ. φῆρ σημαίνει τὸ ἄγριον, ἀρπακτικὸν ζῳον, λ. fera (ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ferus, ἄγριος).

Γερμανιστὶ ὀνομάζομεν τὰ ἡμερὰ ζῳα, τὰ ὅποια βόσκονται, fih, ἀγ. fihu, γτ. faihu, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ λ. pecu. Ἐκ τῆς Ἑλλ. ἀναφέρει ὁ Grimm τὸ πῶν ἀντὶ τοῦ πόκυ, πέκυ, ἀλλ' ἐσφαλμένως, ὅπως λέγει ὁ Curtius, ἐπειδὴ οὐδέποτε ἐκθλίβεται κ μεταξὺ δύο φωνηέντων.

Τὸ ἄγριον, ἄδμητον ζῳον ὀνομάζομεν tier, ἀγ. tier, γτ. dius (ἀγγλ. deer), ὅπερ ἐκλαμβάνεται ὡς ταυτόρριζον μετὰ τοῦ Ἑλλ. θῆρ. (Σημ. τὸ ῥῆμα halten, ἀγ. haltan, γτ. haldan, σημαίνει οὐ μόνον ἔχειν, κρατεῖν, ἀλλὰ καὶ τρέφειν, βόσκειν, ὅπως καὶ τὸ Ἑλλ. νέμειν τὰς αὐτὰς δύο σημασίας ἔχει.)

Ἄς προτάζωμεν τὰ κυριώτερα οἰκιακὰ ζῳα.

Πρὸς τὸ Ἑλλ. ἵππος ἀντὶ ἵκκος (Etym. Magn. p. 472, 12) ἀντιστοιχεῖ τὸ λ. equus καὶ ἐκ τῶν γερμαν. γλωσσῶν μόνον τὸ ehu τῆς ἀρχαίας σαξωνικῆς. Εἰς τὴν νῦν γερμανικὴν ἔχομεν τρεῖς λέξεις διὰ τὸν ἵππον pferd, ὅπερ ξένη λέξις *), ros (ἀγ. hros, ἀγγλοσαξ. hors) καὶ mähre, ἀγ. marah ἵππος, me-richa φορὰς. Τὸν λευκὸν ἵππον ὀνομάζομεν schimmel, τὸν μαῦρον rappe (=gabe, κόραξ), τὸν πυρρὸν fuchs, δηλ. ἀλώπεκα.

Πρὸς τὸ Ἑλλ. πῶλος, λ. pullus ἀντιστοιχεῖ γτ. fula, ἀγ. folo, νεολ. die fole ἢ φορὰς, καὶ das folen ἢ füllen, ὁ πῶλος. Εἰς τὴν διάλεκτον τῆς νοτίου Γερμανίης ὑπάρχει καὶ ῥῆμα folen, ὅπερ σημαίνει γεργᾶν ἐπὶ τῆς φοράδος.

Ἡ φορὰς ὀνομάζεται stute. Ἡ λέξις αὕτη ἔχει τὴν ἐξῆς ἀρχήν· stuot, (ἀγγλοσαξ. stöd) ἔλεγον, ὅταν ἵπποι ἐστέκοντο πολλοὶ συνάμα εἰς τὸν σταῦλον ἢ εἰς περραγμένον τόπον, ὅθεν gestüte σημαίνει ἀγέλην ἵππων πρὸς νεοτοποίησιν τρεφομένων· πρὸς τὸ ἀγγλ. stud. Ἡ φορὰς ὀνομάζετο εἰς τὴν ἀγ. διάλεκτον stuot meriha, ὅπως δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ἐκ τοῦ ἀγγλοσαξ. stodmyre, καὶ ἔλαβεν ἔπειτα ἐκ

*) μεσ. γερμ. pferit, pferit, ἀγ. pferit. νεολαν. parafredus, ἐκ τοῦ paraveredus, δηλ. παρὰ καὶ veredus, ὅπερ ἔστι Festus ἐξηγεῖ ὡς συγχεομένον ἐκ τοῦ vebere rhdas. Παράβαλε τὸ γαλλ. palefroi καὶ τὸ ἰταλ. palafreno.

βραχυλογίς τὴν ἐπὶ τοῦ τόπου ὀνομασίαν stute. Πρὸς zimmer δωμάτιον, καὶ frauenzimmer, γυνὴ ἀπὸ τοῦ γυναικωνίου.

Τὸ ἑλλ. βοῦς εἶναι γερμανιστὶ hind, ἀγ. hind. Ἐνταῦθα παρατηρητέον, πῶς αἱ γενικαὶ σημασίαι τῶν ριζῶν προϊόντος τοῦ χρόνου ἐγένοντο εἰδικώτεροι. Ἡ γλῶσσα ὠνόμαζε κατ' ἀρχὰς τὸν κριὸν καὶ τὸν βοῦν καὶ τὴν ἔλαφον ἐκ τῶν κεράτων κερασοῦς, κερασοφόρους· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἑλλ. κριὸς καὶ τὸ λατ. cervus καὶ τὰ ἀγ. hind (βοῦς) καὶ hiruz (ἔλαφος) ἀνάγονται εἰς τὴν αὐτὴν ρίζαν, ἐκ τῆς ὁποίας προήλθον κέρασ, cornu καὶ γτ. hauru, γγ. horn.

Πρὸς τὸ ἑλλ. βοῦς ἀντιστοιχεῖ ὡς πρὸς τὴν ρίζαν τὸ γερμ. ku, ἀγ. chuo. Πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἑλλ. βεῖς πολλὰς ρίζας ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἰνδογερμ. γ ὅπερ εἰς τὴν γερμανικὴν μετέβη εἰς k. Μεταξὺ τῶν ριζῶν τούτων, ὧν ὁ Curtius ἀναφέρει δώδεκα, εἶναι καὶ ἡ ρίζα gan. Εἰς τὴν ρίζαν ταύτην ἀνήκει καὶ τὸ βοῦδαλος, σανσκρ. gavulas· τὸ γερμ. büffel εἶναι ξένης καταγωγῆς.

Τὸ ochse ἢ ochs, ἀγ. ohso, γτ. auhsa ἢ auhsus σημαίνουσι τὸν ἀρσενικὸν βοῦν. Ὁ Curtius ἀνάγει τὴν λέξιν εἰς τὴν ρίζαν vah, ἐξ ἧς ὄχος, wagen κτλ. νομίζων ὅτι ὁ βοῦς ὀνομάζεται οὕτως ὡς ἔλαφον· στηρίζεται δὲ πρὸς τούτους ἐπὶ τῆς ἀναλογίας τῆς σανσκρ. γλῶσσης, ὅπου ὁ ἵππος ὀνομάζεται vahas. Ἡ παραγωγή ὅμως τοῦ ochse ἀπὸ τῆς ρίζης vah δὲν μοι φαίνεται πολὺ πιθανή, διότι αἱ ἄλλαι εἰς τὴν αὐτὴν ρίζαν ἀνήκουσαι γερμανικαὶ λέξεις οἷον wagen, woge κτλ. ἔσωσαν τὸ δίγαμμα. Τὸ λατ. jumentum ἀντὶ jug-mentum ἀπὸ τοῦ jugum ζυγός, μὲ ἕκαμε νὰ σκεφθῶ περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ ochse ἐκ τοῦ joch ζυγός, ὅπερ εἰς τὴν ἀρχαίαν σκανδιναβικὴν γλῶσσαν εἶναι ok.

Τὸ ἑλλ. ταῦρος (ἀντὶ σταῦρος) συμφωνεῖ πρὸς τὸ γερμ. stier, γτ. stiur. Ἡ ἑλλ. ὅπως καὶ ἡ λατ. ἀπέχλων τὸ σ εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ γλῶσσα ἔδωκε τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς τὸν ταῦρον ὡς ἰδίως ἰσχυρὸν ζῶον· ἐπειδὴ τὸ γτ. stiurs (ἀγ. stiuri) καὶ τὸ σανσκρ. staviras σημαίνουσι ἰσχυρὸν.

Πρὸς τὸ ἑλλ. πόρτις ἀντιστοιχεῖ τὸ γερμ. ferse. Ὁ Curtius παράγει τὰς δύο λέξεις ἀπὸ τοῦ στελέχους por (ἔ-πορ-ον) καὶ παραβάλλει τὰ λατ. regio καὶ parentes. Ἐπειδὴ ὅμως ferse σημαίνει ἰδίως τὴν μικρὰν ἀγελάδα, ἧτις ἐγεννήθη τὸ παρελθὸν ἔτος (πέρσαι), νομίζω, ὅτι καὶ τὸ ἑλλ. πόρτις καὶ τὸ γερμ. forse ἀνήκουν εἰς τὸ αὐτὸ στέλεχος μετὰ τοῦ ἑλλ. πέρσαι καὶ τοῦ γερμ. fert.

Kalb. μόσχος, γτ. Kalbo ἀνάγεται εἰς τὸ βρέφος (β=γ), σανσκρ. garbh-as. Εἰς τὴν γερμ. λ ἀντὶ ρ.

Τὴν στενωτάτην πρὸς τὰς προηγουμένας λέξεις σχέσιν ἔχουσι τὰ ἐξῆς οὐσιαστικά·

milch, ἀγ. milchu, γάλα. Τὸ στέλεχος εἶναι μιλχ (τὸ α προθετικόν)· τὸ ε τοῦ στελέχους ἐσώθη ἐν τῷ ῥήματι melken, ἀμέλγειν.

euter, ἀγ. utar, ἑλλ. οὔθαρ.

schweif, ἀγ. sweif καὶ ἑλλ. σόθη προήλθον ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης. Ἄλλοι παραβάλλουν καὶ φόθη νομίζοντες, ὅτι τὰ δύο οὐσιαστικά ἀνεπτύχθησαν ἐκ τοῦ svabā. Ἡ βάσις ἀμφοτέρων εἶναι ἡ ρίζα sv σεῶ.

Ἄλλα οἰκιακά ζῶα εἶναι·

schwein, ἀγ. sula, γτ. svein εἶναι ἐπίκοινον, ὅπως τὸ ἑλλ. σὺς ἢ ὕς. Ἡ λέξις schwein εἶναι παράγωγος ἐκ τοῦ sau, ἀγ. su, ὅπερ σημαίνει τὸ θηλυ. Ὁ Curtius λέγει· ὑπ' ὄψιν ἔχοντες τὸ χωρίον τοῦ Κικέρωνος (de nat. deor. II, 64), sue nihil genuit natura fecundius εικάζουσιν ὡς ρίζαν τὸ su (τίκτειν). Ἀναφέρω τοῦτο ἕνεκα τοῦ ἐπομένου.

eber, ἀγ. erar, λατ. aper, ἀγγλοσαξ. eofor· ὁ Grimm παραβάλλει καὶ τὸ ἑλλ. κάπρος καὶ τὸ λατ. caper, ἀλλ' οὐχὶ ὀρθῶς· ὁ Curtius ἐν τοῖς περιοδικῶς ἐκδιδόμενοις «μελετήμασιν ἐπὶ τῆς ἑλλ. καὶ λατ. γραμματικῆς» (τόμ. α, σελ. 260) πραγματευόμενος περὶ τοῦ ὑποκοριστικοῦ μορίου calo ἐν τῇ ἑλληνικῇ (λατ. culo), ὅπερ σώζεται εἰς δύο λέξεις γραύκαλος (ἄρνος τεφρός, Ἡσύχ.) καὶ ὀβρίκαλος (Αἰσχ. Ἀγ. 143) ἀνάγει τὸ στέλεχος ὄβρο εἰς τὴν ρίζαν ὄπ (πρβλ. ἄβ-ρός, καὶ ἀπ-αλό), ἧτις πρὸς τῇ σημασίᾳ ἐργάζεσθαι ἔχει καὶ τὴν τοῦ γεννᾶν. Παράβλεπε τὸ γτ. ab-a ἀνήρ, καὶ τὸ ἀρχ. σκανδ. af-la γεννᾶν. Ἵσπε τὸ λατ. ar-er παρέχει τὴν σημασίαν· γεννητῆρ, τὸ δὲ ὄβριον ὡς οὐδέτερον τὸ γέννημα. Ἄνω εἶδαμεν, ὅτι καὶ ὁ σὺς ἀπὸ τῆς γονιμότητός του ἔλαβε τὸ ὄνομα.

ferkel εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ ἀγ. farah, λατ. porcus, ἑλλ. πόρκος, τὸ ferkel, ἀγ. farheli, ἀντιστοιχεῖ ἀκριθέστατα πρὸς τὸ λατ. porcellus. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀναφέρω καὶ τὸ οὐσιαστικὸν spanferkel, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄξιον προσοχῆς ἕνεκα τοῦ πρώτου συνθετικοῦ· τὸ νῦν ἄχρηστον ῥῆμα spanen ἐσήμαινε πρὶν θηλάζειν, ἐξ οὗ τὸ ἀγ. sprunni, οἱ μαστοί, τὸ γάλα τῆς μητρός. Ἵσπε τὸ spanferkel=Saugferkel Saugschweinchen, δηλ. χοιρίδιον ἀκόμη θηλάζον¹⁾.

Τὴν φωνὴν τῶν χοίρων μιμεῖται ἡ λέξις γρῦ. Ἐκ τούτων παράγονται γρῦλλος, ἀττ. γρῦλλος μετὰ τοῦ ὑποκοριστ. γρῦλλίωρ (ἢ γρῦλλωρ), ἔπειτα τὸ ῥῆμα γρῦζω καὶ τὸ γρῦλλίζω. Ἡ αὐτὴ φωνή—ἐπειδὴ οἱ χοῖροι γρῦλλίζουσι πανταχοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον—εὐρίσκεται καὶ εἰς τὰς συγγενεῖς γλώσσας.

¹⁾ Τὸ ῥῆμα spanen σημαίνει καὶ προσέλω, δελεάζω, ἐξ οὗ τὸ gespänst, τὸ (δελεάζον) φάντασμα· abspanen=weglocken, ἀποσύρω, abspänstig=abwendig, wider-spänstig=ἀνθιστάμενος εἰς τὰ δελεάσματα, ἀνοπίτακτος, ἀπειθής.—Ἡ πρώτη σημασία τοῦ spanen εἶναι ἑλλ. κειν. πρβλ. τὸ ἑλλ. σ κ ῶ ν.

σας. Πρὸ πάντων ἀναφέρω τὸ λατ. grunire καὶ τὸ γερμ. grunzen. Τὸ νεοελλ. γουροῦνι ἀνήκει εἰς τὸ αὐτὸ στέλεχος. Ἴδὲ τὴν διατριβὴν μου Neograeca ὑπὸ τὴν λέξιν ταύτην.

hund λέγεται ὁ πιστὸς σύντροφος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ κύων, (γεν. κυν-ός) γτ. hup-d-s. Τὸ d εἶναι μεταγενέστερον. Ἐὰν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι πρὸς ἑλλ. κ ἀντιστοιχεῖ τὸ γερμ. h, καὶ παραβάλλωμεν πρὸς τούτους τὸ λατ. can-is, δὲν δύναται νὰ ὑπάρχη ἀμφιβολία περὶ τῆς κοινῆς ρίζης.

Μετὰ τὰ τετράποδα οἰκιακά ζῶα ἀναφέρω τὴν χῆνην, τὴν νῆσσαν καὶ τὸν κύκνον.

Ἡ λέξις χῆνη φαίνεται ὡς πρῶτον στέλεχος νὰ ἔχη χενος, ὅθεν συμφωνεῖ κάλλιστα πρὸς τὸ γερμ. gans, (χ=gg)· τὸ λατ. ans-el ἔχασε τὸ ἀρκτικὸν h.

Τὸ νῆσσα (ἐκ τοῦ νητ-ja ὅπως μέλισσα ἐκ τοῦ μελιτ-ja) εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ λατ. ana(t)s καὶ τὸ γερμ. ente. ἀγ. anut.

han, γτ. hana, ἀλέκτωρ, καὶ hun, ἀγ. huon, κότπουλον, ὅπως καὶ τὸ θηλυκὸν henne, ἢ ὄρνις, ἔχουσι τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἄδειν, κανάζειν, ὅπερ ἔχει τὴν αὐτὴν ρίζαν. Παράβλεπε τὸ λατ. canere. Ἀνήκει ἐνταῦθα καὶ τὸ κύκνος (κύ-κν ος), ὅπερ δι' ἀναδιπλασιασμοῦ ἔλαβε ταύτην τὴν μορφήν. Ὁ Curtius ἄριστα παραβάλλει τὸ κύ-κλ ος, ὅπερ δι' ἀναδιπλασιασμοῦ προήλθεν ἐκ τῆς ρίζης κυλ (κυλ-ίω).

Ἡ λέξις κύκνος μᾶς φέρει εἰς τὸ schwan, ὅπερ ἐστὶ τὸ ὄνομα τούτου τοῦ πτηνοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν· τὸ ἀγ. swan συμφωνεῖ κάλλιστα πρὸς τὴν σανσκρ. ρίζαν swan ἤχειν (swan-a-ti, ἤχει), swanas, ἤχος, λατ. son-us, son-are. Ἵσπε καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν ὁ κύκνος ὀνομάζεται ἐκ τοῦ ἄσματος, ὅπερ ἄδει κατὰ Πλίν. (X, 23) πρὸ τοῦ θανάτου του. Παράβλεπε Ὁρατ. IV, 3, 20: cygni sonum καὶ Μαρτ. XIII, 77. Cantator cygnus funeris ipse sui.

Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ αἱ δύο λέξεις· feder, πτερόν, καὶ ei, αὐγόν. Τὸ feder, ἀγ. fedara, εἶναι ταυτόρριζον πρὸς τὸ ἑλλ. πτερόν, ὅπερ ἐστὶ σύνθετον ἐκ τοῦ πετ (πέτομαι) καὶ τῆς τῆς ὄργανον δηλούσης καταλήξεως τρον. Ἐκ τοῦ πτε-τρον ἐγένετο ἀποβληθέντος τοῦ πρώτου τ ὁ τύπος πτερόν, ὅστις ἀπαντᾷται ἐν τῷ ἐν ἐτι 1855 εὐρεθέντι ἀποσπάσματι τοῦ ὕμνου εἰς Διοσκούρους· ὑποπετριδίων ὀνείρων = ὑποπτέρων ὀνείρων· τοῦ δὲ δευτέρου τ ἀποβληθέντος προέκυψε τὸ κοινὸν πτερόν. Συγγενὲς πρὸς τὸ feder εἶναι ἡ λέξις fittich (ἢ fittig) πτέρυξ, ἀγ. fetah.

ei, ὄν, ovum, σχηματίζει τὸν πλ.θ. eier, ἀγ. eigir. Τὸ g τῆς τελευταίας λέξεως συμφωνεῖ πρὸς ἐκεῖνο τῆς νεοελλ. αὐγόν, ὅπερ ἐστὶ ὁ ἀρχαιότερος τύπος τοῦ οὐσιαστικοῦ τούτου. Ἴδὲ Curt. Ἔτυμολ. σ. 364.

Μετὰ τὰ οἰκιακά ζῶα ἀναφέρω τὰ ἐξῆς· loewe, ἀγ. lewo, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ λατ. leo καὶ τὸ ἑλλ. λέων (λεοντ-).

luchs, ἀγ. luhs, καὶ τὸ ταυτόρριζον lūgē ἀνήκουν εἰς τὸ στέλεχος leuk, ἐξ οὗ λέυσσω καὶ τὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχον ῥῆμα luog-em τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς, ὅπερ καὶ σήμερον ἀκόμη εἶναι εὐχρηστότατον εἰς τὴν διάλεκτον τῶν Σουάβων. Ὁ lūgē λοιπὸν ἔχει τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ δξὺ βλέμμα, ὅπως λέγομεν περὶ ἀνθρώπου ὁξὺ βλέποντος· er hat Luchsaugen. Παραβ. τὸ Λυγαεὺς.

igel, ἀγ. ig-il, ἑλλ. ἐχ-ίνος.

otter, ἀγ. pálin otter, ἑλλ. ὄβρα. Ἡ γερμ. λέξις ὅμως δὲν σημαίνει μόνον τὴν ἐνυδρίδα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔχιδραν· μετὰ δὲ τῆς τελευταίας λέξεως εἶναι συγγενὲς τὸ γερμ. unke, εἶδος βατράχου μονοτόνωος καὶ μελαγχολικῶς φωνάζοντος· εἰς δὲ τὴν ἀρχαίαν γερμ. unk=ἄσπις (εἶδος ὀφιδίου).

maus, ἀγ. mūs, λατ. mūs, ἑλλ. μῦς. Ὁ Curtius λέγει· ἡ ρίζα mush (mush-nā-mi μετὰ τῆς παραφύαδος mūsh ὑπάρχει ἐν τῇ σανσκρτικῇ ἔτι ὡς ῥῆμα μετὰ τῆς σημασίας κλέπτειν, ὅθεν δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς σημασίας μῦς=κλέπτης. Καὶ ὁ ἡμέτερος λαὸς λέγει περὶ ἀνθρώπου συνεισισμένου νὰ κλέπτῃ· er stilt wie eine ratte, δηλ. κλέπτει ὡς ἀν ποντικός.

Καὶ τὸν περιώνυμον ψύλλον ἐγνώριζον οἱ ἰνδογερμανικοὶ λαοὶ πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν· τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ συγγένεια μετὰ τῶν λέξεων· ψύλλος (ἀντὶ σπόλλος), λατ. pul-ex καὶ γερμ. flöh (ἀποβληθέντος τοῦ ἀρχικοῦ σ).

Τῶν πτηνῶν ἀναφέρω τὰ ἐξῆς·

ar, ἀετός, ἀγ. ago, γτ. ara, (γεν. arins) ἔρχεται ἀπὸ τῆς ρίζης ar (ἑλλ. αρ), ἧτις εἶναι εἰς τὸ ὄρνυμι, ὥστε τὸ ὄρ-νις κατὰ τὸν Ebel σημαίνει τὸν ὄρνυμενον· τὸ γερμανικὸν ar (Aar) ἀπαντᾷται εἰς μερικὰς συνθέτους λέξεις. Τὸν ἀετὸν εἰς τὴν τωρινὴν γλῶσσαν μόνον οἱ ποιηταὶ λέγουσιν ar, εἰς τὸν πεζὸν λόγον λέγεται adler, ἢ ὁποία λέξις εἶναι σύνθετο ἐκ τοῦ adel (edel, εὐγενής), adel-äre, adler δηλ. εὐγενὴς ὄρνις, βασιλεὺς τῶν πτηνῶν. Ἐπίσης σύνθετον εἶναι τὸ sperber, ἐκ τοῦ ἀγ. sparvo (sper-liug, σπουργίτης) καὶ ago, σημαίνον τὸ εἶδος τῶν ἱεράκων, ὅπερ καταδιώκει καὶ τρώγει τὰ σπουργίτια (σπιζίασ. Arist. h. n.). Ἐπὶ τέλους τὸ ἀγ. miuse-ag, mūsar, ὁ ἱεραξ, ὅστις τρέφεται ἀπὸ τῶν ποντικῶν, ὁ εἰς τὴν νῦν γλῶσσαν mäusefalte λεγόμενος.

(Ἀκολουθεῖ.)

DR. MICHAEL DEFFNER.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ.

Γνωστόν ὅτι ἐπὶ τῶν τελευταίων τούτων ἐτῶν ἠγέρθη ζῶηροτάτη ἀμιλλα μεταξὺ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει ἑλληνικῶν κοινοτήτων πρὸς σύστασιν σχολείων, ἀδελφοτήτων, λεσχῶν, ἀναγνωστηρίων καὶ συλλόγων, σκοπὸν κύριον ἐχόντων τὴν προαγωγὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Εἰς πολλὰ; ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας, οἷον εἰς τὴν Καισάρειαν, τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Ἀττάλειαν, ὅπου καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μόνη ἡ τουρκικὴ ἐλαλείτο, ἰδρύθησαν καὶ ἀρρένων καὶ κορασιῶν σχολεῖα, εἰς ἃ διδάσκονται μετὰ παρέλευσιν αἰῶνων ἡ γλῶσσα τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰς τὰς παριστρίας ἐπαρχίας τῆς Δακίης, ὅπου παρεπιδημοῦσι μυριάδες ἐκ τῶν ἡμετέρων, πρὸς τῇ διδασκαλίᾳ τῶν σχολείων ἀπαγγέλλονται καὶ λόγοι διοχετεύοντες χρησίμους γνώσεις πρὸς τοὺς ἀκροατάς. Εἰς Λονδίνον συνεστήθη Λύκειον, ὑπὸ ἀνδρὸς σοφοῦ καὶ ἑλληνικωτάτου τὴν ψυχὴν διευθυνόμενον, εἰς ὃ συρρέουσι τὰ τέκνα τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν, ἀκούεται δ' ἐνίοτε καὶ ἡ φωνὴ λογίων, καὶ μάλιστα ἡ τοῦ Ἑλλήνος πρεσβυτοῦ, ἡ τις ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν καὶ ζῶσα καὶ διὰ συγγραμμάτων κατακτείνει τὰς ἡμετέρας ψυχάς. Ἀλλὰ καὶ ναοὶ ἑλληνικοὶ ἠεροδομήθησαν πρὸς στερέωσιν τῆς θρησκείας καὶ ὑποστήριξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐν μόνον καθ' ἡμᾶς ὑπολείπεται, σπουδαιότατον ὅμως, ἡ κατὰ καιρὸν ἐπίσκεψις τῆς ἑλληνικῆς χώρας ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Δύσει κυρίως διατριβόντων νέων, οἵτινες διδάσκονται μὲν τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ διδάσκονται αὐτὴν ὡς γλῶσσαν ξένην, ὅπως διδάσκονται καὶ τὴν ἀγγλικὴν ἢ τὴν γαλλικὴν. Ὁ ἑλληνισμὸς δὲν συνίσταται εἰς μόνον τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θρησκείαν, καὶ εἰς τὰ ἔθνη, καὶ εἰς τὰς παραδόσεις καὶ εἰς τὸν ἑθνικὸν ἐν γένει χαρακτήρα, τὸν ὅποιον ἀγνοεῖ ὁ ἐγκαταβίων μεταξὺ ξένων πάντη ἄλλοιόν ἐχόντων τὸν πολιτισμὸν. Καὶ μόνος ὁ ἀὴρ τῆς πατρίδος ἀρκεῖ πολλάκις νὰ ἀναπτέρωσιν τὸ φρόνημα, καὶ νὰ ἐνσταλάξῃ εἰς τὴν καρδίαν αἰσθήματα, ἃ τινὰ οὐδ' ὑπωπεύθησαν οἱ γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες εἰς τὰ ξένα. Ἐὰς παραδειγματισθῶμεν παρὰ τῶν Ἄγγλων, οἵτινες φοβούμενοι μὴ ἐξασθενήσῃ ἡ φιλοπατρία αὐτῶν, φροντίζουσι ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκονται νὰ διαιτῶνται καὶ αὐτοὶ, καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι διὸ καὶ βλέπομεν αὐτοὺς οὐ μόνον ὀμιλοῦντας καὶ συμπεριφερομένους, ἀλλὰ καὶ τρώγοντας καὶ πίνοντας καὶ ἐνδυομένους εἰς τὰ θερμὰ κλίματα, ὡς ἂν ἔτρωγον ἢ ἔπινον ἢ ἐνεδύοντο εἰς τὴν κατεψυγμένην αὐτῶν χώραν. Ὁ προτιμῶν τὰ ξένα τῶν τῆς ἰδίᾳ

πατρίδος, «est presque toujours, ὡς ἔλεγεν ὀρθότατα καὶ κατανυκτικώτατα ὁ Chateaubriand, un homme sans respect pour la mémoire de ses pères; les tombeaux sont sans intérêt pour lui; les institutions de ses aïeux ne lui semblent que des coutumes barbares; il n'a aucun plaisir à se rappeler les sentences, la sagesse et les goûts de sa mère.»

Εἰς τὰς σκέψεις ταύτας ἔδωκεν ἀφορμὴν ὁ λόγος τὸν ὅποιον ἀπήγγειλεν ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Βραβίλ ἑλληνικοῦ φιλομοῦσου συλλόγου τὸν παρελθόντα μῆνα¹⁾. Ὁ σύλλογος οὗτος ἰδρυθεὶς πρὸ ἐτῶν δύο εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην τῆς Δακίης, πολλὰ μὲν ἐπηγγείλατο, ὀλίγα δὲ ἔπραξε κατὰ τὸν κ. Γεωργαντόπουλον.

«Ἀναγκασθέντες, λέγει, πρὸς ἀναλλοίωτον ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν μας ἱεροτελεστιῶν νὰ οἰκοδομήσωμεν ἴδιον ναὸν, μετέβημεν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ὑπὲρ τῆς μεγαλοπρέπειας τοῦ ὑψηλοπροσῆνη εἰς τὴν παντελῆ περὶ αὐτοῦ ἀδιαφορίαν, καὶ ἀπὸ ὀκταετίας συνεκκλησιαζόμεθα εἰς χώρον ἀνάμυστον οὐ μόνον εἰς θεῖαν λατρείαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐνδιαίτημα ἀνθρωπίνων ὄντων.

» Συνησθάνθημεν κατόπιν τὴν ἀνάγκην τῆς συστάσεως ἑθνικῆς κοινότητος, ἥτις καὶ διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἐνταῦθα παροικούντων ὁμογενῶν μας, καὶ διὰ τὴν χρηματικὴν καὶ κτηματικὴν αὐτῶν κατάστασιν, καὶ διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἐμπορίου τῶν ἡδύνατο νὰ διαπρέπῃ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν κοινοτήτων· ἀλλὰ τὰ ἐξ δεκατημόριζ τῶν γνησίων ὁμογενῶν μας ἀπέφυγον τοῦ νὰ συγκαταριθμηθῶσι μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς, πλεῖστα δὲ ἐκ τῶν συγκαταριθμηθέντων ἀποποιῶνται ἢ ἀποτίσωσι τὴν οἰκιοθελῶς καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ἐγγραφθεῖσαν ἐτησίαν συνεισφορὰν τῶν.

» Πρὸ διετίας συνεστήσαμεν Σύλλογον πρὸς ἐμφύχωσιν καὶ καλλιέργειαν τῆς γλώσσης μας· καὶ τὴν ταχθεῖσαν πρὸς συντήρησιν τοῦ δωδεκάδραχμον ἐτησίαν συνεισφορὰν, τὰ πλεῖστα αὐτοῦ μέλη ἀπεποιήθησαν ἢ ἀποτίσωσι κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον τῆς συστάσεώς του ἔτος.

» Ἐπελήφθημεν ἀκολούθως τὴν σύστασιν Παρθενωγαγείου διὰ τὰς ἀπόρους κόρας τῶν ὁμογενῶν μας, καὶ πρὸς συντήρησιν τοῦ προεβιβάσαμεν εἰς εἰκοσάφρακον τὴν ἀνέκαθεν εἰς δωδεκάδραχμον ταχθεῖσαν ἐνιαύσιον συνδρομὴν, καὶ μολονότι τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς τελευταίας ταύτης ὑποχρεώσεώς μας ἐπεκυρώσαμεν διὰ τῶν ἰδιοχειρῶν ἡμῶν ὑπογραφῶν, τινὲς ἐξ ἡμῶν μετὰ δυστροπίας τὴν ἀποτίσωσιν, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ ἀρνοῦνται αὐτὴν ὀλοτελῶς.»

¹⁾ Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 9^{ην} Ἰαν. 1872 ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ ἑλλ. φιλομ. συλλόγου Ἐπαμ. Γεωργαντοπούλου ἱατροῦ. Βραβίλ 1872.

Προσβίνων δὲ ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου προστίθησι μετὰ λύπης καὶ ταῦτα·

«Ἄλλ' ὅμως ἐκ τῶν γονέων τούτων μόνον τρεῖς—εἰ ἦττον εὐποροί—ἀπέτισαν τὰ ὀφειλόμενα διδάκτρα μετ' αὐθορμήτου προθυμίας καὶ εὐγνωμοσύνης, οἱ λοιποὶ δὲ οὐδ' ἐλάχιστον μῦρον τῶν ὀφειλομένων διδάκτρων ἀποτίνουσιν, οὐδεμίαν παρέχουσιν εἰς τὸν Σύλλογον τοῦτον συνδρομὴν, ἐξανίστανται ἐν τοσούτῳ κατὰ τοῦ προέδρου, καὶ κωφεύουσιν εἰς πᾶσαν αὐτοῦ προτροπὴν καὶ δικαιολογίαν. Γνωρίζετε, κύριοι, ὅτι διὰ τὴν τάξιν τῶν εὐπόρων μαθητριῶν τοῦ ἐν λόγῳ Παρθενωγαγείου, τὸ συμβούλιον πρότεινε καὶ ὁ Σύλλογος ἐνέκρινε τὰ ἐκ φρ. 10 μνηστὰ διδάκτρα, καθόσον ὁ Σύλλογος, μὴ ἔχων σταθεροὺς ἐπασοῦν πόρους, εἰμὴ τὰ ἐτησίως ἐκ τῶν συνεισφορῶν τῶν μελῶν τοῦ προερχόμενα 2000 περίπου φράγκα, δὲν ἐδύνατο νὰ συντηρήσῃ πράγματι Παρθενωγαγεῖον. Ἄλλως δὲ, τὸ νὰ προμηθεύηται δωρεὰν ἢ ἐκπαίδευσιν τῶν εὐπόρων κορῶν, καὶ νὰ καταλαμβάνονται παρ' αὐτῶν αἱ θέσεις τῶν ἀπόρων, χάριν τῶν ὁποίων συνεστήθη τὸ Παρθενωγαγεῖον, τοῦτο διὰ μὲν τὸν Σύλλογον θὰ ἦναι παραλογισμὸς, διὰ δὲ τοὺς εὐπόρους γονεῖς παραγνώρισις τῶν πατρικῶν καὶ κοινωνικῶν καθηκόντων τῶν.

» Συμμορφούμενον τὸ συμβούλιον μὲ τὸν κανονισμὸν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, καὶ μηχανεύομενον νὰ προμηθεύῃ τοὺς πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ ἀπαιτούμενους πόρους, ἔταξε φρ. 4. ἀντίτιμον τοῦ διπλώματος ἐκάστου μέλους· ἐξαίρεσις δὲ 109 ἐξ αὐτῶν, οἱ λοιποὶ ἀπεποιήθησαν τὴν ἀπότισιν τοῦ τιμηματός του.

» Ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τοὺς ὑπὸ τοῦ Ταμίου ἐπιδοθέντας εἰς τὸ προεδρεῖον καταλόγους, ἐκ τῶν ἐγγραφθέντων εἰς τὸ μητρώον τοῦ Συλλόγου ὡς μελῶν αὐτοῦ, κατὰ τὸ πρῶτον τῆς συστάσεώς του ἔτος, τριάκοντα πέντε μέλη δὲν ἀπέτισαν μέχρι τοῦδε τὴν ἐτησίαν συνδρομὴν τῶν· ἐκ δὲ τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐγγραφθέντων ἑκατὸν δεκαεννέα! Ἐν τούτοις καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ προσέρχονται εἰς τὰς συνεισώσεις καὶ συνεδριάσεις τοῦ Συλλόγου, δημηγοροῦσι, ψηφφοροῦσι καὶ ἐν γένει ἐξασκοῦσι τὰ τῶν μελῶν δικαιώματα.

» Δὲν ἐπιλαμβάνομαι, κύριοι, τὴν ἐξέλεξιν τῆς χαλαρωθείσης ὑπὲρ τῆς ἀποπερατώσεως τῆς ἐκκλησίας μας προθυμίας ἡμῶν, διότι τοῦτο δὲν εἶναι τῆς ἀρμοδιότητός μου, καὶ διότι τὸ πολυδάπανον τηλεκαύτης οἰκοδομῆς, καὶ αἱ δυσμενεῖς περιστάσεις τοῦ ἐμπορίου παρεκώλωσεν τὴν προθυμίαν ἡμῶν. Δὲν ἀποφαίνομαι περὶ τῆς εἰς τὴν νέαν γενεάν ἀποδιδόμενης καχεξίας καὶ ἀκηδίας, διότι τοῦτο δὲν εἶναι τὸ θέμα τοῦ λόγου μου· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ κατα-

στήματα ζῆλόν μας καὶ κυρίως τὴν πρὸς τὸ ἴδρυμα τοῦ φιλομοῦσου τούτου Συλλόγου διαγωγὴν μας, ἡ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ὡς ἐπιτρόπου τῆς ἑθνικῆς μας κοινότητος καὶ ὡς προέδρου τοῦ Συλλόγου ἐμπονηθεῖσά μοι πεποίθησις, καὶ ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντός μου μ' ἀναγκάζουσι νὰ εἶπω ὅτι πολὺ ἀπολειπόμεθα τῶν γονέων μας.»

«Οἱ εἰσπράττοντες, λέγει ἀλλαχοῦ, τὰς εὐτελεῖς ταύτας συνδρομὰς ὑπερβαίνει τοσοῦτον κατεπονήθησαν ἀποπεμπόμενοι καὶ ἐμπαιζόμενοι, ὥστε καίτοι ἀντιμισθούμενοι, ἀποτροπιάζονται τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, καὶ εἰ μὴ ἐπῆρχοντο τὰ ἐκ τῶν θεατρικῶν παραστάσεων, τὰ ἐκ τοῦ λαχείου καὶ τῶν ἰδιωτικῶν συνεισφορῶν βοηθήματα, καὶ ἂν εὐτυχῶς πως μετὰ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου μας δὲν ὑπῆρχον ἄτομά τινα ἐμψυχούμενα ἀπὸ τὴν θυμηδῆ ἰδιότητα τῆς ἀγαθοεργίας, διακαίόμενα ἀπὸ τὴν ἐκ τοῦ Συλλόγου τούτου προερχομένην ὀφέλειαν, ἐργαζόμενα ὑπὲρ αὐτοῦ μετὰ προθυμίας, καὶ συνεισφέροντα μετ' ἀγαθῆς προαιρέσεως, πρὸ πολλοῦ δὲν θὰ ὑφίστατο οὔτε Παρθενωγαγεῖον, οὔτε Σύλλογος.»

Καὶ ὅπως ἐξεγείρη τὴν φιλοτιμίαν τῶν ὑστερίζόντων, ἐξεκονίξει διὰ ζῶηρας γραφίδος τὴν ἐντολὴν τῶν Συλλόγων καὶ τὰ ἐκ τούτων ἀγαθὰ, ὡς ἐξῆς·

«Οἱ Σύλλογοι, κύριοι, εἶναι οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες τοῦ πνεύματος· συνερχόμενοι εἰς τὰς συνεδριάσεις αὐτῶν, ἀγωνιζόμεθα τὸν ἀγῶνα τῶν ἀγαθῶν πράξεων καὶ τῶν φιλοτιμῶν καὶ φιλογενῶν ἰδεῶν· ἐπεκτείνωμεν διαδίδοντες πρὸς ἀλλήλους τὰς γνώσεις μας· μορφώνωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπὶ τὰ κρεῖττω. Ἐνθυμούμεθα ὅτι εἴμεθα Ἕλληνες καὶ ὅτι συνδεόμεθα διὰ τοῦ ἱεροῦ δεσμοῦ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφότητος. Οἱ Σύλλογοι εἶναι ἀφετηρία τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν, καὶ θεμέλιον τῆς ἐκπληρώσεως τῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ πόθων. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν, πόλις ἑλληνικὴ ἄνευ Συλλόγου, καὶ εἰς ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ πολιτισμένα κράτη ἔνθα ἡ ἐκπαίδευσιν, καὶ πάντα τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα ἐξήρτηνται καὶ διατηροῦνται διὰ δαπάνης τοῦ δημοσίου· ἡ σύστασις Συλλόγων ὡς ὁ ἡμέτερος, ἀμετόχων δηλαδὴ παντός πολιτικοῦ σκοποῦ, καὶ μόνον ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐκπολιτεύσεως τῶν περὶ αὐτοὺς μεριμνόντων, λογίζεται εὐεργέτημα.»

Ὅτω πως δεινολογούμενος ὁ πρόεδρος τοῦ φιλομοῦσου Συλλόγου, συγκρίνει τὰς ἐνεργείας τῶν ἐν Βραβίλ πρὸς τὰς τῶν ἐν Γαλαζίῳ, καὶ εὐρίσκει ταύτας πολὺ ὑπερτέρας. «Ἡ ἐν Γαλαζίῳ, λέγει, ἑλληνικὴ κοινότης σταθμίσασα ἐμβριθῶς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ μέσα τῆς, ἀπεπεράτωσεν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ διαστήματι τὴν νεοδμητον ἐκκλησίαν τῆς, ἐσύστησε Σύλλογον καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάρτισιν δύο λυ-

κείων, ἀπολαμβάνοντων ἀγαθὴν φήμην παρὰ πᾶσι τοῖς τῶν δύο ἡγεμονιῶν κατοικοῖς.»

Ἄλλ' ἐνῶ λέγων ταῦτα ὁ κ. Γεωργαντόπουλος τὴν 9 Ἰανουαρίου ζῆλοι τὴν ἀθηρὴν κατάστασιν τῶν ἐν Γαλαζίῳ ἑλληνικῶν καταστημάτων, περιέρχον νὰ ἴδωμεν τί μετὰ ἕνα μῶλις μῆνα, τὴν 7 Φεβρουαρίου, ἐπιστέλλει τις περὶ τῶν καταστημάτων τούτων τῷ *Νεολόγῳ* ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως τοῦ Γαλαζίου. Μεμφόμενος τὴν *μυρίαδρον*, ὡς λέγει, ἑλληνικὴν συνοικίαν τῆς πόλεως ταύτης ἐπὶ ἀκηδία καὶ ἀδρατεία καὶ ἀποκαρώσει, καὶ οἰκτείρων πρὸ πάντων τοὺς λογάδας αὐτῆς ὡς μηδὲν ἀγαθὸν πράξαντας εἰ καὶ ἐκλήθησαν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν, ἀπόσον διάφορα, ἐπιφωνεῖ, τὰ αἰσθητά τῶν ἐν Βραίλα ὁμογενῶν! Πόσον θερμότεροι, πόσον φιλοτιμότεροι ἡμῶν ἀναδεικνύονται ἐκείνοι πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐθνικόν. . . ἰκοδομήσαντο ναὸν μεγαλοπρεπέστατον» (καὶ ὅμως ὁ κ. Γεωργαντόπουλος ἐλευσιολογεῖ τοὺς ἐν Βραίλα «ὡς συνεκκλησιαζομένους ἀπὸ ὀκταετίας εἰς χῶρον ἀνάμμοστον οὐ μόνον εἰς θεῖαν λατρείαν ἀλλὰ καὶ εἰς ἐνδιαίτημα ἀνθρωπίνων ὄντων») «ὁ Σύλλογος αὐτῶν εὐδοῦται καὶ προάγεται» (ὁ δὲ κ. Γεωργαντόπουλος βεβαιῶσθε ὅτι τὴν δωδεκάδραχμον συνδρομὴν ἀποποιῶνται νὰ ἀποτίσωσι τὰ μέλη) καὶ καθεζῆς¹⁾. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἀντιφάσεων τούτων ἐξάγεται ἴσως τὸ πόρισμα, ὅτι οὔτε ἡ τῆς Βραίλας οὔτε ἡ τοῦ Γαλαζίου κοινότης, εἰ καὶ συγκροτοῦνται ὑπὸ ἀνδρῶν εὐπόρων, ἐπραξάν τι γενναῖον μέχρι τοῦδε, ἀληθῶς ἄξιον τῆς ἑλληνικῆς φιλοπατρίας.

ΚΟΖΑΝΙΚΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ Κοζάνης.

Εἰς ἐξιστορίαν τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν περὶ βοήθημα εἶχον τὰς ἀγράφους παραδόσεις τῶν κατοίκων, τὰς ὀλίγας ἐγγράφους εἰδήσεις τῶν νεωτέρων, τὰ ἐν τοῖς κώδικεσι τῶν ναῶν σημειώματα, τὴν ἐπιτόπιον ἐξ αὐτοψίας μελέτην, καὶ περὶ ἀρχῆς τοῦ σχολείου βιβλιάριον τι τοῦ Χαρησίου Μεγδάνου. Διὰ τούτων ἀσχολοῦμαι ἀνιχνεύσαι περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐν λόγῳ πόλεως καὶ τῶν πέριξ, καὶ καταλλήλως ἐκθέσαι περὶ ἠθῶν καὶ ἐθίμων, περὶ ἐμπορίας, παιδείας καὶ πεπαιδευμένων. Ἡ ἱστορικὴ δὲ ἐρευνα τῆς μακεδονικῆς ταύτης γωνίας ἐνδιαφέρει τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν· διότι αὐτόθι ἐδίδαξαν περιβόητοι ἐπὶ παι-

¹⁾ Ἀνάγν. τὸν ἀριθ. 954 τοῦ «Νεολόγου».

δείξ ἄνδρες, καὶ ἐγεννήθησαν διάσημοι συγγραφεῖς, καθ' ὃν χρόνον ἀλλαχοῦ τῆς δυσμοῖρου Ἑλλάδος μέγα σκότος ἀμαθείας ἐπεκράτει.

Κατὰ τινὰ λοιπὸν παράδοσιν, ἐν τῷ τόπῳ τῆς νῦν Κοζάνης ἦσαν δάση ἀπέραντα, ὧν τὰ ξύλα δεικνύουσιν ἐτι οἱ κάτοικοι ἐντὸς παλαιῶν οἰκιῶν. Ἀνετολικῶς δὲ καὶ ὦραν ἀπ' αὐτῆς ἦν χωρίον τι Καρπατζιάριον, οὗ οἱ κάτοικοι διὰ τὰς καταπίσεις τῶν διαβαινόντων στρατευμάτων διεσπάρησαν κατὰ τὰ πέριξ. Τούτων τινὲς ἔχοντες πρότερον τὰ ἐαυτῶν ποιμνιστάσια ἐν τοῖς δάσεσι τῆς Κοζάνης, ἤλθον καὶ κατόκησαν ἐνταῦθα εἰς ἀποφυγὴν τῶν ἐνοχλήσεων· μίαν δὲ τῶν ἡμερῶν αἶγα διὰ τῶν δένδρων δραμοῦσαν ἰδόντες, Κοζάνη ἢ Κοζίκη τὸ χωρίον ὠνόμασαν· διότι κόζα μὲν αἶγα, κόζικ δὲ δέρμα δριγλοῦ βουλγαριστί. Κατ' ἄλλους δὲ, αἶγα ἰδόντες ὑδροβραχέες τὸ γένειον ἔχουσαν, καὶ ἐκ τούτου ὕδωρ ἀνακλύψαντες, ἔκτισαν τὸ χωρίον καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἔδωκαν. Καὶ ἕτεροι δὲ τόποι τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, ὡς Κοζάνη καλεῖται τὸ ἄνω τῆς Σελίτης βουνῶν, καὶ Κοζίξ μοναστήριον ἐν Δακίᾳ. ἕτεροι λέγουσιν, ὅτι οἱ Τούρκοι καὶ νῦν ἐτι τὴν πόλιν καλοῦσι Κοζάνα, ἀπὸ τοῦ κὸς (κάρου) καὶ ἀνά (μήτηρ), διὰ τὸ πλῆθος τῶν καρῶν, ὅπερ καταδηλοῦται καὶ ἀπὸ βρύσεως τῶν Καρυῶν νῦν ὀνομαζομένης. Ὡς ἐκ μὲν τῆς Βουλγαρῶν φωνῆς Αἶγας τὴν πόλιν ὀνομαστέον, ἐκ ἐκ δὲ τῆς τῶν Τούρκων Καρυάς.

Κατ' ἄλλην παράδοσιν, τρίωρον ἀπὸ τῆς Κοζάνης ἦν ἡ πόλις Κτένιον μετὰ φρουρίου, οὗ, καταστραφέντος ὑπ' Ἀλβανῶν, οἱ κάτοικοι δισκορπίσθησαν ἀλλαχοῦ. Ὁ δὲ πρόκριτος Ἰωάννης Τράντος, πλούσιος ὧν καὶ ἔχων ποιμνιον ἐκ δωδεκακισχιλίων αἰγῶν καὶ προβάτων, ἦλθε μετὰ ἑκατὸν εἰκοσιν οἰκογενειῶν ἐξω τῆς Κοζάνης κατὰ τινὰ τόπον Κρεββατάκια, εἶθα ἦν δάσος φιλυρῶν καὶ ὄρειων, ἔκτισε καλύβας καὶ ᾤκησε μετὰ τῶν κητοίκων. Τότε κατὰ τὸ ἐγγὺς Σόποτον ᾤκουν δέκα οἰκογένειαι ὑπὸ τιμαριῶν τῶν Τούρκων, αἵτινες ἐκκλησιάζοντο ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ζῶν δὲ ὁ Τράντος ἐν ταῖς καλύβαις, ἐπληροφόρηθη παρὰ τῶν ποιμένων, ὅτι αἶγες τινὲς ἀπωλέσθησαν ἐν τῷ δάσει· τοῦτο ἐπαναληφθὲν ἐγένετο αἰτία, ὅπως ὁ τόπος κληθῆ Κοζάνη ἀπὸ τῆς κόζας. Ὁ Τράντος οὗτος εἶχεν υἱὸν Χαρησίον μεθ' ἐαυτοῦ, καὶ ἀδελφὸν ἀξιωματικὸν ἐν Ῥωσσίᾳ. Ὁ Χαρησίος μεταβάς παρὰ τῷ θεῷ, καὶ δεκαετίαν παρ' αὐτῷ διατρίψας, ἀπῆλθε μετὰ τὸν θάνατον τούτου· θέλων δὲ ἵνα ἀνεγείρῃ πόλιν κατάρθρωσεν ἵνα πρὸς τοῦτο λάβῃ διάταγμα σουλτανικὸν μετὰ προνομίων, ὡς κληρονομήσας μεγάλην περιουσίαν παρὰ τοῦ θεοῦ. Λαβὼν δὲ καὶ ἀνθρώπων τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, μετέβη εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν Καλλιάριον, ὅπου δημοσίᾳ ἀνεγνώσθη τὸ διάταγμα· οἱ Τούρκοι δυσ-

ρεστήθησαν μὲν, ἀλλ' οὐκ ἠδύναντο ἀντιπράξει διὰ τὸν φόβον. Ἐκ Καλλιαρίου ἔλθων ποιεῖ σκηνὰς παρὰ τὰς καλύβας τοῦ ζῶντος ἐτι πατρός, εἶτα διὰ κήρυκος προσκαλεῖ κτίστας καὶ ἐργάτας, καὶ ἐγκρίνει οἰκοδομησάιν ἐν τῷ πρότερον κληθέντι τόπῳ Κοζάνη. Πρῶτον ἔκτισεν οἰκίαν δι' ἐαυτὸν κατὰ τὴν Γελῶσαν συνοικίαν (Γκιουλερ μαχαλά), εἶτα καὶ ἄλλας οἰκίας, καὶ καλῶν κατοίκους ἐπὶ πενταετεί ἀσυδοσίᾳ καὶ κρατῶν τοὺς διαβαινόντας ἐχορήγει οἰκίας καὶ χρήματα εἰς αὐξήσιν τῆς πόλεως. Ἐκ τοῦ δάσεος δὲ, ὅπερ ἦν κατὰ τὸν νῦν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου, οἱ ἄποικοι Κτενιώται ὑλοτόμησαν εἰς ἀνεγερσιν τῶν οἰκιῶν, ὧν τινὲς σώζονται. Κατὰστρέψας δὲ ὁ Χαρησίος τὰς καλύβας, ᾤκησεν ἐν τῇ πόλει μετὰ τοῦ πατρός καὶ τῶν ἐκ Κτενίου οἰκογενειῶν. Λαβὼν δὲ γυναῖκα ἐκτῆσατο ἐξ θυγατέρας, καὶ δύο υἱοὺς, Ἰωάννην καὶ Μάρκον. Ὁ Ἰωάννης νυμφευθεὶς, ἔλαβε προίκα τὸν τόπον τῆς νῦν συνοικίας τῶν Ἀθιγγάνων· χρεύσας δὲ, ζητεῖται γαμβρός ἐπὶ θυγατρὶ παρὰ τοῦ Ἰωαννίτου Παναγιώτου Σαράφῃ, γνωρίμου τῷ πατρὶ ἐκ Ῥωσσίας. Μεταβάς δὲ ὁ Χαρησίος εἰς Ἰωάννινα μετὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν Ἀλβανῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν, ἔλαβε τὴν νύμφην, πολύφερνον οὖσαν· παρέλαβε δὲ τότε διὰ τὸ σχολεῖον Κοζάνης καὶ τινὰ διδάσκαλον ἰερομόναχον. Ὁ Χαρησίος οὗτος πρῶτον ἔκτισε βρύσεις, εἶτα τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συνεπιλαβομένων τοῦ ἔργου· ἀλλ' οὗτος ἐκτίσθη τῷ 1721, καὶ ἔχει ὀνόματα πολλῶν κτιτόρων, ἅτινα σώζονται ἐπὶ τοῦ τοίχου. Ἐκαλεῖτο δὲ κοινῶς ἕνεκα τῆς ἐπισκότητος Μπασιάς, ἥτοι προστώς, ὅπερ καὶ νῦν ἐτι οἱ κάτοικοι συνειθίζουσι. Κατὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς ἐκλείσθησαν πάντα τὰ ἐργαστήρια· ἐκόσμησαν τὸν ἵππον αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐπιστολίων, ὡς στρατιωτικοῦ ἀρχόντος, καὶ τῆ συνοδίᾳ τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν πολιτῶν ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων. Εἰς μνήμην δὲ τοῦ ἀνδρὸς, κατ' ἔτος τῆ 3 Νοεμβρίου ἐκλειον τὰ ἐργαστήρια καὶ ἤρουν· ἐκαλεῖτο δὲ τοῦτο «Μπασιάς ἑορτή», καταργηθεῖσα πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Οἱ Τράντοι δὲ οὗτοι, ὑπῆρξαν οἰκισταὶ μεταγενέστεροι, ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς σκέψεων. Κατὰ τὴν παρῶσιν, ὁ Χαρησίος μεταβάς εἰς Ἰωάννινα, ἔλαβε νύμφην διὰ τὸν υἱὸν, ὡς καὶ διδάσκαλον. Καὶ ὁ Μεγδάνης λέγει ἐν παρῶσιν, ὅτι ὁ προστώς Χαρησίος εἰς Ἰωάννινα μεταβάς, ἔλαβε καὶ τὸν περιβόητον Εὐγένειον Βούλγαρην ὡς διδάσκαλον Κοζάνης τὸ ἔτος 1746. Καὶ ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τοῦ Μελετίου, ἐκδιδομένη ἐν Βενετίᾳ (1728) ὑπάρχει ἐπιστολὴ ἀφιερωμένη τῷ πενθερῷ Παναγιώτῃ Σαράφῃ Ἰωαννίτῃ παρὰ τοῦ γαμβροῦ Νικολάου Γλυκεῖος τυπογράφου, καὶ κατὰ τὰ εἰρημένα συγγάμβρου τοῦ Ἰωάννου, υἱοῦ τοῦ Χαρησίου. Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι οὗτος

ἤμασε τὸν 17ον αἰῶνα, οὐχὶ ὡς θεμελιωτῆς, ἀλλ' οἰκιστῆς λόγου ἄξιος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μελετίος (σελ. 389. § 12) ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ἀναφέρει τὴν Κοζάνην ὡς κωμόπολιν.

Καὶ ἐξ ἄλλης παραδόσεως μανθάνομεν, ὅτι εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς Κοζάνης συνέτεινον καὶ Ἠπειρώται ταῦτοχρόνως μετὰ τῶν ἐκ Κτενίου ἢ καὶ πρότερον· διότι οἱ ἀπόγονοι τοῦ οἴκου τῶν Σακελλαρίων λέγουσιν, ὅτι ἐν Ἠπειρῷ συμβάσης πολιτικῆς ἀνωμαλίας καὶ καταδρομῆς, ὁ ἐκ Χορμόβου ἱερεὺς Γρίκας λαβὼν πενήκοντα οἰκογενεῖας τῆς ἐνορίας αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς Κοζάνην καὶ κατόκησε κατὰ τὴν θέσιν Σκύρκαν, ὅπερ ὑψώμα δηλοῖ ἀλβανιστί. Ὁ Γρίκας οὗτος ἔκτισε τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (1678), ὡς δηλοῖ ἡ ὑπογραφή, ἐξ ἧς εἰκάζεται, ὅτι οἱ τε Ἠπειρώται καὶ οἱ Κτενιώται κατέφυγον ἐνταῦθα μετὰ τὸ 1612 ἔτος, αὐξήσαντες τὴν πόλιν καὶ κοσμήσαντες διὰ σχολεῖον μὲν δημοσίου τὸ 1668, διὰ ναοῦ δὲ μεγάλου καὶ εὐρυχώρου τὸ 1721 ἕνεκα τῆς αὐξήσεως τῶν κατοίκων. Κατ' ἄλλην δὲ τινὰ εἰδήσιν, παλαιότερος τῶν ναῶν ὁ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, μετόχιον κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους τοῦ ἐν Ἐλασσῶνι μοναστηρίου, ὡς τοῦτο ἐδείκνυε λατινικὸν χρυσοβούλλον, μεταφρασθὲν παρὰ τοῦ ἱατοῦ Γεωργίου Σακελλαρίου καὶ νῦν μὴ ὑπάρχον· Σουλτανικῆς δ' οὔσης τῆς Ἐλασσῶνος, τοιαύτη ἦν ὑπ' αὐτὴν καὶ ἡ Κοζάνη καὶ μάλιστα κτῆσις σουλτανομήτορος, ἐξ αὐτῆς δικαστικῶς ἐξηρητημένη μέχρι τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ, ὅστις καὶ τὴν Κοζάνην ἐξουσίασεν.

Καὶ ταῦτα μὲν γνωστὰ ἐξ ἀγράφων παραδόσεων. Κατὰ δὲ τὰ ἐν παρῶσιν γεγραμμένα τοῦ Μεγδάνου, βασιζομένου ἴσως ἐπὶ τοῦ εἰρημένου Χρυσοβούλλου, ἡ Κοζάνη ἐπὶ ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου ἦν κώμη μικρὰ ἐν τῇ τότε Ἑορδαίᾳ καλουμένη χώρᾳ, οἰκουμένη ὑπ' ὀλίγων τεχνιτῶν· πόλις δ' ἀκουστή ἦν τὰ Σέρβια, ἀνατολικῶς τὰ Σταρειῶλα, βορείως τὸ Δρέπαπανον φρούριον, ἡ Δεῦρη, καὶ τὸ καλούμενον Προάστειον τοῦ αὐτοῦ φρουρίου καὶ νῦν Ἐμπορεῖον διὰ τὴν κατ' ἔτος γινομένην ἐμπορικὴν πανήγυριν. Ἄπορον δὲ διατὶ οὐδὲλως ἀναφέρουσι τὴν Κοζάνην οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καίτοι μνημονεύοντες τῶν πέριξ, ὡς ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς λέγει (ἐν Ἱστορίᾳ α.) ἀγράμματα παρασχόμενος βασιλικά, ἀ τῶν φρουρίων Σωσκοῦ τε καὶ Δεῦρης καὶ Σταρειῶλων καὶ Χλερνοῦ ἐπέτρεπε τὴν ἀρχήν. Ἀποσιωπᾶται δὲ ἡ Κοζάνη, ὡς μικρὰ τότε καὶ ἀσήμαντος κώμη, ἢ καὶ ἄλλο ἴσως ὄνομα φέρουσα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μέρη ταῦτα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, πρὸ τῆς ἀλώσεως καὶ μετ' αὐτὴν μετεβλήθησαν ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ τὰ μὲν φρούρια καταδαφίσθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι δισκορπίσθησαν, ἡ μικρὰ Κοζάνη ἤρξεν κατ' ὀλίγον καὶ ἐγένετο κέντρον πολλῶν χωρίων. Κατὰ δὲ τὸν

αὐτὸν Μεγδάνην, ἐπειδὴ τὸ 1612 συνέθε ἐπανάστασις ἐν Ἠπειρῷ καὶ Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Λαρίσης Διονυσίου, πολλοὶ πλούσιοι κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν τούτων μετόκησαν ἀλλαγῶν, καὶ ἱκανοὶ ἐν Κοζάνῃ, ἐνθα εὗρον ἡσυχίαν μακρὰν τῶν βρβάρων. Ἡύξησεν οὕτω ὁ πληθυσμὸς καὶ πολιτισμὸς, καὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ ἔμποροι, ἐμπορευόμενοι εἰς Γερμανίαν, Οὐγγαρίαν, Πολωνίαν, Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαγῶν, ὠφελοῦμενοι καὶ πλοῦτον κομίζοντες τῇ πατρίδι. Οὕτω δὲ περιτριβόμενοι ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, μετέβαλον ἦθος, καὶ ἔλαβον ἔφεσιν εἰς τὴν πολυτέλειαν, καὶ ἤρξαντο κτιζεῖν οἰκίας, ἃς ἐκόσμου μεγαλοπρεπῶς. Ταῦτα λοιπὸν πάντα, τὰ τε λεγόμενα καὶ γραφόμενα, σκεψάμενος πιθανολογῶ, ὅτι ἡ Κοζάνη κατωκεῖτο κατὰ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς ἀπεδείκνυον καὶ γράμματα διασωθέντα ἀπὸ τοῦ 1540 ἔτους, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μεγδάνου· ὅτι τὸ Σόποτον, τὰ Τρίξ Δένδρα, ἐνθα ἦτο ναὸς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, ἦσαν κώμαι μικραὶ καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἃ; ἐλλῶν ὁ Κτενιώτης Τράντος μετ' ἀποικίας ἀξιολόγου συνώκισεν· προσῆλθε δὲ καὶ ὁ ἱερεὺς Γκίκας, καὶ ἄλλοι κάτοικοι Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐγγύς χωρίων διὰ τὰς καταδρομὰς τῶν Τούρκων, καὶ οὕτως ἀνέδειξεν τὴν Κοζάνην, ἧτις ἀνεφάνη κυρίως ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος.

Ἡ νῦν δὲ Κοζάνη ἐστὶ πολίχνη κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ τοῦ προφήτου Ἡλίου ἐν τῇ σειρά τοῦ Βερμίου, τριῶρον ἀπὸ τῆς βερμικῆς λίμνης ἀνατολικῶς, καὶ ὠσαύτως τοῦ ὄρους Βόρα δυτικῶς καὶ τοῦ Ἀλιάκμονος ποταμοῦ πρὸς νότον. Κεῖται ἐν τόπῳ κρυφίῳ καὶ εὐδιαβάτῳ· διὸ ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἄρχονται τέσσαρες δημόσιαι ὁδοί, ἧτοι πρὸς ἀνατολὰς διὰ Βέρροισιν, Νιάγουσταν, Θεσσαλονίκην· πρὸς δυσμὰς διὰ Σιάτισταν, Γρεβενά, Ἰωάννινα καὶ λοιπὴν Ἠπειρον· πρὸς βορρᾶν διὰ Καλλιάριον, Βιτώλια καὶ βόρειον Μακεδονίαν· πρὸς νότον διὰ Σέρβια, Ἐλασσῶνα, Τρίκην, Λάρισσαν καὶ λοιπὴν Θεσσαλίαν. Ἀπέχει δὲ τῶν μὲν Βιτωλιῶν καὶ Λαρίσης ὥρας δεκαοκτώ, τῶν δὲ Ἰωαννίνων καὶ Θεσσαλονίκης, τριάκοντα ἔξ. Ἡ πόλις διαίρεται εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ βορειοδυτικὸν καλεῖται Γκιουλερ μαχαλά, τὸ δὲ νοτιοανατολικὸν Σκριπάσχο. Ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται τῇ μητροπόλει Θεσσαλονίκης, ἔχουσα ἔδραν ἐπισκόπου. Πολιτικῶς ἀνήκει τῇ διοικήσει Βιτωλιῶν καὶ τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ἐγγὸ Μπουτζάκ (λοζοῦ μαχαίριου), εἴσα ἔδρα πασῶν τῶν ἀρχῶν, ἧτοι ἐπάρχου (μουδίου), δικαστοῦ (καδῆ) ἀπὸ τοῦ 1841, ἀστυνόμου καὶ συμβουλίου ἐπαρχικοῦ. Οἱ κάτοικοι ἐξαισχυλίοι περίπου, πάντες Ἕλληνες, καὶ τινες σιδηρουργοὶ Ἀθίγγανοι, οὗς Κοζανίται ἐξελλήτισαν, δόντες ἰδίαν συνοικίαν καὶ ἴδιον προσετώτα. Ἡ πόλις λιθόστρωτος,

μετ' ἀγορᾶς εὐρείας καὶ πολλῶν ἐργαστηρίων, διότι ἐνταῦθα ἐμπορεῖον πολλῶν ἐπαρχιῶν, οἱ δὲ κάτοικοι ἔμποροι, τεχνίται, γεωργοί. Αἱ οἰκίαι λιθόκτιστοι καὶ στερεαί, ἰδρύματα δὲ λόγου ἄξια, τὸ ἐπισκοπεῖον, τὸ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὡς καὶ τὸ κωδωνοστάσιον μετ' ὠρολογίου ἀνεγερθὲν τὸ 1855 δι' ἐράνου τῶν πολιτῶν.

Ἡ βιομηχανία μικρὰ, ὡς μικροῦ ὄντος καὶ τοῦ τόπου, ἔχοντος μόλις 16,000 ἐγγωρίων στρεμμάτων ἀμπέλου καὶ ἀγρούς, ὧν Τούρκος οὐ δύναται ἀγοράσαι κατ' ἔθιμον νομιμοποιηθέν. Αἱ τέχναι ἐν νηπιότητι ἔτι, ὡς ἡ ὑποδηματικὴ, βαφικὴ, ῥαπτικὴ. Ἡ βυρσοδεψικὴ ἄγει καλῶς, διότι ὑπάρχουσιν ἐπὶ ἐργαστήρια, ἐν οἷς κατεργάζονται ἱκαναὶ χιλιάδες δερμάτων. Εἰσὶ δὲ καὶ σαπωνουργεῖα, διότι οἱ κάτοικοι οὐδόλως μεταχειρίζονται ξένον σάπωνα. Κατασκευάζουσι δὲ καὶ στεατολαμπάδας χρῆσιμους εἰς φωτισμὸν, κοινῶς δὲ χρῶνται τῷ σησαμελαίῳ. Ὑφαντεῖα πολλὰ, ποιοῦσι δὲ στρώματα καὶ προσκέφαλα ὡς ἐν Σκρισαίνῃ. Ἡ ἱατρικὴ ἐξασκεῖται ὑπὸ ἐπιστημόνων ἱατρῶν, φαρμακεῖον ὅμως οὐδὲν ὑπάρχει· πρῶτος δ' ἐγὼ εἰσήγαγον τὴν χρῆσιν τῆς θεϊκῆς κινήτης, περὶ ἧς μέγιστον φόβον εἶχον οἱ κάτοικοι, ὡς καὶ τῶν ἐκδορεῖων ἀνθ' ὧν μετεχειρίζοντο τοιαῦτα ἐκ ζύμης.

Ὁ πολιτισμὸς ἀνώτερος τῶν πέριξ, ἀλλ' ἔτι μικρός. Τῶν ἀνδρῶν οἱ τῆς πρώτης τάξεως ἐνδύονται τουρκιστὶ καὶ εὐρωπαϊστὶ, καὶ οἱ κατώτεροι ἑλληνιστὶ, ἧτοι διὰ τῆς φουστανέλας. Αἱ νέαι γυναῖκες φοροῦσιν ἐνδυμα διφθεριούχον καὶ φέσιν μακρόκροσσον ὡς αἱ Ἰωαννίτιδες, αἱ δὲ πρεσβύτεραι ταῦτα καὶ ζώνην μετὰ θηλακίων κερδισοτήτων ἐξ ἀργύρου· καὶ αἱ μὲν ξανθίζουσι τὴν κόμην, αἱ δὲ πρεσβύτεραι μελανίζουσιν αὐτὴν διὰ κηρίδων· τιμῶσι δὲ καὶ περιποιῶνται μόναι τὸν ξένον, καὶ οὐχὶ διὰ τῶν θραπαινίδων. Οἱ χοροὶ τουρκικοὶ καὶ βουλγαρικοὶ, καὶ τινεὶ δὲ χοροὶ ὀπισθοβατικῶς. Οἱ γάμοι τελοῦνται ἐν τοῖς ναοῖς, τῶν νυμφίων χορευόντων δημοσίᾳ δύο μόνον χοροὺς μετὰ τὴν στέψιν. Ἐν γένει δὲ οἱ Κοζανίται εἰσὶ φιλομαθεῖς, φιλέμποροι, καὶ λίαν φιλόξενοι καὶ φιλογενεῖς.

Ἡ Κοζάνη διὰ φόρους ὑποστᾶσα ἐκ Τούρκων καταδρομῶν καὶ ἄλλας ἐγγωρίους τῶν κατοίκων διαμάχας, οὐ μικρὸν ἀνεχαιτίσθη κατὰ τε πληθυσμὸν καὶ πολιτισμὸν. Καὶ ἄλλοτε μὲν πρότερον ἴσως συνέβησαν διάφοροι ἀρπαγαί, ἀλλὰ πρώτη, λέγει ὁ Μεγδάνης, ἔλαβε χώραν τῷ 1770 αὐθημερὸν τῶν Φώτων, καθ' ἃ οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰκονιατῶν Τούρκων ἐνεκα ἀλληλομαχιῶν ἦλθον κατὰ τῆς Κοζάνης, ὁ μὲν ἐπὶ προφάσει, ὅτι τῇ δικαιοδοσίᾳ αὐτοῦ ἀνήκουσα οὐχ ὑπέκειν ὅπως αὐτὸς ἠθέληεν, ὁ δὲ ἀντίπαλος ἐκείνου καὶ βοηθὸς δῆθεν τῆς πόλεως· πολλῆς δὲ μάχης ἐν αὐτῇ γενομένης, ἀμφότεροι τέσσαρας ἡμέρας λεηλατήσαντες ἀπῆλθον.

Ἰσπερον δὲ ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἰωαννίνων Ἀλή, ἀσχολούμενου καὶ τὴν Κοζάνην ἐξουσιάζει, συνέθε στάσις μετὰ τῶν πολιτῶν, ὧν οἱ μὲν ἦσαν μετὰ τοῦ Ρούσσα, ἀριστοκρατικοῦ καὶ ἀλήφρονος, ἔχοντος μετ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ἰγνάτιον· οἱ δὲ μετὰ τοῦ Γεωργίου Αὐλιώτου, ἀνδρὸς δημοτικοῦ καὶ ἐκθροῦ τῆς ἐξ Ἠπείρου τυραννίας. Διεγείρας οὗτος καὶ ὀπίστας τὸν λαὸν ἐνεκα τῶν κακῶν μεριζομένων φόρων, κατέσχε τὴν πόλιν καὶ τὸν φόβον ἐπέβαλε τοῖς ἐναντίοις· τότε οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἐφόρυσαν τὸν πρωτοσύγκελον, ἀποκόψαντες διὰ τῆς σπάθης τὸ γένειον μετὰ τοῦ δέρματος. Ὁ δὲ Ἰγνάτιος φοβηθεὶς μὴ τὰ αὐτὰ πάθη, ἐδραπέτευσεν εἰς Σέρβια· εἶτα ἐπανελθὼν, ἐνήργησε μετὰ τοῦ Ρούσσα, ὅπως ἔλθῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· καπουτζῆς εἰ; παῦσιν τῆς στάσεως. Ὁ δὲ Αὐλιώτης φοβηθεὶς, κρύφα διὰ τοῦ βουνοῦ ἀπῆλθεν εἰς Πέσταν ἐμπορευόμενος. Μετὰ δέκα δὲ καὶ τέσσαρα ἔτη, ἦτοι περὶ τὸ 1795, φθάνει εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατορθώνει προσλαβεῖν σουλτανικὸν διοικητὴν καὶ τὸν τρυγετὸν τοῦ ἔτους ἐκείνου, ἔρχεται εἰς Κοζάνην, καὶ ζητεῖ τὴν τούτου ἐγκατάστασιν. Φυλακίσας δὲ τὸν Ρούσσαν οἰκογενειακῶς, ἤρπασε τὴν περιουσίαν, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Οἰκονόμου ἐθεώρει τοὺς λογαριασμοὺς τῆς κοινότητος μετὰ τῶν προκρίτων. Ὁ δὲ Ρούσσας καὶ ἐκ τῆς φυλακῆς προσεζλεῖ τὸν κατὰ τὰ πέριξ μεταβατικὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἀλή πασᾶ, ὅστις μετὰ 50 Ἀλβανῶν πολιορκεῖ ἐξαίφνης τὸν Αὐλιώτην, ὡς ἀρνούμενον δοῦναι καταλύματα. Ἐν τῇ οἰκίᾳ δὲ ταύτῃ ἦσαν δώδεκα ἄνδρες οἱ πάντες ἄοπλοι· ἀλλὰ περὶ δαίτην ἦλθον κρύφα ἐπίκουροι, ἀνέβησαν τὴν στέγην, ἦν ἐτρόπησαν, καὶ περὶ τὴν πρώτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἠλευθέρωσαν τὸν Αὐλιώτην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἐκτὸς τριῶν, οἵτινες ἐφρονεύθησαν ὡς κύψαντες ἐκ τοῦ παραθύρου. Ὁ δὲ μεταβατικὸς εἶτα ἀπῆλθε, μηδὲν κατορθώσας. Ὁ δὲ Αὐλιώτης ἤρχεν ἐν τῇ πόλει, περιφερόμενος ἐνοπλος μετὰ 50 ἐνόπλων, καὶ ἴσχυσε μέχρι ἀνοίξεως. Ἀλλ' ὁ Ρούσσας ἀποδράς τῆς φυλακῆς εἰς Ἰωάννινα, λαμβάνει παρὰ τοῦ Ἀλή στρατὸν πολὺν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Σιλιχτάρην Βόδαν Ἀλβανὸν καὶ Παλάσκαν Ἐλληνα, οἵτινες κατὰ μῆνα Μάιον ἐστρατοπέδευσαν ἐξω τῆς πόλεως, ὁ μὲν ἐν θέσει Σκύρα, ὁ δὲ κατὰ τὸν ἔγιον Δημήτριον. Οὗτοι δὲ προσεκάλουν τὸν Αὐλιώτην ὅπως παραδοθῇ, ἀλλ' οὗτος ἠδιαφόρει· εἶτα δὲ καταλειπόμενος παρὰ τῶν ἑαυτοῦ, φοβηθέντων τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ, ὀργίζεται, καὶ διατάσσει τοὺς στρατιώτας ἵνα κλύσῃ τὴν πόλιν· οἱ δὲ διὰ κληματίδων καὶ δάδων ἔκαυσαν ἅπασαν τὴν ἀγορὰν μετὰ τῶν ἐμπορευμάτων. Ἀπελπισθεὶς δὲ, κατέφυγεν ἐν τινὶ οἰκίᾳ μονήρει κατὰ τὴν θέσιν Ἀλώνια. Τότε εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν οἱ Ἀλβανοὶ, καὶ ἀποκλείσαντες αὐτὸν ἐβαλον πυρ· ὁ δὲ ἐξελλῶν, ἵνα

σβέσῃ αὐτὸ, πυροβολεῖται καὶ πίπτει μετὰ τριῶν ἐκ τῶν τριάκοντα πιστῶν. Ὁ δὲ Ρούσσας διέταξε καὶ ἐβρίψαν τὸν ἄνδρα ἐν τῇ ἀγορᾷ γυμνὸν καὶ κρηνῆ μετὰ τῆς κεφαλῆς εἰς τὰ ὀπίσθια ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας· ἀλλὰ καὶ δεκαῆξ ὀπαδοῦς τοῦ νεκροῦ ἦδη ἀντιπάλου ἀπηγχόνισεν ἐπὶ τῆς πλατάνου τοῦ ἁγίου Νικολάου, καὶ ἤρπασε τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Ὁ δὲ Αὐλιώτης ἦν ὑψηλὸς, πυχὺς, μελανομούσταξ, ἀνδρεῖος, δημοτικὸς καὶ φιλελεύθερος. Ὁ δὲ Ρούσσας ἀπαλλαγὴς τοῦ ἰσχυροῦ ἀντιπάλου, ἐθριάμβευσεν ἐν Κοζάνῃ καὶ φοβερός τοῖς πᾶσιν ἐγένετο, ὡς ἄνθρωπος δεσποτικὸς καὶ φίλαρχος· εἶτα δὲ καὶ τὸν ἀντίπαλον Ἰωάννην τὸν Λογοθέτην καὶ τὸν τούτου γαμβρὸν ἐδηλητηρίασε, δι' ἅτινα κατέστη μισητὸς παρὰ τῷ λαῷ καὶ τῷ Ἀλή, καὶ παρηγκώνισθη. Ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἴσχυσεν ὁ Ἰπᾶννης Στίνου, καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Ἰωάννης (Νάνος) Παπᾶ Δημητρίου σὺν τῷ ἀδελφῷ Γεωργίῳ, εὐνοῦς καὶ ἐπίτροπος τοῦ Ἀλή κατὰ τὰ μέρη ταῦτα καὶ συχνάζων ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀρχηγός τις 1500 Ἀλβανῶν Χασὰν Γκέκας, μὴ λαβῶν ἐν Λαρίσῃ τοὺς μισθοὺς παρὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, ἦλθεν ἐν Κοζάνῃ (28 9βρίου 1824), καταλύει καὶ τρώγει ἐν ταῖς οἰκίαις, ζητεῖ 200,000 γροσίων, ἀπειλεῖ δέσσει τοὺς προκρίτους καὶ πᾶσιν τὴν πόλιν, καὶ τέλος λαβῶν 120,000 γρ. ἀπῆλθε μετὰ ὀκταήμερον διαμονήν. Καὶ ἕσπερον ὁ ἀρχηγὸς Ἀλβανῶν Ἀσλὰν βέης, ἠττηθεὶς (12 7βρίου 1829) ἐν Πέτρῃ τῆς Βοιωτίας παρὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ διαχειμάσας ἐν Θεσσαλίᾳ, ἦλθε (τὸν Μάιον 1830) εἰς Κοζάνην μετὰ τοῦ στρατοῦ, ὅπου διέμεινεν 27 ἡμέρας, ἤρπασε πᾶσαν τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων, κατασκάψας τὰς οἰκίας εἰς εὐρεῖν τῶν κευθμώνων. Ἀπελθόντος δὲ τοῦ ἀρπαγῶς διὰ τὴν κατὰ τὰ Σέρβια πλησίαν σουλτανικοῦ στρατοῦ, καὶ μάλιστα πολεμηθέντος ὑπ' ἄλλου κατὰ τὸ ἐγγύς χωρίον Γεροντομουσλῆ, ἐπανῆλθον γυμνοὶ καὶ πάντων ἐστερημένοι οἱ πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ διασπαρέντες κατὰ τὰ πέριξ Κοζανίται. Ἀπῆν δὲ τότε εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ὁ ἐπίσκοπος Βενιαμίν.

Καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν δὲ τοῦ 1854 ἡ Κοζάνη καὶ τὰ πέριξ ἑλληνικὰ χωρία ὑπέστησαν πλείστους φόβους καὶ καταπιέσεις παρὰ τε τῶν διελθόντων τουρκικῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ἐγγωρίων Τούρκων, καὶ τοῦ ἐπισκόπου Εὐγενίου πολλὰ μοχθήσαντος μετὰ τοῦ φιλοπάτριδος ἀρχιμανδρίτου Βενιαμίν Ναουμίδου καὶ τῶν συνेतῶν προκρίτων Κοζάνης, Δημητρίου Κοεμζῆ, Κωνσταντίνου Τακιατζῆ, καὶ λοιπῶν. Καὶ ἄλλοι δὲ διάφοροι στρατοὶ κατέλυσαν ἐν Κοζάνῃ τὸν χρόνον τοῦτον, ἀγριώτεροι δὲ ἦσαν 400 Καρδοῦχοι, οἵτινες ἠττηθέντες ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ Θεοδώρου Ζάκκ κατὰ τὸ Ἀράπι τῶν Γρεβενῶν, καὶ μένεα πνέοντες, αὐθαίρετως κατέλαβον τὰς

οικίας καὶ ἠπειλούν τοὺς κατοίκους· ἀπῆλθον δὲ, δῶρα τινὰ λαβόντες παρὰ τοῦ κοινοῦ. Καὶ οἱ Ἕλλη- νες δὲ κάτοικοι Σερβίων οὐκ ὀλίγα ὑπέστησαν, καὶ πολλὰ χωρία ἑλληνικὰ ἐλεηλατήθησαν παρὰ τῶν Τούρκων καὶ τινὰ ἐκάησαν, ὡς τὸ Ζηδάνιον μετὰ τοῦ μοναστηρίου τῆς Παναγίας.

Καὶ τοιαῦται μὲν αἱ ἐπιδρομαὶ καὶ ἐσωτερικαὶ διαμάχαι· ἀλλὰ πανώλης νόσος καὶ ἄλλοτε, καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ 1823 κομισθεῖσα ὑπὸ στρατοῦ οὐ μικρὰν φθορὰν ἐπήνεγκε· πολλοὶ δὲ ἀπέθανον, καὶ ἄλλοι διεσκορπίσθησαν. Καὶ χολέριον δὲ ἐπιδημήσαν τὸν Ἰούλιον καὶ Αὐγούστον 1855, μεγάλως τὴν Κοζάνην ἐβλάψεν. Χορηγοῦσι δὲ νῦν (1855) οἱ Κοζανῖται τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως διὰ μὲν τοὺς κεφαλικούς φόρους 46,700 γροσίων, διὰ δὲ τοὺς λοιπούς 40,00, ἐκτὸς τῆς δεκάτης καὶ λοιπῶν ἐκτάκτων, ἐκτὸς διαθρέψεως καταλυόντων στρατιωτῶν καὶ λοιπῶν. Ταῦτα πάντα ἀνεχαίτισαν τὴν πρόδοτον τῆς Κοζάνης.

Ἡ Κοζάνη χαίρει βαθμοῦ τινος αὐτονομίας ἀπὸ τῶν πάλαι χρόνων. Οἱ πλουσιώτεροι, ὑπὸ τὸ ὄνομα ἄρχοντες ἢ οἰκοκύριοι, κατέχουσι τὴν ἀνωτάτην τάξιν καὶ ἀποτελοῦσιν, οὕτως εἶπεῖν, τὴν γερουσίαν, πρόεδρον ἔχουσαν τὸν ἀρχιερέα, θεωροῦντες τὰς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν, κατὰ τύπον ὄντων διοικητῶν ἢ δικαστῶν Τούρκων, οὓς αὐτοὶ σχεδὸν διορίζουσι καὶ παύουσιν. Ἰπάρχει δὲ καὶ ἕτερον πολιτικὸν σῶμα, ἡ δημογεροντία, συνισταμένη ἐκ πολλῶν ἀτόμων τῆς δευτέρας τάξεως ἐμπόρων καὶ κτηματιῶν, καὶ συνεδριάζουσα ἐν τῷ δώματι (ὄντᾳ) τῆς κοινότητος· ἡ δημογεροντία δ' αὕτη, οἰονεὶ βουλή οὔσα, ἄγεται κατὰ τὰς περιστάσεις ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἢ τοῦ ἀρχιερέως. Ἰπάρχει δὲ καὶ προεστώς, ἐκλεγόμενος ἐτσίως ὑπὸ τῆς δημογεροντίας, ἔχων ἀρματαλοῦς, ἢ τοὶ ἄνευ ἀρμάτων κλητήρας. Οἱ Κοζανῖται ἔχουσι καὶ τινὰ ἔθιμα, νόμου ἰσχύοντα καὶ παρὰ τοῖς δικαστηρίοις. Τοὺς τὰ δένδρα βλάπτοντας αὐστηρῶς τιμωροῦσιν, ἢ τοὶ μαυρίζοντες τὸ πρόσωπον ἐπ' οὐνοῦ περιφέρουσι κατὰ τὴν ἀγορὰν καὶ τὴν πόλιν. Τὸν τρυγετὸν πάντες ποιοῦσιν ἐν τακτῇ ἡμέρᾳ, ἵνα μὴ καταχρήσεις γίνωνται. Καὶ τοὺς μοιχοὺς δὲ, ἐν χρόνοις παλαιότεροις, ἀνάπαλιν ἐπ' οὐνοῦ βάλλοντες μετὰ μελανοῦ τοῦ προσώπου καὶ τὴν οὐρὰν κρατοῦντας, περιήγον κατὰ τὴν πόλιν. Ἰπάρχουσι δὲ καὶ τινες νόμοι γραπτοί, ὡς ὁ τῆς συντεχνίας τῶν διφθερουργῶν, γενόμενος ἐπὶ ἐπισκόπου Θεοφίλου καὶ ἔχων τὰ ἐξῆς ἄρθρα. «Σέβας πρὸς τοὺς ἀρχιτεχνίτας. Μερισμὸς τοῦ εἰσαγομένου πράγματος πρὸς πάντας ἐπίσης. Ὁ ἀπολυόμενος μαθητὴς ὀφείλει χορηγεῖν τῆς συντεχνίας χρηματικὸν τι ποσόν, λαμβάνων τὴν ἀδειαν τοῦ ἐργάζεσθαι. Ὁ στιχιζόμενος μαθητὴς τῆς ἀδείας τοῦ ἀρχιτεχνίτου λαμβάνει ἀκέραιον τὸν μισθόν, ἄνευ δὲ τῆς ἀδείας ἀπόλλυσιν αὐτόν. Ὁ πρὸ τοῦ ἔτους ἀπερχό-

μενος ἄνευ εὐλόγου αἰτίας ἀπόλλυσι τὸν ἐτήσιον μισθόν. Ἀρχιτεχνίτης δεχόμενος τοιοῦτον μαθητὴν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν λοιπῶν τιμωρεῖται. Ὁ βουλόμενος μαθητεῦσαι δι' ἰδίας τροφῆς, ἐργάζεται ἔτος ἀμισθί, τὸ δὲ δεῦτερον μισθοῦται. Μαθητὴς τρεφόμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου, ἐργάζεται ἐπὶ τριετίαν ἀμισθί, τὸ δὲ τέταρτον ἔτος μισθοῦται. Ὁ μὴ τρωὼν τὰς νενομισμένας ἐορτὰς τιμωρεῖται. Ἐκαστος ὀφείλει ἵνα φροντίξῃ περὶ τῶν προσόδων τῆς συντεχνίας καὶ αὐτὰς εἰσπράττῃ ἐγκαίρως.» Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοφίλου (1789) καὶ ὁ ἐξῆς νόμος περὶ τῶν συντεχνιῶν τῶν πυροβολοποιῶν, χελκῶν, ἀγωνατῶν, χαλυβωτῶν, καὶ λοιπῶν. «Πᾶς στιχιζόμενος, τοῦτο πράττει τῆς γνώμης πάντων τῶν ἀρχιτεχνιῶν· ὁ δὲ ἀποβάλλων τὸν μαθητὴν ἐκπροθέσμως ἀποδίδει ἀκέραιον τὸν μισθόν. Ὁ μαθητῶν ὑπηρετεῖ ἔτος, τρεφόμενος παρὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου. Ὁ ἀπομυθάνων καὶ ἐξερχόμενος εἰς ἄλλου ἐργαστηρίου ὀφείλει ἀποδοῦναι τὸ νενομισμένον τῆς συντεχνίας· ἄλλως οὐ δύναται ποιῆσαι. Οὐδεὶς τῶν συντεχνιῶν δύναται, ἵνα ἐκβάλῃ ἄλλον, αὐξῆσαι τὸ ἐνοίκιον τοῦ ἐργαστηρίου. Οὐδεὶς δύναται στιχίσει μαθητὰς χωρὶς εἰδήσεως τῶν λοιπῶν ὁμοτέχνων. Οὐδεὶς δύναται λαμβάνειν παρ' ἄλλου μαθητὴν πρὸ τοῦ ἔτους. Ὁ στιχιζόμενος μαθητὴς ὀφείλει χορηγεῖν τῆς συντεχνίας 15 γρόσια. Τὸ εἰς Κοζάνην εἰσαγόμενον πρᾶγμα, ἢ τοὶ σίδηρος, καρφία, ἀνθρακες, ὀφείλουσιν ἵνα διανεμῶνται πάντες ἐπίσης· ὁ παραβάτης δίδει πρόστιμον ἀνὰ 10 γρόσια τῷ διοικητῇ, ἀρχιερεὶ καὶ τῷ ναῷ τοῦ ἀγίου Νικολάου.» Τοιοῦτος δὲ σχεδὸν νόμος περὶ τῆς συντεχνίας τῶν σκυτοδεψῶν ἦν τὸ 1826 ἐπὶ ἀρχιερέως Βενιαμίν. Τὸ πολιτικὸν τοῦτο σύστημα καὶ οἱ νόμοι οὗτοι ἦσαν ἔργα σαφῆ, ἐνίσχυσαν τὰς τέχνας καὶ ἠύξησαν τὸ ἐμπόριον τοῦ τόπου. Ἐνταῦθα δὲ λόγον ποιήσομαι καὶ περὶ τῶν ναῶν καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἡ Κοζάνη ἐγένετο ἔδρα ἐπισκόπου, συντείνασα εἰς τὴν μὲρψωσιν τῶν ἡθῶν καὶ παγίωσιν τῆς ἱεράς ἡμῶν θρησκείας. Οἱ ναοὶ δὲ οὗτοι εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ, οἱ ἐξῆς. Ὁ τοῦ ἀγίου Δημητρίου θεωρεῖται παλαιότατος, μετόχιον τοῦ ἐν Ἐλασσάνων μοναστηρίου τῆς Παναγίας, ὡς ἐμαρτύρει τὸ ἀπολεσθὲν χρυσοβούλλον. Οὗτος δὲ κατεστραμμένος ὢν, ἀνεκαινίσθη τὸ 1754 ἐπὶ ἐπισκόπου Ἰγνατίου ὑπὸ μοναχοῦ Σωφρονίου ἢ Νικοδήμου καὶ τινος εὐσεβοῦς γυναικὸς Ζωίνης. Αὕτη εἶτα μοναχὴ γενομένη ὑπὸ τὸ ὄνομα Ζηνοβία, περιήλθε διάφορα μέρη τῆς Οὐγγαρίας χάριν συνδρομῶν, καὶ κατέστη ἡγουμένη τοῦ γυναικείου τούτου μοναστηρίου, ὅπερ μέχρι τοῦ 1820 εἶχεν ἀρκετὰς μοναχάς, νῦν δὲ τοῦτο πτωχὸν καὶ μετ' ὀλίγων. Ὁ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου καὶ αὐτὸς παλαιός, κτισθεὶς τὸ 1668 ὑπὸ ἱερέως Γκίκα καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ἱερέως Γεωργίου, καὶ τῶν κοσμικῶν Χαρησίου, Χρήστου καὶ Ἀθανασίου. Ὁ ναὸς

οὔτος μικρὸς, κείμενος ἐπὶ λοφίσκου συσκίου καὶ λίαν τερπνοῦ. Ὁ τῆς Παναγίας, μικρὸς, πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως ἐν τόπῳ κρυφῷ καὶ συσκίῳ. Ὁ τοῦ ἀγίου Χριστοφόρου ναῦκος πρὸς ἀνατολάς. Ὁ τοῦ ἀγίου Γεωργίου ἀνατολικῶς καὶ εὐπρεπής. Ὁ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων βορείως εὐρύχωρος ὅπως καὶ εὐπρεπής, ἀνεκαινίσθη τῷ 1815 ἐπὶ ἀρχιερέως Βενιαμίν.

Καὶ οὗτοι μὲν οἱ ναῖκοι ἦσαν παλαιότερον καθ' οὓς χρόνους οἱ κάτοικοι καὶ ὀλίγοι ἦσαν καὶ σποραδικῶς ἔζων. Εἶτα δὲ, συνοικισθεῖσης καὶ αὐξηθείσης τῆς πόλεως, ἀνάγκη ἦν ναοῦ εὐρυχώρου. Πρὸς τοῦτο οἱ κάτοικοι ἔφεσιν ἔχοντες, οὐδὲν ἠδύναντο κατορθῶσαι δι' ἀντίπραξιν τῶν Τούρκων· τέλος διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος τυχόντες ἀδείας σουλτανικῆς, ἀνήγειρον κατὰ τὸ 1724 τὸν ναὸν τοῦ ἀγίου Νικολάου. Καίτοι δὲ οὗτος κατὰ τὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ τῆς ἀγορᾶς, ἔχει κτίριον ἀσφαλές, καὶ περιβόλον λιθόκτιστον, ὅπου κελία τινὰ, ἡ ἑλληνικὴ σχολή, ἡ βιβλιοθήκη, καὶ τινες τάφοι ἐπισήμων ἀνδρῶν, ὡς ὁ τοῦ ἐπισκόπου Βενιαμίν μεγαλοπρεπής. Ὁ ναὸς οὗτος ἐστὶ νῦν πρωτεύων καὶ καθολικός, εὐρύχωρος, τρισυπόστατος, κεκοσμημένος διὰ πλουσίων πολυκανδύλων καὶ εἰκόνων ἐπὶ τῶν πλευρῶν καὶ τῆς ὀροφῆς, καὶ δι' ἀξιολόγου ἀρχιερατικοῦ θρόνου. ἔχει δὲ πολλὰ καὶ λόγου ἄξια σκεύη, ἀλλὰ πρότερον εἶχε πλείω, ἀρπαγέντα τὸ 1829 καὶ παλαιότερον παρὰ τῶν βαρβάρων, ἅτινα ἦσαν τὰ ἐξῆς· «Πολυκανδύλον μετὰ 13 κανδυλῶν, 4 τοιαῦτα μετὰ 4 κανδυλῶν, 15 κανδυλαὶ ἀργυραὶ, 10 ἔτεροι, 6 στεφάνια τῶν εἰκόνων, 6 τοιαῦτα μικρὰ, 2 δισκοπότηρα ἐξ ἀργύρου χρυσοπάστα, 2 ἀργυρᾶ, 2 ἔτερα, 1 εὐαγγέλιον ἀργυρόχρυσον, 3 εὐαγγέλια μετ' ἀργυρῶν εὐαγγελιστῶν, 1 ἀπλοῦν, δίσκος μέγας ἀργυρῶς, 2 κουκούμια ἀργυρᾶ καὶ 2 κασιτέρια, 2 σταυροὶ ἐξ ἀργύρου χρυσοπάστοι μετὰ μαργαριτῶν, 2 τοιοῦτοι ἐξ ἀργύρου καὶ τις μετὰ κοραλλίων, 2 θυμιατήρια ἀργυρᾶ, 2 ποτήρια ὡσαύτως τῶν στέψεων, 2 ἀέρες τῶν λειψάνων, 2 ἔξαπτέρυγα, 2 τετραεγγελα, 6 δίσκοι, οἱ 4 χάλκινοι, οἱ δὲ κασιτέρηνοι, 6 κηροκράται τῆς ἁγίας τραπέζης κασιτέρηνοι, καὶ 2 ἔτεροι τῆς προσκομιδῆς, 2 πτερὰ μετὰ γάλα ὀρειχάλκινα καὶ 2 μικρότερα, 2 περιζῶνα ἐκ μαργαριτῶν σὺν ταῖς ζώναις, περιζῶνα ἀργυροῦν καὶ ἕτερον μετὰ ζώνης χρυσοκεντήτου, 9 τοιαῦτα, 4 ὑπομάνικα χρυσοκεντήτα, 8 τοιαῦτα χρυσὰ 13 περιτραχήλια χρυσὰ, 8 στιχάρια τοιαῦτα καὶ 9 σπρικὰ, 20 φινύλια, ὡν 4 χρυσὰ, 2 πράσινα χρυσὰ, 1 λευκόν, 3 μαῦρα χρυσὰ καὶ 6 κίτρινα σπρικὰ, 11 πτερὰ λευκὰ, 2 στιχάρια, 1 ἐπιγονάτιον, 2 ποδιά τῆς ἁγίας τραπέζης, 2 τῆς προσκομιδῆς, 2 καθημερινὰ, 1 τοῦ εὐαγγελίου, 6 ἀντιμύσια, 1 πύλη χρυσοκεντήτου, ἐπιτάφιος μέγας κεντητός, καὶ τις μικρὸς, 2

δικηροπήγια ἀργυρᾶ, 1 θρήνος, καὶ ἄλλα τινὰ μικρὰ πράγματα καὶ βιβλία ἐκκλησιαστικά· καὶ ταῦτα μὲν σκεύη εἰς χρῆσιν καὶ κόσμον τοῦ ναοῦ· ἀρχιερατικά δὲ, 1 βράβδος ἀργυρᾶ, 1 μίτρα κεντητὴ, 1 ἐγκόλιπτιον μετὰ μαργαριτῶν, σάκκος μαῦρος, στιχάριον πράσινον χρυσοῦν, ἐπιτραχήλιον ἐρυθροῦν κεντητὸν, περιζῶνιον μαργαριτεῖον, ὠμοφόριον, 2 ἐπιμάνικα, καὶ 2 ἐπιγονάτια κεντητά.»

ἔχει δὲ ὁ ναὸς τοῦ ἀγίου Νικολάου καὶ τινὰ κτήματα καὶ ἀγροὺς, ὡς δύο πανδοχεῖα, δεκατρία ἐργαστήρια, τὸ κρεωπωλεῖον, ἀλευροπωλεῖον, καὶ ἄλλα μισθούμενα εἰς ὄφελος τοῦ ναοῦ καὶ τῶν σχολειῶν. Προσέτι ἀμφότερα τὰ σχολεῖα, ἑλληνικὸν καὶ ἀλλοδιδακτικὸν, τὸ διοικητήριον καὶ τὸ ἐπισκοπεῖον. Τὸ τελευταῖον ἔχει δωμάτια πολλὰ, ἐν τινι δωματίῳ ναῖσκον τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, αὐλὴν εὐρεῖαν, κήπον μετὰ κρήνης, καὶ διαφόρους ἐπιγραφὰς τῶν ἐπισκόπων Μελετίου καὶ Βενιαμίν. Καὶ πρότερον μὲν ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου ἦν τὰ Σέρβια, νῦν δὲ ἡ Κοζάνη ἀπὸ τοῦ Μελετίου. Μνημονεύονται δὲ ἐν τῷ ναῷ οἱ ἐξῆς ἐπίσκοποι καὶ κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν, Δαμασκηνὸς, Ἰάκωβος, Συμεὼν, Θεοφάνης, Μελέτιος, Κύριλλος, Νεόφυτος, Πατρίκιος, Ἰωάσαφ, Ἰωαννίκιος, Διονύσιος, Γρηγόριος, Ἰωαννίκιος, Ἰάκωβος, Ζαχαρίας, Μελέτιος, Ἰγνατίος, Θεόφιλος, Διονύσιος, Βενιαμίν καὶ Εὐγένιος, πάντες εἴκοσι καὶ εἰς· ὧν οἱ μὲν δεκαπέντε ἔδρυσαν ἐν Σερβίσις, οἱ δὲ ἔξ ἐν Κοζάνῃ· καὶ περὶ μὲν τῶν πρώτων οὐδὲν γνωστὸν μοι ἱστορικῶς, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἔξ διηγήσομαι ἀλλάχθῃ βιογραφικῶς.

Τῷ διοικητῇ δὲ τῆς Κοζάνης ὑπάγονται καὶ χωρία τινὰ οἰκούμενα ὑπὸ ἐξακισχιλίων περίπου Τούρκων γεωργῶν. Μπουτζάκ, ἄλλοτε πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας, μετὰ ἑκατὸν οἰκιῶν Τούρκων. Ἐγγὺς κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τόπος μετ' ἐρείπιων καλούμενος Μπαχτσές, πιθανὸν οἱ κῆποι τοῦ Μίδου, καθ' Ἡρόδοτον λέγοντα (βιβ. 8. § 138), ὅτι οἱ Τημενίδαι οἰκῆσαν πέλας τῶν κήπων τῶν λεγομένων εἶναι Μίδεω τοῦ Γορδίου· ἐν τοῖσι φύεται αὐτόματα βόδα, ἐν ἑκαστῶν ἔχον ἐξήκοντα φύλλα, ὁδμῆ τε ὑπερφέροντα τῶν ἄλλων. Ἐν τούτοισι καὶ ὁ Σιληνὸς τοῖσι κήποισι ἦλω, ὡς λέγεται ὑπὸ Μακεδόνων. Ἰπὲρ δὲ τῶν κήπων οὗρος κέεται, Βέρμιον οὖνομα, ἄβρατον ὑπὸ χειμῶνος. Ντορταλή, χωρίον μετὰ ἐξήκοντα οἰκιῶν Τούρκων, ὅπου μέχρι τοῦ 1841 ἔδρυσεν ὁ δικαστὴς τῆς ἐπαρχίας. Σοφουλάρ, Ἐβρενεζλί, δύο χωρία μετὰ ὀγδοήκοντα οἰκιῶν Τούρκων. Τοπτσιλάρ, χωρίον μετ' ὀγδοήκοντα οἰκιῶν Τούρκων· αὐτῷθι καὶ λίμνη μεγάλη μετὰ βδελλῶν καὶ ἰχθύων, καλουμένη Σαργικιὸλ τουρκιστί, ἢ τοὶ κηρινολίμνη, ἴσως ὅμως διαφθορὰ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος Σταρειδῶλων· κατ' ἐμὲ αὕτη ἐστὶν ἡ τῶν ἀρχαίων βερμικὴ λίμνη διὰ τὸ ἐγγὺς Βέρμιον ὄρος. Ὀχτσιλάρ, Ἀσικλάρ, δύο χω-

ρία μετά δέκα ἑπτὰ οἰκιῶν Τούρκων. Μουρανλί, Τσομπανλί, δύο χωρία μετά πενήκοντα οἰκιῶν Τούρκων. Ιλισλί, μετά τεσσαράκοντα οἰκιῶν. Οἰκισμῶσι, μετά δέκα πέντε. Ντιλιθιάς, Χάδοβον, τὸ μὲν εἰκοσι πέντε οἰκίας, τὸ δὲ τριάκοντα. Καρατζηλάρ, ἡ Σωληνάρι, μετά ἐξήκοντα οἰκιῶν. Γκιουντοϊράν, μετά δέκα πέντε. Λαμνίδαί, μετά ἑβδομήκοντα οἰκιῶν ἑγγύς ἦν χωρίον Κακούς, οὗ οἱ κάτοικοι ἐφόνευσαν τοὺς διαβάτας. Τζιτζιλέρ, μετά οἰκιῶν ἐξήκοντα, ὧν αἱ δέκα Ἑλλήνων. Σόποτον παρὰ τὴν Κοζάνην, ἄλλοτε χωρίον καταστραφέν ὑπὸ πανώλους, ὅπου καὶ λίθος θεωρουμένη κολυμβήθρα, καὶ ἐρείπιον ναοῦ τῆς ἁγίας Κυριακῆς. Τὸ ὄνομα τοῦτο δηλοῖ βουλγαριστὴ παρόδιον, καὶ τοιοῦτο ὑπάρχει νῦν ἐν Πελοποννήσῳ ἢ καὶ ἐν Ἠπειρῷ, ὡς μαρτυρεῖ (βιβ. 6') ἀπὸ τοῦ 1338 ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, λέγων, ὅτι παρὰ τοῖς Βουλγάροις ἦσαν οὐκ ὀλίγαι πόλεις, τὸ τε Μεσοπόταμον ὀνομαζόμενον, καὶ ὁ Σοποτός καὶ ἡ Χειμάρρα. Καὶ ἄλλα δὲ χωρία βουλγαρώναμα εἰσὶ κατὰ τὰ μέρη ταῦτα, ὡς Ράχοβον, ἧτοι τόπος καρῶν, καὶ τοιοῦτον ἐν Στερεῇ Ἑλλάδι, Νιζισκόν, Χάδοβον, Ράδοβίστα, Βελίστιον, Ἰσβουρος, καὶ Μόκρον, ἧτοι ὕγρον. Ἰπὸ τὸ τελευταῖον ὄνομα ἦν καὶ ἐν Σερβίᾳ, ὡς λέγει (σελ. 163) ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος: «Εἰς κεφαλὴν δὲ τῆ Σερβίᾳ Ζουπανίας τὴν Ράστωζαν καὶ τὸ Μοκρόν καὶ τὸ Δαλώ.— Ἐν Παναγίᾳ εἰσὶ κάστρα οἰκούμενα τὸ Μόκρον, τὸ Βερούλλια, τὸ Ὀστρωκ.» Τὰ ὀνόματα δὲ ταῦτα βεβαίως κατέλιπον ἐνταῦθα οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τοῦ ἕκτου αἰῶνος, μηδὲ ὡς τοιοῦτοι ὑπάρχοντες νῦν, ἀλλ' ἡ ἐξελληνισθέντες, ἢ ἀπελθόντες, ὃ καὶ πιθανότερον ἢ δὲ Κοζάνη σύνορον τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ βουλγαρικοῦ στοιχείου, διότι πέραν αὐτῆς ἄρχονται χωρία Βουλγάρων, ἐκτεινόμενα μέχρι Πελαγονίας: πάντες δὲ οἱ κάτοικοι χριστιανοὶ τῶν ἐπαρχιῶν Κοζάνης, Σερβίων καὶ Βελβεντοῦ εἰσὶν Ἕλληνες τὸ τε γένος καὶ τὸ φρόνημα, διαλεγόμενοι τὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων καὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Τούρκοι τῆς πόλεως Σερβίων, τοῦ Μεσοχωρίου καὶ ἄλλων χωρίων, κατάγονται ἐξ Ἑλλήνων ἀπωμοσάντων βίᾳ, ὡς αὐτοὶ ὁμολογοῦσι, καὶ ἑλληνιστὶ διαλέγονται. Μάτην δὲ ἀσχολοῦνται οἱ περὶ τὸν Φαλμεράδερ ἀποδείξαι τοὺς Ἕλληνας ἐκσελαθισθέντας, καὶ τὴν Μακεδονίαν ὡς χώραν σλαβικήν· οἱ δὲ νῦν Μακεδόνες πάνυ φιλοτίμως προάγονται καθ' ἅπαντα εἰς κραταίωσιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς ὀρθοδοξίας, ἀποκρούοντες τοὺς τε Πανσλαβιστὰς καὶ Δυτικούς. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Κοζάνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ Σερβίων καὶ Βελβεντοῦ.

Πέραν τοῦ Ἀλιάκμονος ποταμοῦ, κατὰ τοὺς πρόποδας τῶν Πιερίων καὶ τοῦ Σιδερίου ὄρους κείται ἡ πόλις τὰ Σέρβια, κτισθεῖσα παρὰ τῶν Σέρβων. Οὗτοι ἐν Ἰλλυρίᾳ στενοχωρούμενοι, ἔλαβον τὴν ἀδείαν τοῦ αυτοκράτορος Ἡρακλείου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Θεσσαλονίκης μικρὰν τινα πόλιν, ἣν ὠνόμασαν Σέρβια καὶ κατόκησαν τῷ 620, καὶ ἐκαλεῖτο Ἰσως Λουτρόν· διότι νῦν αὐτόθι τόπος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, πόλις ἄλλοτε, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν κατοίκων. Πλὴν καὶ ἐνταῦθα στενοχωρούμενοι, ἐζήτησαν ἕτερον τόπον εὐρύτερον· ὁ αὐτὸς δὲ αυτοκράτωρ ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν ἄνω Μοισίαν, ἣν Σερβίαν ὠνόμασαν. Τοῦτους ἀπελθόντας διεδέξαντο οἱ Βούλγαροι μετὰ δύο αἰῶνας, ὡς εἰκάζω ἐκ τῆς ἐξῆς διηγήσεως. Ἐπὶ αυτοκράτορος Μιχαῆλ (866) ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Βόγορις ὑποταγείς καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων ἐν Βυζαντίῳ πρῶτος Βούλγαρος βαπτισθεὶς ὠνομάσθη Μιχαῆλ. Ἡ δὲ βασίλισ Θεοδώρα διὰ τὴν στενοχωρίαν τῶν ὑπηκόων ἐχορήγησεν αὐτῷ τὸν μεταξὺ τῆς Σιδηρᾶς Πύλης καὶ τῆς Δελβεντοῦ τόπον, ὃν οἱ Βούλγαροι Ζαγοράν, ἧτοι ὑψηλόν, ὠνόμασαν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς δυσμὰς τῶν Σερβίων στενόν τι καὶ νῦν καλεῖται Σιδηρόπορτα, πρὸς ἀνατολὰς δὲ πόλιν καλεῖται Βελβεντός τροπῆ τοῦ δ εἰς 6, Ἰσως αὐτόθι κατόκησεν ὁ Βόγορις, θανὼν μοναχὸς τὸ 869. Τοῦτο ἐνταῦθα πιθανῶς συνέβη, διότι οἱ κάτοικοι τὸ φρούριον τῶν Σερβίων ὀνομαζόμενοι σπήτια τοῦ βασιλείου, ὅστις ἐκκλησιάζετο ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγ. Νικολάου.

Ἄνω τῆς νῦν πολίχνης, καὶ ἐπὶ τοῦ Σιδερίου, κειμένου μεταξὺ βράχων ἀποτόμων, εἰσὶν ἐρείπια φρουρίου βυζαντινοῦ ἢ σταυροφορικοῦ. Τοῦτο δὲ εἶχε τρεῖς περιβόλους καὶ πύργους. Ὁ ἀνώτατος περιβόλος ἦν ἄνευ οἰκιῶν, ἔχων πύλην μικρὰν ἀνατολικῶς. Ἐν τῷ δευτέρῳ εἰσὶν ἐρείπια οἰκιῶν καὶ ναύσκου· ἐκεῖ ἦγεν ἐκ τοῦ λουτροῦ ὁδὸς κρυφία καὶ πλαγία μέχρι τοῦ ἀνωτάτου περιβόλου. Ἐν τῷ τρίτῳ, πολλὰ ἐρείπια οἰκιῶν καὶ ναύσκων, ἐξ οὗ δὴλον, ὅτι κατόκουν πολλοὶ ναῦσκοι δὲ ὁ τοῦ Προδρόμου ἀσκεπής, ὁ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς κατάστεγος καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Νικολάου μέγας μετὰ κατηγουμένων καὶ διαφόρων ἀρχαίων ζωγραφικῶν ἐπὶ τῶν τοίχων ὅπου ἐκκλησιάζετο ὁ βασιλεὺς. Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἀλώσεως τοῦ φρουρίου, λέγει ἡ παράδοσις τῶν κατοίκων, ἐφημέρευεν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἱερεὺς τις Χούπος· τότε ἐκ Βυζαντίου Χριστιανὸς τις Αἰθίοψ τῆ κελεύσει ὀνειρού ἐρχεται ἐνταῦθα καὶ μετὰ τοῦ ἱερέως ἀνακαλύπτει θησαυρὸν ὑπὸ τὴν ἁγίαν τράπεζαν· ἀλλ' ὁ ἀπληστος ἱερεὺς φονεύει τὸν ἑταῖρον

καὶ λαμβάνει μόνος τὸν θησαυρὸν· περιζητήτου δὲ γενομένου τούτου, ἀφρισμὸς ἐξεδόθη παρὰ τοῦ πατριάρχου κατὰ τοῦ ἀγνώστου φονέως, εἶτα θανὼν ὁ Χούπος, εὐρέθη σώος, ὡς ἀφωρισμένος, μάτην δὲ ἐξέθησαν αὐτὸν κατὰ τὰς γεφύρας τῆς πόλεως, τέλος παρχώσαντες ἐθεσπν ἐξω χεῖρα ξυλίνην, ὅπως συγχωρῶσιν αὐτὸν οἱ διαβῆται· ἡ χεῖρ αὕτη ἐσώζετο πρὸ τινῶν ἐτῶν κατὰ τὸν ἐν τῷ τρίτῳ περιβόλῳ ναὸν τῆς ἁγίας Συλωμονῆς, ριφθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐν τῷ τρίτῳ περιβόλῳ κατὰ τὸν φάραγγα καὶ ἐπὶ βράχου ἀποτομωτάτου ἐστὶ ναῦσκος τοῦ ἁγίου Θεοδώρου μετὰ δεξιαμένης ὕδατος, κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ τελευταίου αυτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαολόγου, ὡς δηλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ ἐξω τοίχου ἐκ κερυρίδων γραμμάτια, ταυτάνυμος ναῦσκος καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αυτοκράτορος ἐν τῇ ἐγγύς κώμῃ Καστανέχ. Ὁ ναῦσκος πλήρης ἀρχαίων ζωγραφικῶν, καὶ κατὰ τὸν τόπον τῆς προσκομιδῆς γραμμάτια τῶν κτιτόρων ἐν αἷς ὁ Θεόδωρος Αἰόπουλος σὺν τῇ μητρὶ Καλῆ, ζωγράφος δὲ τις ἱερεὺς Δημήτριος. Ἐνταῦθα ἦν κοινόθιον μοναστήριον γυναικῶν, μετόχιον τοῦ ἐν Καστανέχ ἁγίου Θεοδώρου, ὡς εἰδεικνυεν ἡ σφραγίς· ἐν τῇ περιοχῇ δὲ τούτου, ἔχουσα πύλην σιδηρᾶν, συνοικία νῦν Ἑλλήνων γεωργῶν, ἣν Καλοχρῆς ὀνομαζοῦσιν. Αἱ δὲ μοναχὶ ἐχορήγουν 13 στρικά ἐπανωκαλύμματα, 1 μὲν τῷ οἰκουμένικῳ πατριάρχῳ, τὰ δὲ τοῖς δώδεκα συνοδικοῖς. Μοναχὶ διέμενον πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν, ἀπελοθῆσαι διὰ τὰς ὑβρεῖς καὶ ἀτιμώσεις τῶν Τούρκων, εἶτινες δύο αὐτῶν διέφθειρον, καὶ οὕτω διελύθη ἡ μονή. Ἡ δὲ τοῦ νῦν ἐρείπιου φρουρίου περιοχὴ κτήμα οὐχὶ τουρκικόν, ἀλλὰ τοῦ ναοῦ τούτου καὶ τῶν ἄλλων ναύσκων. Ἐξω δὲ τοῦ φρουρίου οὐ μόναι πύλαι ἦσαν αἱ νῦν πόρται καλούμεναι, καὶ ἕτεροι ναῦσκοι. Ὁ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἐπὶ βράχου ἀκέραιος. Ὁ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἀκέραιος μετὰ νεκροταφείου. Ὁ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐπὶ βράχου, ὅπου διὰ κλίμακος κινητῆς γίνεται ἡ ἀνάβασις. Ὁ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ. Ὁ τοῦ ἁγίου Νικολάου μετὰ νεκροταφείου. Ὁ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἕτερος ἐπὶ λόφου πετρώδους, ἐφ' οὗ διήκει ὁπὴ μέχρι Σιδηρᾶς Πύλης (Ντεμὶρ Καπού), δι' ἧς ἐγένετο πρότερον ἡ διάβασις, καὶ νῦν διὰ Σερβίων ἀπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, συστάνας ἐνταῦθα κεντρικὸν ταχυδρομεῖον.

Περὶ δὲ τὸν 14ον αἰῶνα, πρὸ τῆς ἀλώσεως Θεσσαλονίκης καὶ Βυζαντίου, τὰ Σέρβια ἐκυριεύθησαν παρὰ τῶν Τούρκων ἐπὶ πολλὰ ἔτη πολεμηθέντα, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν ἐξῆς, τῆς ἱστορικῆς σιωπῆσεως. Ἐξω τῆς πόλεως ἀντικρὺ τοῦ φρουρίου ὑπάρχει τόπος καλούμενος Σιτλίχ (Μικτύριον), ὅπου σώματα τῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν πεσόντων Τούρκων, καὶ ὅπου κατὰ Μάγον Τούρκοι καὶ Τουρκίδες προσεύχονται.

Οἱ κάτοικοι δὲ Ἕλληνες ἄδουσιν ἄσμα θρηνητικόν τὸ ἐξῆς, ὡς περ ἤκουσα τοῦτο παρὰ Σερβιάδος ἀγαθῆς γραίας Ἐλαίας τοῦνομα ¹⁾).

*Δώδεκα χρόνους ἔχω ποῦ πολεμῶ,
Δὲν μπορῶ γὰ τὸ πάρω τὸ ρημόκαστρο.
Βγήκε κ' ἕνα Τουρκόπουλο Ῥωμηγοῦρισμα
Ἀφέντημ βασιλέα, τ' εἶν τὸ τάγμα σου;
Χίλλα φλουρῶλὰ στὸ χέρι κ' ἕνα ἄτ καλὸ,
Καὶ δυὸ σπαθλὰ σημέτλα γιὰ τὸν πόλεμο.
Οὐδὲ τᾶσπρασ' θέλω, κὶ οὐδὲ τὰ φλουρῶλὰ,
Μὲν θέλω γὼ τὴν κόρη, τὴν κόρ' ἀπ' τὰ γυαλλὰ.
Πράσινα ροῦχα βγάξει καὶ ράσα ἔβαλε,
Στὴν πόρτα πάει καὶ στέκει καὶ παρακαλεῖ.
Ἄνοιξε πόρτα μ' ἀνοιξε, πόρτα τῆς ὠρηᾶς.
Φύγ' ἀπ' αὐτοῦ, βρὲ Τούρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
Ἐγὼ δὲν εἶμαι Τούρκος, κὶ οὐδὲ σκυλότουρκος.
Δώδεκα χρόνους ἔχω π' ἀσκήτενα,
Χορτάρι ἐβοσκοῦσα σὰν τὸ πρόβατο.
Κ' ἦρθα γὰ πάρω λάδι γιὰ τῆς ἐκκλησιαῖς.
Νὰ ρίξωμε τσιγγέλλα γὰ σὲ πάρωμεν.
Εἶναι τὰ ροῦχα μ' σάπλα καὶ ἐσχιζόρται.
Νὰ ρίξωμε τὸ δίχτι γὰ σὲ πάρωμεν.
Εἶμαι ἀπὸ τὴν πείνα κ' ἀντραλίζομαι.
Γελάστηκε μὲλὰ κόρη, πάει τὸν ἀνοιξε.
Ὅσο γ' ἀνοιξ' ἡ πόρτα, χίλλοι ἔμπαιναν.
Κὶ ὄσο γὰ καλανόξην, τὸ δαούμισαν.
Ὅλοι παλίνουρ στ' ἄσπρα, κὶ ὄλοι στὰ φλουρῶλὰ.
Κ' ἐκεῖνος μὲ τὰ ράσα, στὴν κόρ' ἀπ' τὰ γυαλλὰ.
Κ' ἡ κόρη σὰν τὸν εἶδε, κάτω ἔπεσε.*

Τὸ ἄσμα τοῦτο ἐστὶν ἡ ἱστορία τῆς ἀλώσεως τῶν Σερβίων· δὴλον δὲ γίνεται, ὅτι Τούρκος τις βασιλεὺς, δωδεκαετίαν τὸ φρούριον πολιορκῶν, ποιητικῆ ἀδείᾳ βεβζίως, ἐξ ἀμνηχανίας τάσσει χίλια φλωρία, δύο ἀργυρὰ σπαθία καὶ ἵππον. Παρουσιασθεὶς δὲ Χριστιανὸς ἐξωμότης, ὑπόσχεται τὴν ἄλωσιν θέλων μόνον ὠραίαν τινὰ κόρην, ἔχουσαν οἰκίαν λαμπρὰν μετὰ παραθύρων ὑαλίνων. Ἐκβαλὼν δὲ ὁ ἀλιτήριος τὰ πράσινα τουρκικὰ ἐνδύματα, ἐνδύεται ράκη καλογηρικὰ, καὶ ἐλθὼν παρακαλεῖ ἵνα ἀνοίξῃ τὴν πύλην τῆς ὠραίας κόρης, ἧτις ἦν βεβαίως ἡ ἡγεμονίς. Οἱ πολιορκούμενοι ἀποδιώκουσιν αὐτὸν, σκυλότουρκον ἀποκαλοῦντες· ἀποκρίνεται, ὅτι οὐχὶ Τούρκος, ἀλλὰ καλόγηρος ἐστὶ, καὶ ὅτι δώδεκα ἔτη ἀσκητεύων, ἦλθε ζητῶν ἑλαίον διὰ τὰς ἐξω τοῦ φρουρίου ἐκκλησίας. Εἶπον, ἵνα ἄρῃσιν αὐτὸν δι' ἀρπάγης ἡ δικτύου, προφασίζεσθαι, ὅτι ἔχει ράκη παλαιὰ καὶ εὐσχιστᾶ, καὶ ὅτι ζαλιζέται νῆστις ὢν. Τέλος ἀπαχθὲν κοράσιόν τι ἀνοίγει τὴν πύλην, ὅπου καὶ εἰσέρχονται εὐθὺς πολυάριθμοι Τούρκοι καὶ λεηλατοῦ-

¹⁾ Ὁ Γάλλος Βυζών (σελ. 400) φρονεῖ, ἀλλ' ἄνευ ἀποδείξεων, ὅτι τὸ Ῥωμῶκαστρον ἦν ἐν Λακωνίᾳ, σημεῖων δὲ γαλλιστὶ ἄσμα τι ἐκ στίχων 56, λέγει, ὅτι ἡ ἀναφερομένη ὠραία κόρη ἦν Γαλλίς, τὸ ἄσμα τοῦτο τῆς αὐτῆς ἡμοίας τοῦ ἡμετέρου· ἀλλὰ καὶ τῶν Σερβίων κύριοι ἦσαν οἱ Γάλλοι τότε. Ὅστε τοῦτο πιθανῶς ἦν τὸ Ῥωμῶκαστρον.

σιν' ὁ δὲ ἐξωμότης ὁρμήσας, ἵνα λάβῃ τὸ ἄθλον αὐτοῦ, ὠραίαν κόρην, ἀποτυγχάνει· διότι αὐτὴ πεσοῦσα ἐκ τοῦ παραθύρου ἐφονεύθη εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἀτιμώσεως. Καὶ ἄλλαι δὲ παραδόσεις ὑπάρχουσιν. Ὅτι ἐνταῦθα ἐβασίλευεν ὁ Μάρκος κράλης, οὗ θανόντος καὶ τοῦ θανάτου τετραετίαν μυστικοῦ τηρηθέντος διὰ τὸν φόβον τῶν πολιορκούντων, διάδοχος ἐγένετο ἡ θυγάτηρ, ἐπὶ τῆς ἐφημερίας τοῦ Χούπου. Ὅτι ἡ ἕλωσις ἐγένετο ἐν καιρῷ τῆς Ἀναστάσεως, ἦτοι τὸ ἔαρ, καθ' ἣν Τούρκοι δάδας δέσαντες ἐπὶ κεράτων αἰγῶν, διεύθυνον πρὸς τὸ μέρος τῆς πόλης· οἱ δὲ ἐν τῷ φρουρίῳ χριστιανούς τούτους νομίσαντες ἐκ τῶν φώτων ἠνοίζαν, καὶ αὐτὰς εἰσῆλθον· τότε ὁρμῶν ὁ ψευδοκαλόγηρος, ἵνα συλλάβῃ τὴν βασιλίδαν, ἥτις ἔπεσον ἐκ τῆς οἰκίας, ἥτις ἦν ὑπὲρ τὰς νῦν Πόρτας, ὡς λέγουσιν οἱ κάτοικοι, καὶ ἐφονεύθη, κρητήσασα μόνον ἐν τῷ στόματι δακτύλιον· διεβράχισαν δὲ οἱ μαστοὶ αὐτῆς ἐκ τῆς πτώσεως, καὶ γάλα ἐβόησε πολὺ διὸ καὶ νῦν αἱ γυναῖκες αὐτόθι ἐρχόμεναι μετὰ τῶν χειρῶν ἐπὶ τὴν βράχιν, κύπτουσι καὶ ὡς αἱ αἶγες εἰς εὐφροίαν γάλακτος βόσκουσι τὸ καλούμενον γαλόχορτον. Οἱ δὲ Τούρκοι λέγουσιν, ὅτι σουλτάνος Βαγιαζίτης ἔλθων κατὰ τὰς ἐγγύς βρῦσεις, ἔδωκε τὸ σχέδιον, ἵνα κτισθῇ τὸ ἐν τῇ πόλει νῦν καλούμενον βασιλικὸν τζαμίον (οὐνκιάρ τζαμί) ἐκ τούτου πιθανόν, ὅτι οὗτος ἐκυρίευσεν τὰ Σέρβια.

Κατὰ τὸν δικμελισμὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (1204) ὑπὸ τῶν Λατίνων, τὰ Σέρβια ἐδόθησαν τῇ μερίδι τῶν Λομβαρδῶν καὶ Γάλλων (provin. Servian), οἵτινες ἔλαβον καὶ τὰ πρὸς τὸ Βέρμιον ὄρος μέρη, καὶ τὰ Μεγλενά (Vorie cum cartulatis Clorizza et Panica. . . Molistris et Meglenos). Ταύτην ἀναφέρει ὁ Ἀκροπολίτης (Χρον. Κεφ. 7. 2) μεταδὰς εἰς τὸ Ἄλθωνον. «Τῆς πρὸς τὸ Ἄλθωνον φερούσης ἡπτόμην, καὶ διὰ τὰ Σέρβια παρελθὼν, καὶ παραμειψὰς τὴν Κασορίαν, καὶ τὰ περὶ τὴν Ἀχρίδα παρεγκλίνας, ἀφικόμην περὶ τὸ Ἄλθωνον.» Καὶ ὁ Μελέτιος (Γεωγρ. σ. 389 § 12) «Σέρβια πόλις ἀκουστή μετὰ θρόνου ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν Θεσσαλονίκης μητροπολίτην.» Καὶ ὁ Γάλλος Πουκεβίλλος ἄχρι τῆς πόλεως ταύτης ἀφίκετο, τελειώσας τὴν περιήγησιν αὐτοῦ. Ἡ δὲ νῦν πόλις ἔχει οἰκίας περίπου 500, ὧν αἱ 400 χριστιανικαί. Αἱ τέχναι καὶ τὸ ἐμπόριον ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει διὰ τὴν παρά τῶν Τούρκων καταδρομὴν τῶν ἐμπόρων καὶ τεχνιτῶν. Ἡ γεωργία ἄγει καλῶς διὰ τὸ εὐφρον τῆς γῆς· προϊόντα ὁ σίτος, ἀραβόσιτος, πεπόνια, ζηροδαμάσκηνα λευκά, περίφημα καθ' ἅπασαν τὴν Τουρκίαν καὶ ἐν εὐφορίᾳ γινόμενα περὶ τὰς 20,000 ὀκαδῶν, καπνὸς περὶ τὰς 30,000 ὀκ. ὑπάρχει δὲ καὶ μυριόφυλλον, καὶ γλυκύπικρον κατὰ τὰς Βρῦσεις. Οἱ Τούρκοι βρβαρότατοι, ἔχοντες πέντε τζαμιά, σχολεῖον, δύο λουτρά, καὶ δύο καφεψεῖα. Κα-

τῶν ἄλλοτε καὶ Ἰουδαῖοι, ἀπελθόντες πρὸ ἐβδομήκοντα ἐτῶν εἰς Κασορίαν διὰ τὰς ἀρπαγὰς καὶ κακώσεις τῶν Τούρκων. Οἱ χριστιανοὶ ἔχουσιν ἰδίαν συνοικίαν, ὅπου καὶ ἡ ἀγορὰ τῆς πόλεως, καὶ ὁ βυζαντινὸς ναὸς τῆς ἁγίας Κυριακῆς αὐξηθεὶς καὶ ἐπισκευασθεὶς τὸ 1811 μετὰ τριῶν ἱερέων, τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον καὶ τὸ ἐπισκοπεῖον· ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ πένητες, τεχνῖται καὶ μικρέμποροι, ἀμαθεῖς, ἀλλὰ φιλόξενοι· καὶ μέχρι μὲν τοῦ 1854, ὡς κατὰδικοι κρύφα ἱεουργοῦντο· ἀλλὰ νῦν τὸ πρῶτον μετὰ τόσους αἰῶνας ἤχησεν ἐνταῦθα σήμαντρον τῆς ὀρθοδόξου θρησκείας· ὁ κατορθώσας δὲ τοῦτο, καὶ ὁ κρούτας πρῶτος τὸ ξύλινον σήμαντρον ἐπὶ ξυλίνου παραπήματος ἐν τῷ εἰρημένῳ ναῷ ἐστὶν ὁ ἀρχιμανδρίτης Βενιαμίν, εἰπὼν τρόπον τινὰ πρὸς τοὺς βρβαρούς καὶ τοὺς δυτικούς. «Ζῆ ἐτι ὁ ἑλληνικὸς χριστιανισμὸς καὶ λάμπει ὡς ἀδάμας φωτοβόλος μετὰ πολυχρόνιον ναυάγιον.» Ἐν τῇ πόλει δὲ ταύτῃ ἐδρεύουσιν αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐπαρχίας Σερβίων, ἡ ἀνήκουσι τὰ ἐξῆς χωρία.

Ἐγγὺς τῆς πόλεως τὸ χωρίον Αὐλαὶ μετὰ 20 οἰκιῶν Ἑλλήνων. Ράχοβον, μετὰ 20 οἰκιῶν Ἑλλήνων. Καλδάδας μετὰ 8 οἰκ. Δέλινον, μετὰ 20. Μεταξᾶ, μετὰ 60 οἰκιῶν Ἑλλήνων ἐπαναστάντων τὸ 1854 κατὰ τῶν Τούρκων, σύνορον τῶν ἐπαρχιῶν Σερβίων καὶ Ἑλασσῶνος. Πάδη, μετὰ 15 οἰκ. Ἑλλήνων ἐπαναστάντων. Μόκρον, μετὰ 80 οἰκ. Ἑλλήνων ἐπαναστάντων· διὸ οἱ Τούρκοι ἔκαυσαν τὸν αὐτόθι ναὸν τῆς Παναγίας, ὡς ἂν οὗτος ἐπανέστη. Λαζαράδαις, μετὰ 25 οἰκ. Ἑλλήνων ἐπαναστάντων. Νιζισκὸν, μετὰ 40 οἰκιῶν ἐπαναστάντων. Τρανόβαλτος, μετὰ 40 οἰκ. ἐπαναστάντων. Μικρόβαλτος, μετὰ 30 οἰκ. ἐπαναστάντων. Λοζιανὴ, ἀμπελότοπος βουλγαριστὶ, μετὰ 80 οἰκ. ἐπαναστάντων. Ἐγγὺς τὸ ὄρος Καλλιστρατον, ἐφ' οὗ ἐπὶ βράχου ἀποτόμου, οὗ κάτω ῥεῖ ὁ Ἀλιάκμων, ὁ Θεσσαλονικεὺς ἅγιος Νικάνωρ (τελευτήσας 1419 Αὐγ. 7) σύγχρονος τοῦ ἐν Ὀλύμπῳ ἁγίου Διονυσίου, ἔκτισε τὸ μοναστήριον Ζάβορδα τῆς Μεταμορφώσεως· σώζεται δὲ τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου θανόντος καὶ ταφέντος ἐν τῷ αὐτόθι παρεκκλησίῳ τοῦ Προδρόμου. Βιογραφίαν καὶ ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου ἐξέδωκε (Βενετία 1774) ὁ ἐκ Καλλιάνης ἔμπορος Δημήτριος Ἰωάννου Τολιόπουλος· διηγείται δὲ, ὅτι ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἐπισκόπου Σερβίων Ζαχαρίου, πανώλους ἐνταῦθα συμβάσης, οἱ μοναχοὶ ἦλθον μετὰ τοῦ λειψάνου, καὶ ἡ νόσος ἔπαυσεν· διὸ λέγει τὸ τροπάριον· «Χαίροις τῶν Σερβίων ὁ ἱατρὸς, Γρεβενῶν τὸ κλέος.» Τὸ μοναστήριον τοῦτο πλουσιώτατον γαιῶν καὶ θερμημάτων. Ζιντάν, ἦτοι εἰρκτὴ τουρκιστὶ, μετὰ 10 οἰκ. ἐπαναστάντων τὸ 1854· διὸ οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὸν αὐτόθι ναὸν τῆς θαυματουργῆς Παναγίας τῆς Ζιντανιώτισσας, ἔχον-

τα δέκα μοναχοὺς. Ὁ ναὸς ταύτης ἦν ἄλλοτε ἐξωτῆς πόλεως Σερβίων παρὰ τὰς Βρῦσεις, ὅπου νῦν γίνετα ἔμπορικὴ πανήγυρις Ἐνεαήμερον καλουμένη· τοῦτον δὲ οἱ Τούρκοι κρημνίσαντες καὶ τοὺς ἀγρούς ἐξουσιάσαντες, ἠνάγκασαν τοὺς μοναχοὺς, ἵνα μεταβῶσιν εἰς Ζιντάν καὶ κτίσωσιν ἕτερον μοναστήριον. Ἡ δὲ τῆς Παναγίας ὑπάρχουσα νῦν εἰκὼν οὕσα μεγάλη, θεωρεῖται παλαιότατη, ἀργυρωθεῖσα δι' ἀργύρου 3000 δραχμῶν ἐπὶ ἐπισκόπου μὲν Ἰγνατίου, ὑπὸ χρυσουργοῦ δὲ Θεοδώρου ἐκ Καλαβρυτῶν τῆς Ἠπείρου, ὡς δεικνύουσι τὰ ἐπὶ τοῦ ἀργύρου γράμματα γεγραμμένα τὸ 1755·

«*Στίχοι πολιτικοὶ εἰς τὴν ἀργυροχρυσόκοσμητον στολὴν τῆς θαυματουργῆς θεομητορικῆς εἰκότος τῆς ἐν Ζηδάρῃ.*

Θαυματουργῆ χαρίτωσον τὸν Θεσσαλονικέα Σερβίων κῆρ Ἰγνάτιον σεπτὸν ἀρχιερέα·
Ὅστις ποιμὴν ἀναδειχθεὶς Σερβίων καὶ Κοζάνης,
Χαριτοβρύτω δεξιᾷ σοῦ τῆς κλεινῆς Ζηδάρης,
Ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει του τῆς ἀρχιερατείας,
Ἐδειξ' εὐθὺς εὐλάβειαν μετ' ἀκρας προθυμίας.
 (ΑΨΝΕ Σεπτεμβρίου Δ')

Ἐγεῖρας εἰς καλλοπισμὸν εἰκότος σῆς ἁγίας
Τὸν χριστεπώνυμον λαὸν ταύτης τῆς ἐπαρχίας,
Καὶ ἐκλεξάμενος σοφῶς ἀπὸ πολλοῦς τεχνίτας
Θεόδωρον τὸν χρυσουργὸν τὸν ἀπὸ Καλαρίτας.
Σκέπε λοιπὸν καὶ γύλαττε ὁμοῦ μετὰ τοὺς ποιμένα
Τὸν ποιμαίνοντα λαὸν καὶ ὑστερον ἐμετα.»

Ἀνήκουσι δὲ ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐξῆς χωρία· Ρύμνιον, μετὰ 40 οἰκ. Ἑλλήνων. Γούλια, μετὰ 20. Λαθανίτσα, μετὰ 15, καὶ ἐγγὺς ὁ ποταμὸς Τιταρήσιος, ἦτοι Σαραντόπορος. Νεοχώριον μετὰ 40. Ματσουκοχώριον, μετὰ 40 οἰκ. Ὀρτακίσι, μετὰ 20 οἰκιῶν καὶ τὸ πάλαι μέγα. Ἐνταῦθα ἐτούρικε πρῶτος ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τῆς κατακτῆσεως· διὸ καὶ ὁ σουλτάνος ἐδωρήσατο αὐτῷ τὸ χωρίον, ὅπερ νῦν κτήμα βῆν τινὸς τῶν ἀπογόνων τοῦ ἐξωμότου ἱερέως. Ἐγγὺς καὶ τὸ Παλαιόκαστρον, ἐρείπιον φρουρίου βυζαντινοῦ, ἐνθα ὑδραγωγεῖα καὶ ἐπιγραφαὶ εὐρέθησαν. Καστανέα, ἀπὸ τῶν πολλῶν καστανεῶν μετὰ 25 οἰκ. Ἑλλήνων. Κρανίκα, μετὰ 20 οἰκιῶν, ὅπου ὑδρόμυλος καὶ θαλασσοκρήνη πολλαί. Τζιντζίρας αὐτόθι μετὰ 5. Βιτιβιανη μετὰ 15 παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα. Σκουλιάρη μετὰ 50 οἰκιῶν. Ἐνταῦθα ἡ θέσις ὀχυρὰ, καὶ ἦν ἡ ἔδρα τῶν ἀρχηγῶν τοῦ καπετανάτου τῶν Σερβίων, ἐχόντων καὶ πύργον σωζόμενον μέχρι τοῦδε. Καταφύγιον, κεφαλοχώριον ἐκ 350 οἰκ. Ἑλλήνων, κείμενον κατὰ τὰ πλάγια τῶν Πιερίων ὄρεων, καὶ ἀπέχον τῶν Σερβίων τέσσαρας ὥρας, τοῦ δὲ Βελθεντοῦ δύο. Οἱ Καταφυγιῶται φύκουν πρότερον κατὰ τὸ Ποδάρι, μετακίησαντες ἐνταῦθα διὰ τὴν νόσον πανώλην καὶ τὰς καταδρομὰς τῶν Τούρκων. Τούρκος οὐδεὶς ὑπάρχει, ἐκτός τινος ἐπι-

τρόπου τοῦ ἐπάρχου Σερβίων δι' ἐπιτήρησιν καὶ εἰσπραξίν τῶν φόρων. Ναοὶ τρεῖς μετὰ δεκαεξ ἱερέων, καὶ ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον κτισθὲν τὸ 1847. Οἱ κάτοικοι ποιμένες, γεωργοὶ καὶ ζυλουργοὶ διὰ τὰ δάση τῶν ὄρεων καὶ ἐλατῶν, δοκοὺς καὶ σανίδας ποιοῦντες, φιλοπόδημοι διὰ τὸ στενὸν καὶ πενήχρον τοῦ τόπου, εὐφύεις, φιλόξενοι καὶ πολεμικοὶ, ἄδοντες συνήθως τὰ κλεπτικὰ ἄσματα καὶ φοροῦντες τὴν φουστάνελαν. Περιεργον, ὅτι τέττιγες, κολιοὶ, κόκκυγες, οὐχ ὑπάρχουσιν, ἴσως διὰ τὸ ψυχρὸν καὶ νοσηρὸν, ζῶσι δὲ ἀλώπεκες, ἔλαφοι καὶ ἐν ἀφρονίᾳ μέλαιναί αἶγες ἄγρια· φύεται δὲ μυριόφυλλον καὶ ὄρχις, ἦτοι σάλεπι. Τὸ Καταφύγιον, πατρίς δύο ἀρχιερέων, τοῦ Κολινδρόου Σαμουήλ καὶ τοῦ νῦν Γρεβενῶν. Ἄνω δὲ τοῦ χωρίου κένται τὰ Πιέρια ὄρη, οὕτω κληθέντα ἀπὸ Πιέρου βασιλέως τῆς Ἀμαθίας, ἐκτεινόμενα παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα καὶ Ὀλυμπον, καὶ ἀναφερόμενα παρὰ τοῦ Ἡροδότου (βιβ. 7. § 131). Ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου ἰστάμενοι, ὄρωμεν πρὸς ἑω μὲν τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον καὶ τὰς παραλίους πεδιάδας· πρὸς ἐσπέραν τὰ ὄρη τοῦ Πίνδου, τὸ βουνὸν τοῦ Βόρα ἢ Βουρίνου· πρὸς βορρᾶν τὸ Βέρμιον ὄρος, εἰς τρεῖς διαιρούμενον κλάδους, πρὸς τὸ Κοτταίρον (Καρατάς) τὴν Κοζάνην καὶ τὸν Ἀλιάκμονα· πρὸς νότον τὸν πολυπέδατον Ὀλυμπον, πεντάωρον ἀπέχοντα, μετὰ κορυφῆς ἀποτόμου καὶ πολιᾶς ἐκ τῆς χιόνος. Ἐπὶ τῆς σειρᾶς τῶν Πιερίων καὶ βράχης καλουμένη Σιάπκα, δίωρον ἀπὸ τῶν Σερβίων. Ἐνταῦθα κατὰ Μάιον τοῦ 1854 ἑκατὸν περίπου Ἑλλήνες ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ψιόταν Γουλιὸν ἔτρεψαν πολυάριθμον τουρκικὸν στρατὸν, φονεύσαντες τινὰς καὶ ἐπίσημον τούρκον Σερβιώτην. Μέχρι τῶν Πιερίων λοιπὸν ἀνέβησαν οἱ μεγάθυμοι τῆς ἐλευθερίας θιασῶται, ἵνα χαιρετίσωσι τὰς δούλας Πιερίδας μούσας, καὶ διὰ τοῦ πυροβόλου ἐφώναζον πρὸς τοὺς ὑπὸ τὸν ζυγὸν διατελοῦντας Μακεδόνας! Μέχρι τῶν Πιερίων ἐγένετο ἡ δι' αἵματος κατὰ τῆς ξένης κυριαρχίας διαμαρτύρησις, καὶ ἐπὶ τῆς Σιάπκας ἐκυμάτισεν ἡ τροπαιοφόρος Ἑλληνικὴ σημαία! (Ἀκολουθεῖ.)

ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΑΥΤΟΝ.

(Συνέχ. 18ε φυλλάδ. 323.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Βοήθεια καὶ περιστάσεις. — Ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι.

Ὀλίγον ἐν γένει ἐπιδρᾶ ἡ τύχη ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀποτελεσμάτων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Ἄν καὶ ἐπιτυγχάνουσιν ἐνίοτε αἱ προπετεῖς ἐπιχειρήσεις, ἢ

μόνη κεφαλή οδός είναι η της δραστηρίας εργατικότητας και επιμελείας. Ο ζωγράφος Ουίλσον, είχε συνθέσει, πριν αποτελειώσει τις εικόνες του, να απομακρύνεται ολίγον, ατενίζων προς το έργο, πλησιάζοντας δε έπειτα, απετελειώνει εντός ολίγων λεπτών την εικόνα, δούς αυτή την απαιτούμενη ζωηρότητα. Αλλά ο θαρραλέος ούτος τρόπος δι' επιμόνου εργασίας μόνον αποκτάται, και ο μη προπαρασκευασμένος τεχνίτης, έλπίζων δι' αυτού του μέσου να επιτύχη, θέλει απ' εναντίας καταστρέψη το έργο του.

Ο καλός εργατής διακρίνεται πάντοτε επί προσοχή και τελειότητα εν τη εργασία και οι άριστοι μεταξύ των τεχνιτών γνωρίζουσι την αξίαν της λεπτομερούς εργασίας. Ο Μιχαήλ Άγγελος εξηγών ποτέ προς ξένον πόσον είχε τελειοποιήση άγαλμά τι απ' ότου είδεν ο ξένος αυτό, έδεικνυε τα διάφορα μέρη τα όποια είχε διορθώση. «Μικρά πράγματα είναι ταυτα, έπειν ο ξένος, απλά λεπτομέρειαι.» Αληθώς, απήντησεν ο γλύπτης, αλλά ενθυμήθητι ότι αι λεπτομέρειαι επιφέρουσι την τελειότητα και η τελειότης δεν είναι μικρόν πράγμα.» Επίσης λέγεται ότι ο ζωγράφος Νικόλαος Πουσσίν, κανόνα διαγωγής είχε την καλήν εκτέλεσιν, οίουδήποτε έργου, και έρωτηθείς ποτέ τίνι τρόπω ήδυνήθη να απολαύση φήμης εν Ιταλία, ο Πουσσίν έμφατικώς απήντησεν «Ούδέν άμελδων.»

Υπάρχουσιν ανακαλύψεις γενόμεναι δήθεν τυχαίως, αλλά πράγματι ολίγιστον συνετέλεσεν η τύχη εις τας έφευρέσεις εκείνας. Αί τυχαίαι έφευρέσεις είσι μόνον τυχαίαι περιστάσεις εξ ών ώφελήθησαν ευφρεϊτινές άνθρωποι ή πτώσεις του μήλου ενώπιον του Νεύτων αναφέρεται πολλάκις ως άποδείξις των τυχαίων ανακαλύψεων· αλλά ο Νεύτων πρό έτών ήδη έμελέτα το πρόβλημα της προς την γήν συνολκής των σωμάτων (gravitation) και άδιακόπως περί τούτου έσκέπτετο· ή δε τυχαία περίστασις της πτώσεως του μήλου, έβοήθησε μόνον τον έξαισιον νουν του άνδρος, όστις διά μιαν κατενόησε τους θαυμαστους νόμους περί ών πρό τοσοούτου ήδη χρόνου έμερίμνα. Ομοίως συνετέλεσεν εις την υπό του Δόκτορος Ύούγκ λαμπράν ανακάλυψιν της διαθλάσεως των ακτίνας (diffraction) ή θέα διαυγών πομφολύγων σάπυκος. Αν και οι μεγάλοι άνδρες φαίνονται εις το κοινόν μεριμνώντες μόνον περί μεγάλων αντικειμένων, οί αληθώς ευφρεϊς άνδρες, ως ο Νεύτων και ο Ύούγκ, έννοοϋσι την αξίαν των κοινοτάτων και απλουστάτων συμβάντων, διότι το μεγαλειον αυτών συνίσταται εκ της σοφής έρμηνείας εκείνων.

Η διαφορά μεταξύ των ανθρώπων εξαρτάται κατά μέγα μέρος εκ του τρόπου του παρατηρείν, και Ρωσική τις παροιμία λέγει ότι· «ο μη παρατη-

ρών διέρχεται το δάσος και ξύλα δεν βλέπει.» Ο νους βλέπει όπως και οι όφθαλμοί· εκεί δε όπου άπρόσεκτοι θεαται ούδεν βλέπουσιν, οί προσεκτικώς παρατηρούντες άντιλαμβάνονται της έννοίας των φαινομένων, σημειοϋσι τας διαφοράς και τας όμοιότητας και αναγνωρίζουσι τας σχέσεις· εκείνων προς το άντικείμενον των σκέψεων αυτών. Πολλοί πρό του Γαλιλαίου είδον κρεμάμενον βάρος κινούμενον εύρύθμως ένθεν και ένθεν, αλλά εκείνος πρώτος έννόησε την αξίαν του φαινομένου. Ο κανδιδλινάπτης της εν Πίσσα μητροπόλεως, γεμίσας κανδήλαν τινά έλαιου, την αφήκε κινουμένην· ο δε Γαλιλαίος, όκτωκαιδεκαετής νέος ών, παρατηρών μετά προσοχής την κίνησιν, συνέλαβε την ιδέαν να έραμόση την κίνησιν ταύτην εις την καταμέτρησιν του χρόνου. Πεντήκοντα όμως έτη διήλθον πριν αποπεραρωθί ή έφευρέσις του αιώρηματος (Pendule), έφευρέσις τοσοούτον σπουδαία ως προς την καταμέτρησιν του χρόνου και τους αστρονομικούς υπολογισμούς, ώτε δύναται να θεωρηθί μοναδική κατά το είδος αυτής. Εκτός δε τούτου ο Γαλιλαίος μαθών τυχαίως ότι Ολλανδός τις διοπτροποιός προσέφερε τω κόμητι του Νάσσα οργανόν τι, δι' ου τα απομεμακρυσμένα αντικείμενα έφαινοντο πλησίον, έσκέφθη περί της αιτίας του φαινομένου και έφευρε το τηλεσκόπιον. Αδιάφορος άκροατής ή άπρόσεκτος νους δεν ήθελε βεβαίως πραγματοποιήση τοιαύτα έφευρέσεις.

Εν ώ εζήτει ο σίρ Σμουήλος Βράουν τον ευωότερον τρόπον προς κτίσιν γεφύρας, περιεπάτει πρώτην τινά εν τω κήπω του, ότε είδε την οδόν φραγμένην διά λεπτών νημάτων άράχνης· αθώρρει συνέλαβε την ιδέαν να μιμηθί το άράχνιον, κατασκευάζων γεφυραν διά σιδηρούχων άλύσεων, και ούτως επεννόησε τας κρεμαστας γεφύρας. Ο Ιάκωβος Ουάττ, σκεπτόμενος περί κατασκευής υδραγωγείου υπό του άνίσου βείθρου του ποταμού Κλάιτ, επέτυχε το σκοπού μιμηθείς διά σιδηρούχων σωλήνων το όστρακον άστακού τον όποιον παρατήρησεν εν ώ έγευμάτιζε. Πρώτος διδάσκαλος του σίρ Ισαμπάρτ Βρουνελ του κατασκευάσαντος τον υποβρύχιον δρόμον του Ταμέσεως υπήρξεν ο μικρός σκώληξ των ζυλίνων πλοίων (teredo navalis)· ο μηχανικός παρατήρησε το ζωύφιον διατρυπών το ξύλον, διά της ένόπλου κεφαλής, εις διαφόρους διευθύνσεις μέχρι της περατώσεως του έργου και άλείφον μετά ταυτα τον θάλον και τα πλάγια διά είδους βερνικίου προς στερέωσιν αυτών· έφαρμόσας λοιπόν την εργασίαν ταύτην εις την κατασκευήν της υπογείου οδού του Λονδίνου, ο Βρουνελ έπραγματοποίησε το άριστον της μηχανικής τέχνης έργο.

Ο νοήμων παρατηρητής δίδει αξίαν εις τα κατά το φαινόμενον άσήμαντα γεγονότα· ή θέα φύκει-

πλέοντος παρά τω πλοίω, ήρπασε τω Κολόμβω όπως καταδάμαση την στάσιν των άπηυδρικών ένεκκ της διαρκείας του πλου ναυτών, και όπως πείση αυτούς ότι ο ποθούμενος Νέος Κόσμος ήτο πλησίον. Ούδεν πρέπει να άμελήσωμεν διότι και το μάλλον αδιάφορον συμβάν καλώς έννούμενον δύναται να χρησιμεύση· τίς ήδύνατο να υποθέση ότι τα περίφημα «λευκά παράλια της Αλβιδώνος» εκτίσθησαν υπό μικροσκοπικών έντόμων της αυτής φύσεως των πλουιζόντων την θάλασσαν διά νήσων κοραλλιωτών! τίς δε τοιαύτα παραδείγματα πρό όφθαλμών έχων, θέλει άμφισβητήση την δύναμιν των μικρών μέσων;

Η άκριθής παρατήρησις των λεπτομερειών εξασφαλίζει την επιτυχίαν οίουδήποτε έργου ή επιχειρήσεως· ή δε άνθρωπίνη σοφία σύγκειται εκ μικρών γεγονότων αποτελούντων πυραμίδα επιμελώς ίδρυθείσαν υπό πολλών γενεών ανθρώπων. Πολλά τοιαύτα άσήμαντα κατά το φαινόμενον γεγονότα έγέγοντο βάσις πρακτικωτάτων αποτελεσμάτων. Είκοσιν αιώνας παρήλθον μετά την ανακάλυψιν υπό του εκ Πέργης Απολλωνίου των κοινικών τομών (sections coiques), και πριν γίνωσιν αυται παραδεκται ως βάσις της αστρονομικής επιστήμης, της οδηγούσης τον περιηγητήν επί άγνωστων θαλασσών και της έγχαραττούσης εν τω ούρανω την άγουσαν προς τον λιμένα οδόν. Και αν οι μαθηματικοί δεν είχαν κοπιήση και σκεψθί, κατά το φαινόμενον, πολλάκις εις μάτην προς έφευρέσιν των άφηρημένων σχέσεων μεταξύ γραμμών και επιφανειών, αι πλείσται των μηχανικών έφευρέσεων ήμών δεν ήθελον πιθανώς ύπάρξη.

Ότε έφευρεν ο Φραγκλίνος την ταυτότητα του κερυνου και του ηλεκρισμού, εκλευάσθη ή έφευρέσις και πολλοί ήρώτων «Είς τί χρησιμεύει;» Αλλά ο Φραγκλίνος απήντησεν «Είς τί χρησιμεύει ο παίς; εις το να γίνη άνήρ!» Επίσης ότε παρατήρησεν ο Γαλβάνης ότι ο πους του βιτράχου συστέλλεται εις επαφήν μετά μετάλλων τινών έρχόμενος, ήτο αδύνατον να υποθέση τις, ότι τοσοούτον άσήμαντον συμβάν έμελλε να επιφέρη μέγιστα αποτελέσματα. Και όμως τοιαύτη υπήρξεν ή αρχή του ηλεκτρικού τηλεγράφου του ένούντος τας ήπειρους και ως έκτυον καλύπτοντος τον κόσμον. Η γεωλογική επιστήμη, ή άγουσα εις την ανακάλυψιν πλουσιών μεταλλείων επιφερόντων τοσαύτας βιομηχανικές ώφελείας, έγεννήθη εκ τεμαχίων λίθων και όρυκτων νοημόνως έρμηνευθέντων.

Ο δε γιγαντιαίος μηχανισμός ο τιθείς εις κίνησιν τα βιομηχανικά ήμών καταστήματα, τα άτμόπλοια και τους σιδηροδρόμους, άρύεται την δύναμιν του εκ σταγόνων ζέοντος ύδατος δηλαδή άτμου ίσοδυ-

ναμουντος· προς δύναμιν έκτομμυρίων ίππων και καταβάλλοντος τα κύματα και την θύελλαν.

Η τέχνη του ώφελείσθαι εκ των περιστάσεων και των τυχαίων συμβάντων, είναι μεγάλη τέχνη εξασφαλίζουσα ως επί το πλείστον την επιτυχίαν· αλλά ούδέποτε έλλειψαν αι περιστάσεις εις τους βαθείαν άπόφασιν έχοντας, διότι μη παρουσιαζόμενων εκείνων αυτοθελώς, ούτοι τας προκαλοϋσιν. Αλλά οι σπουδάζοντες μόνον εντός των σχολείων, των μουσειών και των πολυτεχειών σπανίως ύπηρέτησαν σπουδαίως την επιστήμην και την τέχνην, οί δε μεγάλοι έφευρεται ως επί το πλείστον δεν έλαβον άρμόζουσαν εκπαίδευσιν· ή ανάγκη μάλλον ή ή άνεσις έγένησε την έφευρετικήν δύναμιν, κάλλιστον δε πάντων σχολείων είναι ή δυστυχία. Τινές των διασημοτέρων εργατών χονδροειδή μόνον εργαλεία είχαν· αλλά τα εργαλεία ούδεν προσθέτουσι τω καλω έργατη, όστις χρήζει μόνον επιδεξιότητος και επιμονής. Παροιμιώδες μάλιστα καθίσταται το γεγονός, ότι κακός εργατής ούδέποτε εύρίσκει καλά εργαλεία. Ο ζωγράφος Όπη, έρωτηθείς ποτέ όποιαν θαυμαστήν μέθοδον μετεχειρίζετο όπως μίξη τα χρώματά του, απήντησε «Τα μιγνύω εις τον έγκέφαλόν μου» την αυτην δε μέθοδον πρέπει να ακολουθήση πας εργατής θέλων να επιτύχη. Ο Φέργουσον μεταξύ άλλων θαυμασιών έργων κατασκεύασε ξύλινον ώρολόγιον ακριβεστάτα δεικνύον τας ώρας, μόνον εργαλείων έχων μικρόν κονδυλομάχαιρον οίον δύναται να έχη ο τυχών· αληθώς όμως ο τυχών δεν δύναται να παραβληθί τω Φέργουσον. Άγγειον ύδατος και δύο θερμόμετρα ήρκεσαν τω χημικω Βλάκ όπως έφευρη την έσωτερικήν θερμότητα (chaleur latente)· ο Νεύτων έποίησε γνωστήν εις τον κόσμον την σύνθεσιν του φωτός και την αρχήν των χρωμάτων, μεταχειριζόμενος προς ανακάλυψιν των απορρήτων τούτων πρίσμα, φακόν και φύλλον ναστοχάρτου. Ο Στόβαρτ έμαθε την τέχνην της συνδυασμού των χρωμάτων προσεκτικώς παρατηρών τας πτέρυγας των χρυσαλλίδων, και πολλάκις έλεγεν ότι μόνος εκείνος ήδύνατο να έννοήση όποιαν εύγνωμοσύνην ώφειλε τεις μικροίς εκείνους έντόμοις. Όύρα αποθήκης και τεμαχίον άνθρακος έχρησίμευσαν τω Ουίλκν αντί πίνακος και χρωστήρων. Ο Μπεούικ έμαθε την ίχνογραφίαν, ζωγραφίζων επί των τοίχων των οικιών του χωρίου και ο Βενιαμίν Ούεστ ήναγκάσθη να δανεισθί τους πρώτους χρωστήρας εκ της ούρας της γαλής. Ο Φέργουσον κατέτριβε την νύκτα εις τους άγρούς, και έσχεδίασε χάρτην του ούρανου διά κλωστής έχούσης κόκκους τινάς επ' αυτής, ήν εκράτει τενωμένην μεταξύ του όφθαλμού του και των άστέρων. Ο Φραγκλίνος έφείλκασε κατά πρώτον την ηλεκτρικήν ύλην από των νεφών διά μέσου αετός

κατεσκευασμένου εκ δύο, εν σχήματι σταυρού ξύλων και εν μεταξωτού μανδουλιού. Ο Γίφορδ βοήθης υποδηματοποιού έγραφε τὰ πρώτα μαθηματικά προβλήματα του επί τεμαχίων δέρματος, και ο αστρονόμος Ρίττεγγάους έσημείου τους πρώτους περι εκλείψεων υπολογισμούς επί της εχέτης του άρότρου αυτού.

Κοινότητα συμβάντα παρέχουσι τῷ θέλοντι να ώφελήθῃ ἐξ αὐτῶν μέσα αὐτοβελτιώσεως· ὁ καθηγητῆς Λῆ, Ξυλουργός τότε ὢν, εἰργάζετο εἰς διόρθωσιν ἐδωλίων ἐν τῇ συναγωγῇ ὅτε, εὐρὼν ἐβραϊκὴν βίβλον ἐκυριεύθη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἀναγνώσῃ τὸ πρωτότυπον· ἠγόρασεν ἐβραϊκὴν γραμματικὴν, ἤρχισε σπουδάζων, και ἀφ' ἐαυτοῦ ἐξέμαθε τὴν γλῶσσαν. Δικαίως ἔλεγεν Ἐδμόνδος Στῶν πρὸς τὸν Δαῦκα τοῦ Ἀργάιλ ἐρωτῶντα τίνι τρόπῳ κατάρθωσεν ἐκεῖνος πτωχὸς κηπουρὸς ὢν νὰ ἀναγινώσκῃ λατινιστὶ τὰ «Principia» τοῦ Νεύτων. «Ἄρκει νὰ γνωρίζῃ τις τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ὅπως μάθῃ ὅτι ἄλλο θέλει.» Τὸ πᾶν κατορθοῦται διὰ τῆς ἐπιμελείας, τῆς ἐπιμονῆς και τῆς καλῆς χρήσεως τῶν περιστάσεων.

Ὁ σὶρ Βάλτερ Σκόττ ὠφελεῖτο ἐξ ἀπασῶν τῶν περιστάσεων, ἐνίοτε δὲ και τῶν δυσαρέτων συμβάντων. Ἐν ᾧ ἦτο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν δικηγόρου τινός, ἐστάλη εἰς Σκωτίαν, ὅπου ἐσχετίσθη μετὰ τῶν ἀπομεινάντων ἡρώων τοῦ 1745 και ὠφελήθη ἐκ τούτου ὅπως συνάζῃ τὴν ὕλην πολλῶν ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Χρηματίας ὕστερον καταλυματίας ἵππικὸς ἐν Ἐδεμβούργῳ ἐπληρώθη ὑφ' ἵππων και ἔμεινε κληνῆρης ἐπὶ τινὰ χρόνον· ἀλλ' ὁ νοῦς του εἰργάζετο και ἐν διαστήματι τριῶν ἡμερῶν συνέγραψε τὸ πρῶτον ἄσμα τοῦ «Lay of the last Minstrel», πρῶτον αὐτοῦ ἐκτεταμένον και πρωτότυπον ἔργον. Ὁ σὶρ Χούμφρυ Δάβυ ἐποίησε τὰ πρώτα περι φυσικῆς ἐπιστήμης πειράματα καθ' ἣν ἐποχὴν ἦτο βοήθης φαρμακοποιῦ, και μόνον ἐργαλεῖα εἶχε τὰ ἀγγεῖα τοῦ μαγειρείου και τὰς φιάλας τοῦ φαρμακείου. Ἐτυχεν ὅμως νὰ ναυαγήσῃ Γαλλικὸν πλοῖον οὗτινος ἐσώθη ὁ ἰατρός μετὰ τῶν χειρουργικῶν ἐργαλείων· μετὰξὺ τούτων ὑπῆρχε παλαιὰ κλυτοσύριγγ' ἣν προσέφερον ὁ ἰατρός τῷ Δαίβυ· οὗτος μετ' εὐγνωμοσύνης ἔλαβε τὸ δῶρον, και μετεχειρίσθη αὐτὸ πρὸς τελειοποίησιν πνευματικῆς μηχανῆς ἣν κατεσκεύαζε τότε, κατόπιν δὲ μετέβαλε τὸ πολῦτιμον ἐργαλεῖον εἰς ἀεραντλίαν πρὸς ἐξέταση τῆς φύσεως τῆς θερμότητος.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ καθηγητῆς Φάραδαι ὁ ἐπιστημονικὸς διάδοχος τοῦ Δαίβυ, ἐποίησεν, ἐν ᾧ εἰργάζετο ὡς βιβλιοδέτης, τὰ πρώτα περι ἠλεκτρισμοῦ πειράματα, μόνον ὄργανον ἔχων ἄχρηστὸν τινὰ φιάλην· ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι ὅτι ὁ Φάραδαι

ὄρμησε πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς χημείας ἀφ' οὗ ἤκουσε τὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου ὀμιλίαις τοῦ Δαίβυ. Μέλος τι τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκαδημίας, παρατηροῦν ποτὲ ὅτι ὁ Φάραδαι ἀνεγίνωσκεν ἐν βίᾳ ἐπιστημονικὴν περι ἠλεκτρισμοῦ βιβλίον, ὅπερ ἔμελλε νὰ δέσῃ, και μαθὼν ὅτι ὁ νέος εἶχε κλίσιν πρὸς τὰ τοιαῦτα, ἔδωκεν αὐτῷ εἰσητήριον πρὸς ἀκρόασιν τεσσάρων τῶν μαθημάτων τοῦ σὶρ Χούμφρυ· ὁ Φάραδαι λαβὼν σημειώσεις, τὰς ἔστειλε τῷ καθηγητῇ ὅστις ἔτι μᾶλλον ἐθαύμασε τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκριβείαν αὐτῶν, ὅτε ἔμαθε τὴν ταπεινὴν τοῦ νέου θέσιν· οὗτος ἐξέφρασε τότε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γίνῃ χημικός, και ἐπιμένων κατάρθωσε νὰ λάβῃ θέσιν βοήθου ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἀκαδημίᾳ· μετὰ καιρὸν δὲ ὁ ἐξοχος βιβλιοδέτης διεδέχθη τὸν οὐχ ἦττον ἐξοχὸν φαρμακοποιόν. Χαρακτηριστικαὶ τοῦ Δαίβυ εἶναι αἱ ὑπ' αὐτοῦ, ὅτε ἦτο εἰκοσαετής νέος, ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ ἐγγεγραμμένα σκέψεις· «Στεροῦμαι πλοῦτου, ἰσχύος και εὐγενείας ὅπως προουδένω εἰς τὸν κόσμον, και ὅμως πέπεισμαι ὅτι, ἐὰν ἔχω ζῶην, θέλω φανῆ ὠφέλιμος τῇ ἀνθρωπότητι και τοῖς φίλοις ὡσάν ἐκ γενετῆς κατεῖχον πάντα τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα.» Ὁ Δαίβυ, ὡς και ὁ Φάραδαι, ἠδύνατο νὰ ἀφιερῶσθαι πᾶσιν τὴν διανοητικὴν δυνάμιν του εἰς τὴν πρακτικὴν και πειραματικὴν σπουδὴν ἀντικειμένου τινός· οἱ δὲ τοιοῦτον προτέρημα ἔχοντες πραγματοποιοῦσι συνήθως, ἔστω και δι' ἀπλῆς ἐπιμελείας και σκέψεως, σπουδαιότατα ἀποτελέσματα. Ὁ Κόλεριτζ, περι τοῦ Δαίβυ ὀμιλῶν ἔλεγεν· «Ὁ νοῦς του τοσοῦτον ἐλαστικὸς και ζωντὸς εἶναι, ὥστε διὰ μιᾶς καταλαμβάνει και ἀναλύει πᾶν ζήτημα· ἕκαστον ἀντικείμενον λαμβάνει ζῶν και καρποφόρον σκέψεις ἀναφύονται ὡς χλόη καθ' ἕκαστον βῆμα τοῦ Δαίβυ.»

Ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ Δαίβυ ἔλεγε περι τοῦ Κόλεριτζ, οὗτινος ἐθαύμαζε τὴν εὐφυίαν· «Ἐξαισίαν διάνοιαν, ἐλευθέρως ἰδέας και εὐκρίστητον καρδίαν ἔχων, ὁ Κόλεριτζ θέλει δυστυχῶς γίνῃ θῦμα τῆς ἀταξίας και τῆς ἐλλείψεως ἀκριβείας αὐτοῦ.»

Ὁ διάσημος Κουβιέρος ἦτο ἀκριβέστατος και προσεκτικώτατος παρατηρητής· ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἠσθάνθη τάσιν πρὸς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν ἀφ' οὗ ἀνέγνωσε τόμον τινὰ τῆς φυσικῆς τοῦ Βυρῶνος ἱστορίας, περιελθόντα τυχαίως εἰς χεῖρας του· ἀντέγραψε τὰς εἰκονογραφίας και ἐχρωμάτισεν αὐτάς κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ κειμένου. Εἰς τῶν διδασκάλων τῷ ἐδώρησε τὸ Σύστημα τῆς Φύσεως τοῦ Λινναίου, και ἐπὶ δέκα ἔτη τὸ βιβλίον τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σύνολον τῆς περι φυσικῆς ἱστορίας βιβλιοθήκης του. Δεκαοκταετῆς γενόμενος, ἔλαβε θέσιν διδασκάλου παρὰ οἰκογενεῖαν ἐν Φεκάμπ τῆς Νορμανδίας διατριβούσῃ· και ζῶν πλησίον τῆς θαλάσσης, εὐρέθη εἰς ἄμεσον συνάντησιν μετὰ τῶν θαυμασίων προϊόντων

αὐτῆς· Περιπατῶν ποτὲ ἐπὶ τῆς παραλίας εὖρε σπῆραν, και τὸ παράδοξον ζῶον τοσοῦτον διήγειρε τὴν περιέργειαν τοῦ Κουβιέρου, ὥστε ἔφερον αὐτὸ οἰκάδα πρὸς ἀνατομίαν, ἀρχίσας οὕτως τὰς περι τῶν μαλακοστράκων σπουδὰς του τὰς ἐπενεγκούσας αὐτῷ τοσαύτην φήμην και δόξαν. Οὐδὲν βιβλίον εἶχε πλὴν τοῦ μεγάλου τῆς Φύσεως βιβλίου, ἀλλ' ἡ μελέτη και ἡ παρατήρησις τῶν περιέργων και νέων ἀντικειμένων τὰ ὅποια καθ' ἑκάστην ἀνεκάλυπτε, βαθύτερον ἐντύπωσιν ἐποίησεν ἐπ' αὐτοῦ ἢ ὅτι ἤθελε παίησθαι οἰονδήποτε γραπτὸν ἔργον. Τρία ἔτη διηλθον τοιοιτοτρόπως, κατὰ τὰ ὅποια παρέβλαλε τὰ ὑπάρχοντα θαλάσσια ζῶα πρὸς τὰ ὀρυκτὰ λείψανκα, τὰ εὐρεθέντα πέριξ τοῦ Φεκάμπ, ἀνέτεμνε τὰ διάφορα περιελθόντα εἰς χεῖρας του εἶδη, και διὰ τῶν παρατηρήσεών του προητοίμασε τὴν ἐντελῆ μεταρρύθμισιν τῆς τῶν ζῶων κατατάξεως. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ὁ Κουβιέρος ἐγένετο γνωστὸς τῷ παιδευμένῳ Ἀββῆ Τεισσιέρ ὅστις ἐγράψεν τῷ διασημῷ φυσιοδίφῃ Ἰουσιῶ και τοῖς ἐν Παρισίοις φίλοις περι τῶν ἐρευνῶν τοῦ νέου φυσιοδίφου τοσοῦτον θερμῶς, ὥστε ὁ Κουβιέρος προσεκλήθη νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸν Σύλλογον τῶν φυσιοδίφων τὰς παρατηρήσεις του· μετ' ὀλίγον δὲ διωρίσθη βοήθης ἐπιτηρητῆς τοῦ Βοτανικοῦ Κήπου (jardin des Plantes). Ὁ Τεισσιέρ ἐν τῇ συστατικῇ ὑπὲρ τοῦ Κουβιέρου ἐπιστολῇ, ἔγραψεν· «Ἐνθυμηθῆτε ὅτι ἐγὼ ἐστάθησα τὸν Δελάμβρ ὅστις διεκρίθη εἰς ἄλλον κλάδον ἐπιστήμης· οὗτος ἔσεται ἕτερος Δελάμβρ.» Περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Τεισσιέρ πληρέστατα ἐπραγματοποιήθη.

Ἀπεδείξαμεν λοιπὸν ὅτι ἡ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ἐπιμονὴ και ἡ ἀκάματος ἐπιμέλεια, πολὺ περισσότερον τῆς τύχης συντρέχει τὸν ἄνθρωπον. Οἱ μὴ τείνοντες πρὸς ὀρισμένον τινὰ σκοπὸν, οἱ ἀδύνατοι και οἱ νοητοὶ οὐδὲν ὄφελος ἀπολαμβάνουσιν ἐκ τῶν ἀρμοδίων περιστάσεων, διότι οὐδὲ κἂν παρατηροῦσι τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Ἀπ' ἐναντίας δὲ θαυμάσιον εἶναι τὸ δυνάμενον νὰ ἐκτελεσθῇ ὑπὸ τῶν χρησιμοποιούντων τὰς ἀδιακόπως παρουσιαζομένας βοηθητικὰς εὐκαιρίας. Ὁ Στέφενσον ἔμαθε τὴν ἀριθμητικὴν και τὴν χωρομετρίαν κατὰ τὰς ὥρας τῆς νυκτερινῆς ὑπηρεσίας ἐν ᾧ εἰργάζετο ὡς μηχανοποιός. Ὁ Δάλτων ἤρχισεν ἐργαζόμενος ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, δωδεκαετῆς μόλις ὢν, διηύθυνε σχολεῖον ἐν τῷ χωρίῳ καλλιεργῶν συγχρόνως τὸ κτῆμα τοῦ πατρὸς του· ἀφιέρθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς μετεωρολογίας και ἐξηκολούθησε τὰς παρατηρήσεις μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἡμέρας, ἀφῆκε δὲ ὑπὲρ τὰς 200,000 μετεωρολογικὰς σημειώσεις.

Και αἱ ἐλάχισται στιγμαὶ ἔχουσιν ἀξίαν, διότι ἡ καλὴ χρῆσις αὐτῶν τὰ μέγιστα συντελεῖ πρὸς ἐπί-

τευξιν σπουδαίων σκοπῶν· μιὰ μόνον ὥρα καθ' ἑκάστην ἀφαιρούμενη ἐξ ἀσκόπων ἀσχολιῶν, ἀρκεῖ ὅπως κατασταθῇ πᾶς ἄνθρωπος κοινῆς διανοίας, κατὰ τοχος ἐπιστήμης τινός, ἐπίσης ἀρκεῖ ὅπως μεταβάλλῃ ἐντὸς δέκα ἐτῶν ἀμαθῆ ἄνθρωπον εἰς πεπαιδευμένον. Δὲν πρέπει νὰ παρέλθῃ ἄκαρπος ὁ πολῦτιμος χρόνος, οἱ δὲ καρποὶ του εἰσὶν ἡ αὐξήσις τῶν γνώσεων, ἡ καλλιέργεια ἐναρέτου τινός ἀρχῆς και ἡ ἐνίσχυσις καλῶν ἐξέων. Ὁ ἰατρός Μάσων Γουδ μετέφρασε τὸν Λουκρέτιον μεταβαίνων ἐφ' ἀμάξης εἰς τοὺς ἀσθενεῖς του. Ὁ Δόκτωρ Δάρβιν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συνέγραψε τὰ πλεῖστα ἔργα, μεταβαίνων εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἐξοχὴν πελάτας του και γράφων τὰς σκέψεις ἐπὶ τεμαχίων χάρτου ὅπερ ἔφερε πάντοτε μεθ' ἐαυτοῦ. Ὁ Βύρνεϋ ἔμαθε τὴν Γαλλικὴν και τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν μεταβαίνων ἐπιπικὸς πρὸς παράδοσιν τῶν μαθημάτων ὅταν ἐξηματίσθη μουσικοδιδάσκαλος. Ὁ Κίρκ Οὐάιτ ἔμαθε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἀπὸ τῆς οἰκίας εἰς τὸ γραφεῖον καθημερινοῦ περιπάτου· προσωπικῶς δὲ γνωρίζομεν ἄνδρα ὕψηλὴν κατέχοντα θέσιν ὅστις ἔμαθε τὴν Λατινικὴν και τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν τρέχων εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Μαγχεστρίας ὡς μεσίτης.

Ὁ Δαγεσσῶ, μέγας σφραγιδοφύλαξ τῆς Γαλλίας, συνεγράψεν σοφὸν και ὀγκῶδες βιβλίον, χρησιμοποιῶν τὰς ὀλίγας στιγμὰς αἵτινες παρέρχονται μετὰ τὴν εἰδοποίησιν ὅτι τὸ γεῦμα εἶναι ἔτοιμον και πρὶν συναθροισθῶσιν ἅπαντες οἱ συνδαιτυμόνες, ἡ δὲ κυρία Γενλὶς συνέγραψε τινὰς τῶν τερπνῶν διηγήσεών της περιμένουσα τὴν ἡγεμονίδα ἣν ἐδίδασκε καθ' ἑκάστην. Ὁ Μπούρριττ κατάρθωσε νὰ μάθῃ δεκαοκτὼ ἀρχαίας και νέας γλώσσας και εἰκοσιδύο Εὐρωπαϊκὰς διαλέκτους ἐν ᾧ εἰργάζετο ὡς σιδηρουργός, ἠρνεῖτο δὲ τὴν δυνάμιν τῆς εὐφυίας και ἀπέδιδε τὰς προόδους του εἰς τὴν καλὴν χρῆσιν τῶν μεταξὺ ὀρισμένων ἀσχολιῶν διεσπαρμένων στιγμῶν.

(Ἀκολουθεῖ)

Ἐλ . Μ.

ΕΠΙ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.

(Συνεχ. Ἰδε φυλλῶδ. 524.)

Αἱ λυπηραὶ αὐταὶ εἰδήσεις ἐπέπεσαν ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἐπὶ τοῦ γέροντος δουκός, ὅστις ἔπεσε διὰ μιᾶς ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ πλοῦτου εἰς τὴν ἐντελῆ ἀπογύμνωσιν· ὀλίγος μόνον χρυσὸς τὸν ὅποιον διέσωσε τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην νύκτα ἦτο ὅλη του ἡ περιουσία.

Ὁ ἐπιστάτης τῶν κτημάτων του ἐγένετο ἄφαντος· ὁ τραπεζίτης εἰς ὃν εἶχεν ἀποθέσει τὴν χρημα-

τικὴν περιουσίαν τοῦ θεώρει ἑαυτὸν δικαιοῦμενον ἢ ἀρνηθῆ τὴν παρκαταθήκην, καὶ οὐδεμία νόμιμος ἀπόδειξις ἦτο ἐπιτετραμμένη εἰς τὸν ἐξόριστον.

Ἡ πενία μὲ ὅλα τῆς τὰ παρκαλόουθα ἠπειλεῖ αὐτὸν ἢ νῆα ἐκείνη κόρη ἢ ἀνατραφεῖσα μεταξὺ τῆς μαγείας τοῦ πλοῦτου θὰ ἐδοκίμαζε πάσας τὰς στερήσεις. Τὸ θάρρος τοῦ γέροντος ἐξησθένησε πρὸ τῆς σκληρᾶς ταύτης ἀνάγκης, καὶ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ἡ ψυχικὴ δυνάμις τοῦ ἐγκατέλειπεν αὐτὸν καὶ ἡ ὑγεία τοῦ παρήκμασεν.

Ἡ Κλαυδία δὲν ἠδύνατο ἕκτοτε νὰ βρασιωθῇ εἰμὴ εἰς τὰς ἰδίας τῆς δυνάμεις, εἰ δὲ καὶ δεκκεπτακτῆς ἐγένετο ὁ ἀσχηγὸς τῆς οἰκογενείας.

Ἐνῶ συνέβαινον ταῦτα αἱ ἔρευναι ἐξηκολούθουν εἰς τὰ περίχωρα καὶ ναὶ μὲν ἡ σύζυγος τοῦ ξυλοσχίστου παρεμόνευσεν ἄλλ' ἠδύνατο ν' ἀπατήσῃ τὴν προσοχὴν τῆς. Ἐσπέραν τινὰ εἰσῆλθον εἰς τὸν οἶκόν τῆς πάντῃ ἀπροσδοκῆτως, καὶ μόλις κατῴρωσε νὰ σώσῃ τοὺς ξενιζομένους κρύψασα αὐτοὺς ὀπισθεν σωροῦ ξύλων.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἦτο ἀφόρητος, διὸ καὶ ἀνάγκη πᾶσα ἦτο νὰ φύγῃσι τὸν τόπον ἐκεῖνον καὶ ὑπάγωσι μακρότερα. Ὁ πιστὸς Βενουά ἐπρότεινε τὸ ἐξῆς μέσον καταγόμενος ἀπὸ τὰς Κεβέννας καὶ ἔχων οἰκίσκον, κῆπον καὶ ποιμνιον ἄπερ ὁ αἰγοβοσκὸς πατήρ του ἀποθανὼν πρὸ μικροῦ ἐγκατέλειπεν εἰς αὐτὸν πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Γαρδὸν πλησίον τοῦ Ἀλῆς, ἐπρότεινε νὰ καταλύσωσιν ἐκεῖ ὡς εἰς ἄστυον.

Ἡ Κλαυδία ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ διακρίουσα καὶ πλήρης ζωῆς εὐγνωμοσύνης. Ἀπὸ τοῦ γεινιᾶζοντος χωρίου ἠγοράσθησαν φορέματα χωρικῶν διὰ τὸν πατέρα καὶ τὴν κόρην, εὔρον ἵππους καὶ ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ Βενουά ἐπορεύθησαν πρὸς τὸ βουνόν. Ὅτε δὲ ἔφθασαν μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους εἰς τὸ τέμα τῆς ὁδοπορίας των καὶ εἶδον τὴν νέαν των κατοικίαν, ἡ Κλαυδία ἠσθάνθη ἀπερίγραπτον θλίψιν. Πρὸ αὐτῆς ἴστατο καλύθη ἐκτεθειμένη εἰς πάντας τοὺς ἀνέμους, κεκαλυμμένη μὲ ἄχυρα καὶ χωριζομένη εἰς δύο ὑπὸ ξυλίνου φραγμοῦ.

Ὁ δοῦξ εἶχε μετ' αὐτοῦ δύο χιλιάδας φράγκων εἰς χρυσόν, δι' οὗ ἠγοράσθησαν τινὰ ἐπιπλα καὶ οἰκιακὰ σκεύη ἐκ τῶν συνηθεστέρων καὶ ἀναγκασιωτέρων. Ὁ ὑπηρετὴς τῶν ἐξοριστῶν ἐφάνη εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τόσον γενναῖος ὅσον καὶ ἀφωσιωμένος φειδόμενος τῶν τελευταίων πόρων τῶν κυρίων του, προσεπάθει ἐν τοσούτῳ μὴ αἰσθανθῶσι τὰς στερήσεις τὰς ἀσυμβιβάστους πρὸς τὰς συνηθείας καὶ τὴν γέννησιν των.

Ὁ οἰκίσκος εὐτρεπίσθη ὑπ' αὐτοῦ ὅσον τὸ δυνατόν καλλίτερον, καὶ τὰ οἰκιακὰ σκεύη ἦσαν ἀπλούστατα μὲν ἀλλὰ καθρωτάτα. Ἐπρομηθεύθη διὰ τὸν πατέρα καὶ τὴν θυγατέρα κλίνας καὶ καθίσματα κα-

τῶρωσε δὲ καὶ νὰ εὖρη ἐν θρανίον καὶ τινὰ βιβλία ὅπως διασκεδάζωσι. Μεμονωμένοι εἰς τὸ ὄρος δὲν ἐφοβούντο νὰ ἀνκαλυφθῶσι, καὶ ἡ Κλαυδία ἠδύνατο νὰ περιδιαβάξῃ ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς τὰ ἄγρια ἐκεῖνα βουνά ὥστε μετὰ μικρὸν συνείθισεν εἰς τὸν νέον αὐτὸν βίον, τὸν παρέχοντα εἰς αὐτὴν τὸ πολυτιμότερον τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἐλευθερίαν μεταξὺ τῶν κινδύνων. Ὁ πατήρ τῆς, ἀναπνέων τὸν καθαρὸν καὶ ὑγιᾶ ἀέρα, ἐφαίνετο ἀναλαμβάνων δυνάμεις, ἐνῶ ἐκείνη, τὸ τέκνον τοῦ λεπτοτέρου πολιτισμοῦ, ἐζωογονεῖτο ζωσασα μετὰ τῆς φύσεως. Μόνον ὁ χειμὼν ἦτο ὀδυρμὸς ἐπὶ τῶν ὄρεων ἐκείνων, τὰ ὅποια ἐμάστιζον συχνάκις βόρειοι ἄνεμοι. Ἡ Κλαυδία διήρχετο τὰς κακὰς ἡμέρας πλησίον μεγάλου πυρὸς, προσπαθοῦσα ν' ἀπακοιμίσῃ τὸν πατέρα τῆς ἀναγιώσκουσα εἰς αὐτὸν ἢ στρέφουσα τὸν στρόφαλον μὲ τὴν ἐπιτηδειότητα ὡς ἂν ἦτο φιλόπονος χωρική.

Ὅσον δὲ διὰ τὸν Βενουά, ἐκάστην ἐβδομάδα πορευόμενος εἰς Ἀλῆς ἀνένεο τὰς προμηθείας τοῦ οἴκου, καὶ προσέθετε διὰ τὴν εὐζωίαν τῶν ξενιζομένων του ἀντικειμένά τινα εὐχαριστήσεως ἢ ἀνάγκης. Οὔτε ἡ χιῶν, οὔτε αἱ πλημμύραι ἐμπόδιζον τὸν θυμάσιον αὐτὸν ὑπηρετῆν, ὅστις προκατελάμβανε τὰς ἐλαχίστας ἀνάγκας τῶν κυρίων του, καὶ μάλιστα προσελάμβανε τὰς διαθέσεις των. Ἡ ἀπρονοησία τῶν τέκνων τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν ἠκολούθησε τὴν Κλαυδίαν εἰς τὴν πτωχὴν κατοικίαν τῆς· δὲν ἐπίστευεν εἰς τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἐμεγαλοποιεῖ τὰ μέσα τὰ ὅποια εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ὁ πατήρ τῆς εἰς τὴν ἐξορίαν· ὁ δὲ Βενουά δὲν ἐτόλμα νὰ τῆ ἀφαιρέσῃ τὴν πλάνην ταύτην. Καὶ ὅμως εἶχον φθάσει εἰς τὰ τελευταῖα ἐκατὸν φράγκα, ὡς ἦτον ἀναπόφευκτον νὰ ἀποφασίσῃσι τί θὰ ἐπραττον.

Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Βενουά νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὴν Κλαυδίαν τὴν θέσιν των, αὕτη δὲ πρῶτον ἐνόησε τὸ τρομερὸν τῆς καταστάσεώς των. Ἐπειδὴ ἡ ἐπανάστασις ἐξηκολούθει, ἡ φρόνησις ἦτο ὑπὲρ ποτε ἀναγκαία, καὶ οὐδεμία προσεχὴς ἐλπίς ἦτο ἐπιτετραμμένη ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ζήσωσιν εἰς τὴν ἀπομόνωνσιν ταύτην ἄλλὰ πού νὰ εὖρωσι νῆα μέσα;

Ὁ Βενουά ἀφωσιώθη καὶ ἀπάλιν προσεφέρθη νὰ ὑπάγῃ εἰς Μομπελιέρ, νὰ ἀποταθῇ, ἀπὸ θύρας εἰς θύραν, εἰς ὅλους τοὺς φίλους τοῦ δουκὸς Μερῆλ, εἰς ἐκείνους τοὺλάχιστον τοὺς ὁποίους ἡ θύελλα δὲν εἶχε προσβάλῃ· καὶ εἴτε κάμων δάνειον, εἴτε δεχόμενος δωρεάς, νὰ λάβῃ τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν ὅπως ζῆσῃ ἡ οἰκογένεια ἐπὶ ἐν ἡ δύο ἔτη. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπουσία τοῦ καλοῦ τούτου ὑπηρετοῦ πιθανὸν νὰ διήρκει περὶ τὰς δεκαπέντε ἡμέρας, ἐφρόντισε νὰ ἀφῆσῃ προμηθείας εἰς τοὺς κυρίους του διὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα.

Ἡ Κλαυδία ἐπιδοκίμασασα τὸ σχέδιον τοῦτο ἔγραψε τὸν κατάλογον τῶν ἀνθρώπων πρὸς οὓς θὰ ἀπετεινετο ὁ Βενουά, ὅστις καὶ ἀνεχώρησε περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου.

Αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς ἀπουσίας τοῦ πατρὸς τῆς Κλαυδίας, διότι ἡ Κλαυδία εἶχεν ἀσχολίας καὶ διασκεδάσεις δι' ἀπάσας τὰς ὥρας. Ἄλλ' ὅτε ἐτελείωσαν αἱ δύο πρῶται ἐβδομάδες μεγίστη ἀνησυχία κατέλαβε τὴν νέαν κόρην.

Ἄν ὁ Βενουά δὲν ἐπανήρχετο, τί θὰ ἐγίνετο μόνη μετὰ τὸν πάσχοντα πατέρα τῆς, ἐν τῇ τρομερᾷ ἐκείνῃ μοναξίᾳ; Αἱ προμήθειαι ἠλατιτοῦντο ἐπισιθητικῶς, πῶς θὰ τὰς ἀνένεο μόνη;

Οἱ λογισμοὶ οὗτοι κατεσπάρκον τὴν καρδίαν τῆς ταλαιπώρου κόρης, ἐξύπνον αὐτὴν τρέμουσαν ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς καὶ κατεπολιόρουν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας. Ἐκάστην στιγμὴν ἔτρεχε νὰ ἴδῃ ἀπὸ τοῦ γεινιᾶζοντος ὑψώματος ἂν διεκρίνοντο μακρόθεν τὸ κυανὸν φόρεμα καὶ ὁ μέγας πῖλος τοῦ ἀφωσιωμένου ὑπηρετοῦ. Ματαιουμένων δὲ τῶν ἐλπίδων τῆς, ἐπανήρχετο καὶ ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς καλύβης περιλυπὸς καὶ καταβεβλημένη.

Τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν καταληφθεῖσα ὑπὸ ἀπελπισίας ἐξῆλθε μετὰ τὴν κόμην λυτὴν, καὶ ἐβάδιεν ἐπὶ ὀλοκλήρους ὥρας εἰς τὸν δρόμον τὸν ὅποιον θὰ ἠκολούθει ὁ Βενουά. Παρετήρει ἀδιακόπως τὸν ὀρίζοντα ἀλλ' οὐδὲν ἔβλεπε· τέλος κατάκοπος καὶ κατατεθλιμμένη ἠτοιμάζετο νὰ ἐπιστρέψῃ, ὅτε τὰ βλέμματά τῆς ἐσταμάτησαν μηχανικῶς ἐπὶ κοπιδίου κοράκων περιστρεφομένων παρὰ τοὺς πρόποδας φάραγγος.

Ὅποιος δὲ ὑπῆρξεν ὁ τρόμος αὐτῆς ὅτε διεκρίνε πτώμα! Ἰποψία φρικώδης κατεσπάραξε τὴν καρδίαν τῆς· μετὰ τὴν αὐτὴν αἰγὸς κατέβη ἀπὸ ὑψώματος εἰς ὑψώμα μέχρι τοῦ βάρθους τοῦ βαράθρου, ὅπου ἀνεγνώρισε τὸν ἀτυχῆ ἀγγελιοφόρον τῆς, τὸν ὅποιον εἶχον δολοφονήσει καὶ ἀπογυμνωθεῖ ἐνῶ διέβαινε τὰς Κεβέννας.

Ἡ Κλαυδία ἀπολέσασα τὸν φίλον τοῦτον ἀπώλεσε τὸ τελευταῖον στήριγμα, καὶ ἔμεινε μόνη μετὰ γέροντα ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατον.

Πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἠναγκάζετο νὰ οἰκονομῇ τὰς προμηθείας διότι ἐπλησίαζον εἰς τὸ τέλος των ἂν καὶ ἡ ταλαιπώρος νῆα ἐστέρει ἑαυτὴν πολλῶν πραγμάτων, οὐχ ἦττον τὸ τέλος τῶν τροφίμων δὲν ἦτο μακρὰν. Ὁ Μερῆλ παρεπονεῖτο, ἐκείνη δὲ δὲν ἐτόλμα νὰ ὁμολογήσῃ τὴν τρομερὰν ἀλήθειαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ τέλους δὲν εἶχον πλέον τί νὰ φάγωσιν εἰς τὴν καλύβην, ἡ Κλαυδία συνέλαβε μεγίστην ἀπόφασιν, καὶ ἀναχωρήσασα ἅμα ὡς ἀνέτειλε τὸ φῶς ἐπορεύθη εἰς Ἀλῆς.

Ἡ τύχη ὠδήγησεν αὐτὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Μερῆλ. Ἀφ' οὗ λοιπὸν διηγῆθη ταχέως τὴν ἱστορίαν τῆς ἐστράφη πρὸς τὸν Πέτρον Μερῆλ, καὶ ἀνένειπε αὐ-

τὸν μεθ' ἰδιαζούσης ὑπερηφανείας καὶ ἀξιοπρεπειάς.

— Ἐνωσιτε τώρα, εἶπε, διατί εὐρίσκομαι ἐδῶ. Ὁ πατήρ μου ἀποθνήσκει τῆς πείνης!

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διηγήσεως τῆς Κλαυδίας ὁ Αὐγουστός Μερῆλ παρετήρει μετὰ προσοχῆς τὴν τόσον ὑπερήφανον καὶ εὐγενῆ νέαν μετὰ τὸ χονδρὸν μάλλινον φόρεμα μετὰ τὸ ὅποιον ἦτο ἐνδεδυμένη· καὶ καθ' ὅσον δὲ τῷ ἀπεκαλύπτετο ἡ μεγίστη ἐκείνη δυστυχία ἠδύνατο τις νὰ ἀναγνώσῃ ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ βαθεῖαν συγκίνησιν καὶ ζωηρότατον ἐνδιαφέρον.

Ἦτο ἤδη συνέννοχος τῶν θυμάτων ἐκείνων τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν, διότι ὑπερῶν τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν του ἐκυμαίνετο πάντοτε εὐγενὲς αἰσθημα ἀγνίζον αὐτοῦς.

Γιὸς γεωργοῦ, ὁ Αὐγουστός δὲν ἤθελε μὲν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ προνόμια τοῦ αἵματος, ἀλλὰ καὶ δὲν ἠρνεῖτο τὸν σεβασμὸν του εἰς τὴν ὑπεροχὴν ὅπου δήποτε καὶ ἂν συνήντα αὐτὴν. Εἶχον ὀνειρευθῆ μεταμόρφωσιν ἄνευ θρωσῶν, τοκετὸν ἄνευ ὀδύνης. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ θέα τῆς καθ' ἡμέραν ἀύξανομένης βίας, ἡ ἄσπονδος πρόκλησις ἐναντίον τῆς εὐγενείας, τῆς πολυτελείας, τῆς ὠραιότητος, αἱ ἔρευναι αἱ γινόμεναι ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων ἐν ὄνοματι τῶν ἀρχῶν, ἐγέννησαν ἐν τῇ καρδίᾳ του τοσαύτην ταραχὴν καὶ δυσπιστίαν, ὥστε τὴν ὥραν ἐκείνην ἠρώτα ἑαυτὸν ἂν μεταρρυθμίσις μεταχειριζομένη τοιαῦτα μέσα εἶναι νόμιμος, καὶ ἂν οἱ ἐργάται δὲν κατέσρεψαν ἔργον τοσοῦτον ὠραῖον εἰς τὴν ἀρχὴν του.

Ὅσον διὰ τὸν Πέτρον, τὸ πρόσωπόν του ἔμεινε ἀπαθές, ἐκφράζον μόνον ἐπιφύλαξιν καὶ ψυχρότητα. Ἐν τοσούτῳ μετὰ ἐσωτερικὴν πάλην ἔλαβεν ἀπόφασιν. Ἡ πρώτη ὁρμὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἀλῆς ἔφερεν αὐτὸν εἰς μέτρα ἀστυερᾶ. Ἡ σύλληψις ἦτο ἀξία λόγου, καὶ ὡς ἴδομεν ἤδη ὁ Πέτρος ἐπίστευσεν ὅτι θὰ τῷ ἐχρησίμευσεν ὡς δικαίωμα πλησίον τῶν τότε ἰσχυρῶν. Πλὴν ἡ σκέψις μετέβαλε τὸ σχέδιον τοῦτο καὶ ἐγέννησε συνδυασμὸν πολὺ βαθύτερον.

Ὁ οἶκος τῶν ἀδελφῶν Μερῆλ, προσβληθεὶς ὑπὸ τῆς βιομηχανικῆς κρίσεως θὰ ἠναγκάζετο νὰ κλείσῃ τὰ ἐργοστάσιά του, ἴσως δὲ καὶ νὰ διακόψῃ τὰς πληρωμάς του. Ἡ ὑπερηφάνεια λοιπὸν τοῦ Πέτρον δὲν ἠδύνατο νὰ συνείθισῃ τὴν ἰδέαν ταύτην.

Μέσον ἀπροσδόκητον παρουσιάζετο εἰς αὐτὸν ὅπως σώσῃ τὴν ὑπόληψίν του καὶ τὸν προσκολληθῇ εἰς τὴν ζωὴν. Ὁ ἐξόριστος ἐκεῖνος ὁ ἀποθνήσκων ἐξ ἑλλείψεως τροφῆς ἐντὸς καλύβης τινὸς τῶν Κεβεννῶν ἦτο ἄλλοτε ὁ πλουσιώτερος κτηματίας τῆς Λαγκεδόκης. Τὰ ἠνωμένα τιμάρια τῶν Βαλμοῦς, Μυρεβὲλ καὶ Ἀγίου Γεωργίου ἐξετιμῶντο τὸ ἐλάχιστον τρία ἑκατομμύρια, καὶ ὁ Μερῆλ ἐκτὸς αὐτῶν

είχεν εἰς τὴν Γκιέννην καὶ τὴν Περιγὸρ τέσσαρα ἢ πέντε ἑκατομμύρια ἀρχοντικῶν γαιῶν, προερχομένων ἀπὸ διαφόρους σβεσθέντας κλάδους τῆς οἰκογενείας του. Ἐπρόκειτο λοιπὸν νὰ συγκροτηθῇ ὀκτώ ἑκατομμυρίων περιουσία.

Τὸ μέσον ὑπῆρχε, διότι ἡ δήμευσις προσέβαλε μόνον τὰ κτήματα τῶν μεταναστευσάντων, καὶ τὰ τοῦ γέροντος, δουκὸς ἐτέθησαν εἰς μεσέγγυον, μόνον καὶ μόνον διότι τὸ ὄνομά του ἦτο ἐγγεγραμμένον εἰς τοὺς ἀθετήριους καταλόγους. Τί ἀπλούστερον ἢ νὰ ἀποδείξῃ τις ἀναντιρρήτως ὅτι ὁ δοῦξ οὐδὲ ποτε ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Γαλλίας, καὶ ὅτι ἀποσυρθεὶς εἰς τὰ περίχωρα τῆς Ἀλῆς, ἔμενεν ἐκεῖ ξένος εἰς ἀπάσας τὰς βραδιουργίας, εἰς ἀπάσας τὰς ἐξωτερικὰς συνωμοσίας;

Πλὴν διὰ τοῦτο ὁ γέρον δούξ ἦτο ἀναπόφρακτος νὰ παρουσιάσῃ ἐγγυητὴν καλῶς ἀναμειγμένον εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ δοκιμασθέντα ὑπ' αὐτῆς.

Ὁ Πέτρος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ὁ ἐγγυητὴς οὗτος, ὑπὸ τοῦτον ὄμως τὸν ὄρον, ὅτι ὁ δοῦξ θὰ τῷ ἐδίδοι τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς του. Οὕτω ὁ γαμβρὸς θὰ ἔσωζε τὸν πενθερὸν ἀπὸ τῆς ἀγχόνης, καὶ θὰ ἀφῆρει ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς Δημοκρατίας, ὀκτὼ ἑκατομμύρια φράγκων.

Ὁ ὑπολογισμὸς ἦτο καλὸς καὶ ἡ ἐπιχείρησις ἤξιζε τὸν κόπον νὰ δοκιμασθῇ. Γέρον, ἔχων ἤδη τὸν ἕνα πόδα ἐντὸς τοῦ τάφου καὶ κόρη ἀπειρος τοῦ κόσμου, ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ παλαίσωσιν ἐναντίον ἀρχηγῶν λέσχης, κρατούντος εἰς τὰς χεῖράς του τὴν ζωὴν ἢ τὴν καταστροφὴν των; Θὰ ἦτο παραφροσύνη νὰ τὸ πιστεύσῃ τις, ὥστε ὁ Πέτρος, ἐθεώρει τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου ὡς βεβαίαν.

Μετὰ τινὰς στιγμάς σιωπῆς στραφεὶς πρὸς τὴν Κλαυδίαν δὲ Μερὲλ, εἶπε μὲ τὸ φιλοφρονέστερόν του ἦθος.

— Μὴ λυπῆσθε, κυρία, διὰ τὴν ἐξομολόγησίν σας, διότι τῇ ὀφείλετε τὴν σωτηρίαν σας. Δὲν ἐνεπιστεύθητε ἐκυτὴν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀλῆς, ἀλλ' εἰς τὸν Πέτρον Μεράρδ. Ὁ Πέτρος Μεράρδ οὐδέποτε θὰ λησμονήσῃ τί χρεωστῆ εἰς τὴν δυστυχίαν.

Ὁ Αὐγουστος ἀκούσας τὰς λέξεις ταύτας τὰς προφερθείσας μὲ ἦθος ἀποφθεγματικόν, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρύψῃ τὴν ἀπορίαν του. Γνωρίζων τὴν συνήθη ἀκαμψίαν τοῦ ἀδελφοῦ του ὡς καὶ τὴν πολιτικὴν ἀστυρότητα αὐτοῦ προποτιμάζετο, ἔστω καὶ διὰ πάλης, νὰ σώσῃ ἀπὸ τὰς χεῖράς του τὸ θῦμα τὸ ὁποῖον ἡ τύχη τῷ παρέδωκεν. Ἡ χαρὰ του λοιπὸν ὑπῆρξε ζωηροτάτη ὅτε ὁ Πέτρος ἐξέφρασε τὰς εὐμενεῖς διαθέσεις του.

Ἡ ἄδολος καὶ εἰλικρινὴς καρδιά τοῦ Αὐγουστού δὲν ἀνεκάλυψε τὸν ὑπολογισμὸν τὸν κρυπτόμενον

ὑπὸ τὴν κατ' ἐπιφάνειαν ταύτην ἀντιθέσει. Αὐτὸ συγκινηθεὶς βαθύως ἔλαβε τὴν χεῖρα τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ σφίγγων αὐτὴν τῷ εἶπε.

— Συγχώρησόν με, Πέτρος, σὲ εἶχα παραγγυηρίσει.

Ἐν ταυτῷ ἡ Κλαυδία, ἦτο πλήρης χαρᾶς διότι ὁ πατὴρ τῆς θὰ ἐδοθεῖτο, καὶ οὐδεμίαν ἰδέαν δυσπιστίας ἠδύνατο νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν προσηγορίαν ταύτην.

Ἐκκμον πάραυτα ἀναγκαίως τινὰς προετοιμασίας. Κατὰ τὰς πληροφορίες, τὰς ἄλλως τε ἀρκετὰ ἀορίστους τῆς νέας κόρης, ἡ καλύβη θὰ ἔκειτο εἰς τὴν κλιτὸν τῶν βουῶν τῶν γειτνιαζόντων εἰς τὸ χωρίον Σενδρά καὶ τῶν ἐχόντων παρὰ πόδας τὸν ποταμὸν Γαρδόν. Ἡ Κλαυδία ἠκολούθησεν ὅπως ἔλθῃ εἰς Ἀλῆς τὸ μονοπάτιον τὸ πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' ἡ συνήθης ὁδὸς ἐσχημάτιζε κύκλον. Ἄλλως τε μὲ ὄλην τὴν γνωστὴν φιλοπατρίαν τοῦ οἴκου Μεράρδ, ἀνάγκη ἦτο νὰ ληφθῶσι τινὲς προφυλάξεις, ἔπρεπε νὰ κρυφθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἐργοστασίου Μάρκου, ἀπὸ τῶν γειτόνων χωρικῶν καὶ τῶν ἀπανταχοῦ πολυπληθῶν κατασκώπων.

Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ν' ἀναχωρήσωσι διὰ νυκτὸς ὅπως φθάσωσιν εἰς τὴν καλύβην μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, καὶ ἔθεσαν ἐντὸς τῆς ἀμάξης ἀρκετὸν ποσὸν διαφόρων τροφῶν ὅπως βοηθήσωσι τὸν γέροντα καὶ τὸν θρέψωσιν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα. Ὁ δὲ Αὐγουστος μετὰ μεγίστης λεπτότητος προσέθηκεν εἰς ταῦτα, ἀντικείμενά τινα πολυτελεῖς ἐκ τῶν τόσων πολυτίμων εἰς τὰς γυναῖκας.

Ἡ ἐκδρομὴ ὑπῆρξεν εὐτυχιστάτη καὶ οὐδὲν διατάραξε τὰ σχέδια τῶν ἀδελφῶν Μεράρδ. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἡ καλύβη ἐτροφοδοτήθη, καὶ ἐλήφθησαν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα ὅπως διοργανισθῇ τακτικὴ ὑπηρεσία.

Ὁ γέρον δούξ εἰδείχθη περιχαρὴς ὡς παιδίον διὰ τὴν ἀνέλπιστον ταύτην βοήθειαν· οὐδόλως δὲ ὑπωπευθῆ ὅτι ὄφειλεν αὐτὴν εἰς τὸν μανιωδέστερον ἐπαναστάτην τῆς ἐπαρχίας.

Καὶ ὁ μὲν Πέτρος εἰδεικνύετο πλήρης ἀβεβροσύνης· ὁ δὲ Αὐγουστος κατεχόμενος ὄλος ὑπὸ τοῦ νέου αἰσθήματος τὸ ὁποῖον ἐγεννᾶτο ἐν αὐτῷ, εἰδαψίλευεν εἰς τὴν Κλαυδίαν τὰς εὐγενεῖς ἐκείνας περιποιήσεις τὰς ὁποίας μόνη ἡ καρδιά ἐμπνέει.

Ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας ἡ οἰκογένεια αὕτη ἐζῆσε τοιοῦτοτρόπως διὰ τῶν βοηθημάτων τὰ ὁποῖα τῇ ἐδίδοσαν οἱ ἀδελφοὶ Μεράρδ.

Ὁ Πέτρος ἤθελε, πρὶν ἢ δεσπόσῃ τῆς νέας κόρης διὰ τοῦ φόβου, νὰ δεσμεύσῃ αὐτὴν διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης. Τὸ λάφυρον δὲ τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ τῷ διχρῶγῃ· εἶχεν ἄλλως τε καὶ τὸν χρόνον ὑπὲρ ἐκπαιδεύσεως, πλὴν ἔπρεπε νὰ κατορθώσῃ νὰ τῷ συγχωρηθῇ ἡ

ἐπιεικὴς αὕτη πράξις διὰ νέων ἀστυροτήτων, καὶ νὰ στεριώσῃ ὑπὲρ ποτε καλῶς τὴν ἐπαναστατικὴν ἐπιρροὴν του. Ἀνθύπατος ἀπεσταλμένος ἐκ Παρισίων διέτρεχε τότε τὰς ἐπαρχίας· ἡ τρομοκρατία ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς· οἱ κατάλογοι τῶν ὑπόπτων ἐπληροῦντο καθ' ἑκάστην νέων ὀνομάτων· δὲν ὑπῆρχε πλέον θέσις διὰ τοὺς οὐδετέρους, καὶ οἱ Γερωνδῖνοι κατεδιώκοντο μὲ τὴν αὐτὴν λύσαν ὡς καὶ οἱ βασιλικοί. Πᾶς ὁ μὴ ἐξημμένος ἐθεωρεῖτο ἐχθρὸς. Ὁ δὲ Πέτρος συμμετέχων τῶν παθῶν τῆς ἐποχῆς μετὰ μοναδικῆς ὀρμῆς, ἦρχε τῶν λεσχῶν τῆς Ἀλῆς διὰ τῆς ἀπόνδου καὶ βιαίας γλώσσης του, καὶ αἱ ἀπανθρωπότεραι προτάσεις, τὰ σκληρότερα μέτρα εὕρισκον πάντοτε αὐτὸν ὑπερασπιστήν. Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας ἔδωκεν αὐτῷ ἀπόλυτον ἐξουσίαν· εἶχε τὸν τόπον ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ δὲν ἠδύνατο ἄνευ κινδύνου νὰ ἐγκαταλείψῃ θέσιν δύσκολον ὅπου κατεσκόπευον αὐτὸν ὀφθαλμοὶ ζηλότυποι.

Τὸ Καπιτώλιόν του, ὅπως μεταχειρισθῶμεν τὴν γλώσσαν τῆς ἐποχῆς, ἔκειτο πλησίον τοῦ Ταρπιῶν βράχου, καὶ ἡ παραμικροτέρα καταγγελία ἠδύνατο νὰ πείσῃ τὴν λέσχην αὐτοῦ νὰ τὸν στείλῃ εἰς τὴν λαϊμητόμον ὡς συνένοχον ἀριστοκράτου. Ἐποχὴ φρικώδης κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ κόμματα μετεχειρίζοντο τρομερὰν δραστηριότητα ὅπως καταστρέψωσιν ἄλληλα.

Ὁ Αὐγουστος ὅμως Μεράρδ ἦτο πλέον ἐλεύθερος, διότι κατάρθωσε ν' ἀπέχῃ τῆς πολιτικῆς χωρὶς νὰ ἐλύσῃ τὴν προσοχὴν. Ἡ ἰδέα ἦν εἶχον περὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἡ ἰσχὺς του ἐπροσάτευσαν αὐτὸν ἀπὸ πάσης ὑποψίας. Ὡρλεῖτο δὲ ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας ταύτης ὅπως ἐπισκέπτεται συχνὰ τὴν καλύβην τοῦ βουνοῦ, προφασιζόμενος, ὅπως καλύψῃ τὰς ἐκδρομὰς του ταύτας, κυνήγιον· πλὴν ὁ ἀληθὴς σκοπὸς ἦτο ἡ καλύβη τῆς Κλαυδίας δὲ Μερὲλ.

Ἡ Κλαυδία μόλις ἐπρόφθανε νὰ ἐκφράσῃ ἐπιθυμίαν καὶ ἐξετελεῖτο· εἶδος ἀναπαύσεως πρὸ δύο ἐτῶν ἀγνώστου εἰς αὐτὴν ὑπῆρχεν εἰς τὴν οἰκίαν τῶν Κεβεννῶν· ἀνεφαίνετο δὲ τις ἄνεσις ἐν τῷ βίῳ τῶν εὐγενῶν. Μάτην ἡκυρία δὲ Μερὲλ προσεπάθει νὰ ἀποποιηθῇ πᾶν τὸ μὴ ὄν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον· ὁ Αὐγουστος ἐφέρετο μὲ τρόπον τὸσον ἐπιτήδειον καὶ τῇ προητοιμάζε τὰς εὐχαριστήσεις ταύτας τοσοῦτον λεπτῶς καὶ μυστικῶς, εἰδεικνύετο δὲ καὶ τοσοῦτον ἀπληγισμένος, τοσοῦτον δυστυχὴς ὡς αἰετὸς τῷ ἠρνεῖτο τί, ὥστε ἡ ταλαίπωρος κόρη συνεκινεῖτο καὶ ἡ ἀντίστασις τῆς ἐξησθῆναι. Ἐπρόκειτο ἄλλως τε καὶ νὰ ἐδηγήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν γλυκύτερον πρὸς τὸν τάφον τὸν γέροντα πατέρα τῆς, τὸν ὁποῖον κατέλαβεν ἡ δυστυχία εἰς ἡλικίαν καθ' ἣν δυσκόλως συνειθίζει τις τὰς στερήσεις.

Μαντεύει τις λοιπὸν ὁποῖον ὑπῆρξεν τὸ ἀποτέλε-

σμα τῶν συχνῶν αὐτοῦ ἐπισκέψεων, τῶν προσφερομένων καὶ γενομένων δεκτῶν ἐκδουλεύσεων. Ἀμφότεροι ἦσαν τότε εἰς τὸ ἄνθος τῆς πρώτης νεότητος καὶ τῆς καλλονῆς· ἡ Κλαυδία ἀπέκτησεν εἰς τὸν ἀγροτικὸν ἐκείνον βίον ὑγείαν καὶ δύναμιν ἀγνώστους εἰς τὰς προνομιοῦχους γενεάς. Ἄνθος φυτευθὲν ἐν τεχνικῇ ἀτμοσφίρᾳ καὶ μεταφυτευθὲν εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα, οὐδὲν ἔχασεν ἐκ τῆς ἐκ γενετῆς κομψότητος αὐτοῦ, ἀπ' ἐναντίας ἐκέρδησε μάλιστα μεγίστην δύναμιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Αὐγουστος δὲν ἦτο κατώτερος αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν χάριν τοῦ σώματος. Βλέπων τις αὐτοὺς διατρέχοντας ὁμοῦ τὰς ἀγρίας κορυφάς, ἐκείνην μὲν ἐλαφρὰν ὡς ἔλαφον, τοῦτον δὲ τολμηρὸν ὡς σκαπανέα, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις τῶν δύο ἦτο ὁ ὠραιότερος, ὁ κομψότερος, ὁ εὐγενέστερος.

Τὸ πρόσωπον τοῦ Αὐγουστού ἦτο κανονικώτερον ἐνῶ τὸ τῆς Κλαυδίας ἦτο πλέον διακεκριμένον· οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἐνὸς ἐξέφραζον καλοσύνην καὶ ἀφοσίωσιν, καὶ οἱ τοῦ ἄλλου ἦσαν πλήρεις ἡρεμίας καὶ γλυκύτητος. Ἡ διάστασις τῶν τάξεων ἐξέλιπεν ὅλως, τόσον αἱ δύο αὐταὶ ἐκλεκταὶ φύσεις ἐφαίνοντο ἄξια ἢ μία τῆς ἄλλης.

Κατ' ἀρχὰς ἡ Κλαυδία ἐξέλαβεν ὡς εὐγνωμοσύνην τὸ αἶσθημα τὸ ὄθου ἐκείνη πρὸς τὸν Αὐγουστον, καὶ δὲν ἐφοβήθη εὐρισκομένη τὸσον εὐτυχῆς πλησίον ἀνδρὸς πρὸς ὃν ὄφειλε τόσα. Ὅσάκις δὲ ἡ ἀπουσία του ἄφινε μέγα κενὸν εἰς αὐτὴν καὶ τῇ ἐπροξένει αἶσθημα μελαγχολίας, ἀπέδιδε τὰ συμπτώματα ταῦτα εἰς τὰς δυσαρκεσίας τῆς μοναξίας· αἱ συνθηκολογίαι τῆς καρδίας τὴν ἐνεθάρρουν καὶ κατεπράυνον τὰς ἀνησυχίας τῆς. Ἡ δύναμις τῶν προλήψεων προσέθηκε τι ἀκόμη εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην ἀσφάλειαν· ἐπίστευεν ἀκλονήτως ὅτι οἱ δυσανάλογοι γάμοι εἶναι ἀδύνατοι· οὐδέποτε ἐφαντάζετο ὅτι οἱ ἐξημμένοι ἐκείνοι ἄνθρωποι, οἱ πρὸ μικροῦ κατεδαφίσαντες τὸν θρόνον καὶ ἀποκεφαλίσαντες τὴν βασιλείαν, ἠδύνατο ποτὲ νὰ ἔχωσιν ἀξιώσεις ὅπως ἀναμίξωσι τὸ αἷμά των μὲ τὸ τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῆς Γαλλίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ Κλαυδία δὲ Μερὲλ ἐμεγάλωσεν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τῶν ἰδεῶν, καὶ τοιαύτη ἦτο ἡ δύναμις των, ὥστε οὐδὲ ἡ ἐξορία οὐδὲ ἡ πτωχεία ἐκλόνησεν αὐτάς.

Τὰ μυστικὰ τῆς ὑπερφάνου καὶ περιπαθοῦς ταύτης ψυχῆς δὲν διέφευγον τὸν Αὐγουστον, ὅστις ἐνόει καὶ ἐσέβετο τὴν πάλην. Διὰ τοῦτο καὶ οὐδέποτε λέξις ἐρωτικῆ ἐφθασε μέχρι τῶν χειλέων του· ἀλλ' ἡ ἀγάπη του ἐφαίνετο ἀκουσίως εἰς τὰς κινήσεις, εἰς τὰ βλέμματα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σιωπὴν του.

Ἦθελε νὰ συμμετάσχη μετὰ τῆς Κλαυδίας τῶν περιποιήσεων τὰς ὁποίας ἀπῆται ἡ κατάστασις τοῦ γέροντος δουκὸς· ἀνεμιγνύετο καὶ εἰς τὰς μικροτέ-

ρας λεπτομερείας τῶν οἰκιακῶν, ἀνησύχει διὰ πάντα, ἐφροντίζει περὶ πάντων ὡς ἂν ἦτο μέλος τῆς οἰκογενείας. Ἡ Κλαυδία δὲν ἦτο πλέον μόνη, ἡ μοναξία τῆς ἐπληρώθη· τὸ νὰ περιμένῃ καὶ βλέπῃ αὐτὸν ἦρκει εἰς τὴν εὐτυχίαν τῆς.

Ἡ τοποθεσία τῶν Κεθευνῶν ἦτο καταλληλοτάτη εἰς τὸ οἰκιακὸν τοῦτο δρᾶμα. Βεβαίως ἡ Κλαυδία εἶδεν ἐν τῇ παιδικῇ τῆς ἡλικίᾳ τοποθεσίας πλουσιωτέρας καὶ ὠραιότερας· οἱ λόφοι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μετὰ τὰς περιφίμους ἀμπέλους τῶν, τὰ δάση τοῦ Βαλμοῦ, ὅπου αἱ πεῦκαι καὶ αἱ δρυς ἀναμιγνύουσι τὰς εὐωδίας τῶν, αἱ πεδιάδες τῆς Λαγγελδοκῆς ἀφῆκαν ἐν αὐτῇ ζωηροτάτῃ ἀνάμνησιν καὶ ὁμοίως αἱ γυμναὶ ἄκροι τῶν Κεθευνῶν ἐστολίζοντο μικρὸν κατὰ μικρὸν διὰ μαγείας σθενυούσης τὰς παλαιὰς ἐντυπώσεις.

Ὁ Αὐγουστος ἦτο ἐκεῖ· ἔβλεπε λοιπὸν τὰ πάντα διὰ μέσου πρίσματος. Οἱ δύο νέοι ἔχαιρον ὄλην τὴν ἐλευθερίαν τὴν ὁποίαν δίδει ἡ μοναξία· ἐνῶ ὁ δούξ ἀνεπαύετο, αὐτοὶ ἔκχαζον ἀτελευτήτους περιπάτους· ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ Νεμρώδ τῆς Ἄλῆς ἡ Κλαυδία ἐγένετο περιφίμος κυνηγός, ἔστενον ὁμοῦ παγίδας διὰ κίχλας, ἔρριπτον τοὺς ἰέρκκας τῶν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ χειμάρρου, ἠνάγκαζον τοὺς λαγωὺς νὰ ἐξέρχωνται τῶν φωλεῶν τῶν καὶ ἔτρεχον ζωηρῶς εἰς τὰς κτωφερεῖς τῶν βραθρῶν κυνηγοῦντες τὰς φοβισμένους αἰγας. Οὐδεὶς ἐγνώριζε κάλλιον αὐτῶν τὴν τοπογραφίαν τῶν ὀρέων ἐκείνων· ἤξευρον ποῦ ἐγένων τὰ ἄγρια πτηνὰ, ἀνεκάλυψαν σπήλαιον πλήρη θαυμασιῶν σταλακτίτων, δὲν ὑπῆρχεν ἀνωμαλία βράχου εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μὴ εἰσῆλθον καὶ ὄκσις τὴν ὁποίαν νὰ μὴ περιῆλθον. Τὸ προσφιλὲς ἄσυλον τῆς Κλαυδίας ἦτο μικρὸν δάσος κείμενον ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ ποταμοῦ, φυτευμένον μετὰ κόμαρα καὶ συκαμίνεας ἀγρίας. Ἐκεῖ ἀνέβρουεν ἄφθοнос πηγὴ περὰ τῆς ὁποίας ὄλα τὰ πτηνάρια τῶν βουνῶν συνηνητῶντο. Ὁ Αὐγουστος δυνάμει εὐκάμπτων τινῶν κλάδων κατσεύασεν ἐκ προχείρου μικρὰν καλύβην ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ἄσυλον εἰς τὴν φίλην του καὶ αὐτὸν, καθήμενοι δὲ ὑπὸ τὴν ἀγροτικὴν ταύτην στέγην διέμενον ὀλοκλήρους ὥρας συνομιλοῦντες εὐχαρίστως, ἀναγινώσκοντες ἐκλεκτὸν τι βιβλίον, κατασκοπεύοντες τοὺς συκοφάγους, τοὺς γινομένους αἰγμάλωτους τῶν παγίδων τῶν ἢ ἀκούοντες τὸ κελᾶδημα τῶν ὑπολαίδων.

Ἡ ἄνοιξις ἐπικηλθε καὶ μετ' αὐτῆς ὄλη ἡ εὐθυμία, ὄλη ἡ ζωηρότης τῆς φύσεως. Ὁ ἀὴρ εὐωδίαζεν ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῶν πρώτων ἀνθίζόντων δένδρων, ἡ φύσις ἐξωογονεῖτο· νέος χυμὸς ἀνέβαινε εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ὅπως καὶ εἰς τὸν κάλυκα τῶν ἀνθέων.

Ἡμέραν τινὰ ἡ Κλαυδία καὶ ὁ Αὐγουστος ἐλημονήθησαν εἰς τὸ προσφιλὲς ἄσυλόν των, ὅτε δὲ

ἐσυλλογίσθησαν ν' ἀπέλθωσιν, ὁ ἥλιος ἐβυθίσθη αἴφνης καὶ πυκνὰ νέφη διέτρεχον ταχέως τὰ βουνα. Ἡ Κλαυδία οὐδὲ στιγμὴν διστασασα, ὡς θὰ ἐπραττε τοῦτο χωρική, ἐξέβαλε τὰς κάλτας αὐτῆς, ἔλαβε τὰ σκινδάλια τῆς ἀνὰ χεῖρας καὶ μετὰ χαριστάτην αἰδῶ ἀνεσήκωσε τὸ φόρεμά τῆς ὅπως διαβῆ τὸν χειμάρρον τοῦ ποταμοῦ. Ὁ Αὐγουστος ἐθαύμαζε τὴν λεπτότητα καὶ τὴν χάριν τῆς νέας· βεδίζων δὲ ἐμπροσθεν ἵνα τῇ δεικνύῃ τὴν ὁδὸν, αἴρνης εἶδεν αὐτὴν παραπατήσασαν, πίπτουσαν καὶ κρασυρομένην ἀπὸ τὸ βεῦμα. Ταχὺς ὡς ἡ ἀστραπὴ ἐρρίφθη πρὸς τὴν Κλαυδίαν, ἤρπασεν αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας του καὶ τὴν ἐναπέθεσεν εἰς τὴν ὄχθην· ἀνάγκη πᾶσα ἦτο νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν ἰδέαν νὰ διαβῶσι τὸν χειμάρρον, διότι ἡ βροχὴ ἐξηκολούθει πίπτουσα καὶ τὸ βεῦμα ἠύζανεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν.

Ἡ θέσις ἦτο δύσκολος πῶς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν καλύβην; Μόνον ἐν μέσον ὑπῆρχε, νὰ καταβῶσιν εἰς Ἄλῆς διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Γαρδὸν ὅπως διαβῶσι τὴν γέφυραν τῆς πόλεως καὶ ν' ἀναβῶσιν ἐκ νέου τὴν δεξιὰν ὄχθην· ὁ δρόμος οὗτος ἦτο μακρύτερος καὶ επικίνδυνος, ἀλλ' ἡ Κλαυδία ἀπεφάσισε γενναίως νὰ τὸν κάμῃ. Ἀναχωρήσαντες εὐθὺς ἔρθησαν εἰς τὰ προάστεια τῆς Ἄλῆς ἄνευ οὐδεμιᾶς δυσχεροῦς συναντήσεως. Ἡ νύξ εἶχεν ἤδη ἐπέλθει καὶ ὁ Αὐγουστος ἠλπίζεν ὅτι δὲν ἔτρεχον πλέον μπεδένα κίνδυνον ὅτε, στραφέντες ἀπὸ τὴν κρηπίδα, εἶδον ἄνθρωπον ὅστις ἀπέτεινε τὸν λόγον εἰς αὐτοὺς μετὰ φωνὴν οἰκείαν. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο ὁ ἐργοστασιάρχης Μάρκος ἐξερχόμενος ἐκ γειτονικοῦ τινος οἰνοπωλείου.

— Λοιπὸν, πολῖτα Αὐγουστε, εἶπεν, ἔρχεσσι εἰς τὴν λέσχην;

— Εἰς τὴν λέσχην! διατί τοῦτο; ἀπεκρίθη ὁ Αὐγουστος.

— Ἄ! πολῖτα, ἔγινε μέγας θόρυβος εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐπέσει κάτω ὁ Δαντόν! κάτω ὁ Κάμιλος Δεμουλέν! ἐκρεμάσθησαν οἱ αἰσχροὶ! Ὁ ἐνάρετος Ῥοβισπιέρρος θριαμβεῖ εἰς ἀπανταχοῦ. Ἐλα λοιπὸν, θὰ ἦναι ἀστυάτατα ἀπόψε.

— Εἶναι ἀδύνατον, ἔχω ἐργασίαν ἄλλου.

— Καλὰ, καλὰ, τὰς γνωρίζομεν τὰς ἐργασίας σου· ἀκολουθοῦμεν μετὰ τὰ βλέμματτα τὰς ὑποθέσεις σου, ἐψύβρισεν ὁ Μάρκος μετὰ τὴν αὐθάδικαν τῆς μέθης καὶ τὸν κακὸν τρόπον τῆς ἐσχάτης τάξεως.

Ἀπεμακρύνθη δὲ βλέπων ὑπόπλως τὴν νέαν κόρην καὶ συρίζων χυδακὸν ᾄσμα.

Ὁ Αὐγουστος ἐντρομος ἔλαβε ζωηρῶς τὸν βραχίονα τῆς Κλαυδίας, διέβη τὴν γέφυραν τοῦ Γαρδὸν εὖρεν ἵππους ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἀναβιβάσας ἐπὶ ἐνὸς αὐτῶν τὴν δεσποσύνην δὲ Μερέλ ἐπορεύθη μετ' αὐτῆς ὁρομαίως πρὸς τὰς Κεθεύννας.

(*Ἀκολουθεῖ*)

ΒΙΟΝ.